BROJ 7. 1909. GODINA XVII.

PROSVJETA

KNJIŽNICA DOMINIKANSKI ZAGREB SAMOSTAN SVETOG VINCENTA

SADRŽAJ 7. BROJA:

JUNIUS: Zašto? Roman. (Nastavak.) — NOVOTNI: Bosna i Hercegovina. (Svršetak.) — SABIĆ M.: U veliki petak. — TEODOR JESKE-Choinski: Kad sunce zalazi. (Nastavak.) — MILOSLAV DANIĆ: Janko Jurković. (Svršetak.) — LODOLA: Otac. (Svršetak.) — LISTAK.

SLIKE:

Janko Jurković. — Prelat prof. dr. Cerebotani i njegov stroj. — Banjaluka. — Kula uz staru ćupriju u Mostaru. — Vranduk. — Ruševine Manastira Tvrdoše kraj Trebinja. — Trebinje. — 125-godišnja baka Vosilka i njezin 100-godišnji sin Teodor. — Novi torpedo francuskog inžinira Gabeta. — G. P. Marijan Varešanin Vareški. — Podmaršal p. Winzor. — O. Fr. X. Slavić D. J. — Gustaf af Geijerstam. — Dr. Leonhard Pientak. — Prof. Otokar Sevčik. — Državni savjetnik Lukjanov, novi pročelnik ruskoga sv. sinoda. — Kardinal Sancha. — Princ Jusuf Izzedin. — General Nazim-paša. — Ernest Reyer. — Dr. jur. Anna Schultz. — Fridrik Spielhagen. — Luigi Nono: Gospodin župnik. (Umjetnički prilog.)

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. • Godišnja cijena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. • Za inozemstvo 20 kruna. • Pretplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Nikolićeva ulica br. 16. • Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Ofon Szlavik. Naklada „Pijeva društva".

Prvim siječnja započela je „Prosvjeta“ svoj XVII. tečaj. Zadnji brojevi pokazali su, da se uredništvo i vlasništvo jednako brinu, kako bi udovoljili svim pravednim očekivanjima prijatelja našega lista. On se je lijepo razvio, a do njegovih prijatelja stoji, da ga podupru koli pretplatom toli suradnjom, da se na započetom putu uzmogne i dalje razvijati. Što se je prijatelja do sad našlo, koji su nam svoje mnijenje rekli, svi su se u tome složili, da je list znatno pokročio, te da je pravim putem udario, a lijepi porast u broju pretplatnika svjedokom je, da i šira publika cijeni napore uredništva i i vlastnika lista.

U novom tečaju donijet će „Prosvjeta“ prije svega socijalni roman iz zagrebačke sadašnjosti, pod naslovom „Zašto?“ Pisac, koji za sad želi ostati nepoznat, uvadja nas u milieu sadašnjega zagrebačkoga društvenoga života, te nam u tom mileuu predvodi sudbinu dvaju parova zaljubljenika, koji se medjusobno razlikuju ne toliko staleški, koliko po svojim nazorima o svijetu i o dužnostima, koje im prema drugima valja vršiti. Pisac ne moralizuje nigdje. Ta stvari i dogadjaji govore sami po sebi, a logika činjenica jasnija je od svakoga moralizovanja.

Uz ovaj roman donaša „Prosvjeta“ i jedan historijski roman od Poljaka Teodora Jeske-Choińskoga. Roman nas prenaša u doba cara filozofa Marka Aurelija, kad su se na sjevernim granicama rimskoga carstva već sakupili oni tmasti oblaci, iz kojih je udarila kasnije ona žarka munja, što je imala da razori silnu rimsku državu. Od tradicijonalnih rimskih krjeposti već je tako malo ostalo, da glavnoga junaka romana općenito smatraju čudakom, jer se jošte drži tradicija. Općenita pokvarenost, pomanjkanje svakoga smisla za običnu, makar i hinjenu čestitost, depravacija otmenih krugova i posvemašnja poživinčenost širokih masa puka, to je onaj ambijenat, u koji nas pisac sigurnom rukom vodi. Historička vjernost zahtijevala je, da se germanskom elementu poda u tom romanu ona važnost, koju je u istinu i imao. Tko ima oči da vidi, tome je jasno, da ovakova rimska država ne može dugo opstojati, a ta sigurnost napunja dušu glavnoga junaka nekom plemenitom sjetom, od koje ga niti onaj njegov starorimski ponos ne može sačuvati. Zato se i njegova ljubav prema plemenitoj Muciji, koja postaje kršćankom, tako nesretno svršava. Jedno i drugo ljubi svom silom svojega srca Rim, jedno i drugo žali njegov pad, ali jedno i drugo vidi, da se taj pad može odgoditi, ali nikako posve zaustaviti. Uz ovaj par dovodi nam pjesnik jošte jedan drugi. Germani su to, ljudi koji jošte nisu izgubili naravnoga svoga poštenja. On je od mladosti u rimskoj službi, te je dotjerao do legata. Ali, kad mu zaručnicu otme rimski lihvar i carinik, kad mu Rim ne će da pomogne, kako bi došao do svoga prava, on ga ostavlja i vodi svoje čete proti njemu. Nu ovaj jošte prečvrsto stoji; jošte nije došao dan njegova pada. Zato osvetnik svoje svrhe ne može da postigne. Roman svršava apoteozom Markaurelijeva nuscara, a čitalac osjeća, da je Rim, to gnijezdo poganske iskvarenosti, na kraju svojega opstanka.

Uz ova dva romana donijet će „Prosvjeta“ jošte mnogo manjih stvari, dijelom originala, dijelom prijevoda iz svjetskih. ponajpače slavenskih književnosti. U ovom su tečaju prvi put izašli pred našu publiku mladi i snažni talenti S. Hrabr. Graničar i Lodola, koji i jedan i drugi već svojim prvim debutom zasvjedočiše svoj lijepi dar, te opravdavaju i najljepše nade. Oni će i nadalje u našem listu objelodanjivati svoje proizvode.

I poučni će dio „Prosvjete“ kao do sad, tako i od sada, nastojati, da zadovolji svim pravednim zahtjevima. Već u prvim brojevima donijela je „Prosvjeta“ putopis od braće Seljana iz južne i srednje Amerike, urešen krasnim ilustracijama koje su nam pisci pribavili. Nadalje imademo u zalihi članaka iz gotovo svih grana prirodnih nauka, iz tennike, zemljopisa, povijesti itd. od uvaženih stručnjaka.

Što se ilustracije tiče, to je „Prosvjeta“ do sada pokazala, da budnim okom prati sve, što se u svijetu zbiva, te tako u istinu nadoknadjuje našemu svijetu skupe tudje listove. Ona će tim putem nastaviti. I savijesni naš kroničar nastavit će svoj posao, te i dalje donositi kroniku, koja je toliko omiljela našim štiocima.

Žao nam je, što svoga obećanja glede kazališta nismo mogli održati. Uzroci su tu lih vanjski. Kazalište je naime „Prosvjeti“ oduzelo slobodan ulaz, kao i ostalim zagrebačkim beletrističkim i književnim listovima. Veli se, da su ekonomske prilike tuj odlučivale. Tko znade, kako se naše kazalište slabo posjećuje, taj znade i to, kako je taj razlog neopravdan. Uz ovako „masreglovanje“, koje ona nije ničim zaslužila, „Prosvjeta“ ne može da podupire zavoda. Da pako naš list ne prenosi krivnju na one, koji nisu ništa skrivili, zato svjedoče gotovo svi brojevi našega lista.

Prvim brojem počela je „Prosvjeta“ opet donositi zagonetke, rebuse i slično. Našao se je stručnjak, koji je svoje sile „Prosvjeti“ ponudio, te tako mislimo, da ćemo i time ugoditi svojim štiocima, pružajući im tako zabavu, koja u novije doba i opet sve to više „ulazi u modu“.

Tako je sa strane uredništva i sa strane vlasništva učinjeno sve, da „Prosvjeta“ postane obiteljski list u najboljem smislu riječi. Sad je red na publici, da to nastojanje podupre.

PROSVJETA

BROJ 7.
1. TRAVNJA 1909.

Zašto ?

Junius.

Roman.

Svadba je prošla. Dugo se je jošte po Zagrebu govorilo o sjaju, kojim se je ne samo vjenčanje u stolnoj crkvi obavilo, nego i o upravo veličajnoj gozbi, koju je zaručnik — tako se je bar tvrdilo, akoprem je „honneur pravila“ gdja. Kordićka — svojim uzvanicima priredio. Poslije svatova odoše novovjenčanici na putovanje u Italiju, Francusku i na Sjever, u Dansku i Skandinaviju. Vijesti su samo rijetko kada dolazile, jer Irma očevidno nije imala ni vremena ni volje, da se češće javlja. Samo stara gdja. Kružićka dobivala je prilično redovito kratke razglednice od svog sina, a potpisivao ih je on sam za se i za svoju ženu. Tako je stara gospodja barem znala, gdje joj je sin, a ne bi ni toga znala, da to već otprije nije bio njegov običaj. Kadgod je Bernard bio na putu, uvijek je tako s materom si dopisivao, te ove razglednice nisu bile ništa osobitoga, nego samo nastavak staroga običaja.

Gospodja Kružićeva uredila je svoj stan posve po svom ukusu. Bio je doduše nešto prostran, da, i odviše prostran za njezine potrebe, ali ona je ipak uredila sve sobe, jer je bila tako vična. Anka dapače dobila je dvije sobe, jednu za spavanje, a drugu za rad i za boravak preko dana. Ovu drugu nije u istinu ni trebala, jer je stara gospodja hotjela, da djevojka bude vas dan oko nje, te da radi i uči u njezinim sobama. Posjeta nisu dobivali gotovo nikakovih. Gdjekad samo znala je do njih doći gdja. Kordićka, ali nije nikada dugo ostala. Ta u nje nije bilo one pružitosti i onoga prilagodjivanja, kojim se je njezina kći odlikovala, te tako nikada nije mogla posve svladati antipatije, koju je osjećala prema staroj gospodji. Do vjenčanja jošte kako tako; neprestane opomene Irmine nekako su ju obuzdavale, ali kad je i to prošlo, nije uvidjala, čemu da se jošte dulje pretvara, te je tako malo pomalo ohladnio odnošaj izmedju ljetnikovca na Josipovcu i palače u Jurišićevoj ulici. Sav se je sabraćaj ograničio samo na najnužnije stvari. Kako je Bernard kanio mnogo dulje izostati, nego li traju obično takova putovanja, nastala je pogibelj, da se prijateljstvo posve razvrgne, pa bi bilo do toga i došlo, da to nije umjela zapriječiti sama gdja. Kružićka na vrlo fini i taktični način. Pomagao joj je u tome Branko, koji ju je od dana u dan sve to više volio.

Čudan je to život bio u tom Kružićkinom stanu. Izmedju stare gospodje i Anke razvio se je u kratko vrijeme tako tijesan i ljubezan odnošaj, kao izmedju matere i kćeri. To je bilo tim laglje, što je Ankin takt umio odma u prvom početku naći onaj pravi put, štono je vodio do srca njezine dobročiniteljice. Prije svega je pazila na to, da ne bi njezin rod kušao iz toga odnošaja za se crpiti kakovih materijalnih pogodnosti. Do mala se je uvjerila, da se u tom pogledu ne treba mnogo bojati. Ta njezini su ljudi bili sretni i zadovoljni, što se je ona bar na neko vrijeme dobro namijestila, osobito Marija. Brat Franjo tudjio se je od žene i sestre sve to više, pokazivao je neki čudni ponos, pak već zato se nije bilo bojati, da bi on mogao i misliti na to, kako da se i sam okoristi položajem svoje sestre u kući svoga principala. Valja istinu reći, da je razumna starica nemalo znatiželjna bila, ne će li s te strane biti nikakovih poteškoća, pa kad je vidjela, kako se stvari razvijaju, bila je veoma zadovoljna, te se svaki dan sve to više radovala svome izboru. Za kratko vrijeme čudila se je i sama, kako je mogla tako dugo samotovati, te je sad posve jasno vidjela, da je i njezin život uz sina bio neka vrst samotovanja. Njezino staračko srce opet je oživjelo, kad je oko sebe imala mladu djevojku, za koju se je morala brinuti kao majka, a kad se je pobliže s Ankom upoznala, kad je uvidjela, da je Anka zapravo onaj blagi sunčani trak, koji joj osvjetljuje starost, koji opet unosi svijetla i topline u njezin samotni i pusti život, zavolila ju je dvostruko, te odlučila, paziti na nju i gledati, da barem nju usreći, kad nije mogla osjegurati sreće svome sinu. Svome sinu! Koli često je na njega mislila, koli često se je upitala, kako će se sve to svršiti. Sad, kad nije više bilo Irme oko nje, koja je i nju znala opčiniti, sad, kad su prošli dani one grozničave zaposlenosti, kad je mogla s većim mirom i većom sabranošću misliti na sve, što je prošlo, sad je opet počela perijoda zabrinutosti, a ta briga bila joj je tim teža, što nije imala koga, da mu sve rekne. U prijašnje vrijeme govorila je o svemu s Bernardom, vijećala s njim i dogovarala se. Sada to nije mogla činiti. Anki dakako nije smjela ništa reći, te tako nije imala baš nikoga. Zatomila je dakle svoj nemir i svoju brigu, te samo čekala, dok dodje njezino vrijeme; a opet se je toga bojala, jer je osjećala, da je posvema nemoćna.

Njezino svagdašnje društvo, Anka i Branko, nisu od toga ništa opazili, jer se je vrlo čuvala. Hinila je bezbrižnost i tihi, skladni mir. Kako je od rane mladosti bila priviknuta, svladavati svoje afekte i svoje osjećaje, nije joj to kod Branka teško bilo, dočim mirno motreće Anke nije mogla prevariti. Kad bi poslije škole sjedile zajedno, te razgovarale o ovom ili onom, kad bi joj Anka bud čitala novine, bud koju knjigu, opazila je dobro da gdja. Kružićeva ne pazi na njezine riječi, da je rastresena, da na drugo misli. Već više puta kanila ju je upitati, ali joj prirodjena čednost nije toga dopuštala, a kasnije je i sama uvidjela, da bi joj gdja. Kružićeva već i sama, a da ju prije i ne pita, rekla, što joj je, kad bi to u opće hotjela učiniti. Pitanje dakle nije imalo nikakovoga smisla, pa zato i nije pitala. Od njezinoga roda posjećivahu ju redovito samo Milka i Jurica. Djeca su se gospodji Kružićevoj veoma svidjela, te onda nije falilo kolača i kojekakovih oklizotina. Anka je redovito svakoga tjedna pohadjala svoje rodjake, ali samo na kratko vrijeme, jer je znala, da je staroj gospodji najmilije, ako je uvijek s njome. Ona je to i onda činila, kad ju je starica nukala, neka

samo ide češće ili neka dulje izostane. Osjećaj dužnosti bio je kod nje tako žilav i jak, da ju ništa na svijetu nije moglo odvratiti od toga da savjesno vrši ono, što je na se uzela.

Anka se je tjelesno veoma oporavila. Postala je jača i oblija, te je izgledala mnogo zrelijom i starijom nego li prije malo tjedana. Ona je to i sama opazila, te je bila s tim veoma zadovoljna, a jošte zadovoljnija je bila Marija.

Živjelo se je dosta jednostavno i mirno. Tek jednom na tjedan znala se je stara gospodja s Ankom kamo izvesti, i to uvijek podalje od grada, te tamo izaći iz kočije, da se malo sprodje. To joj je bila najmilija zabava. Zagreb joj je nekako omrznuo, te gotovo nije ni izlazila: kudgod pošla, kogagod bi srela, neprestano su ju pitali za „mladi par" piše li što, gdje se nalazi, kako se zabavlja, kad će se opet vratiti, a ona na sva ta dosadna pitanja nije umjela odgovoriti, a da je umjela, ne bi to ipak bila učinila.

*

Jednoga podneva dodje na jednom posve neočekivani gost u posjet. Stara gospodja nije pravo ni vjerovala, kad joj je sobarica javila, da vani čeka gosp. Hinko Dolinić, te da moli, neka bi mu dopustila, da joj se pokloni. Starici taj posjet nije bio nikako drag. Znala je odma u prvi čas, kad je sobarica izrekla njegovo ime, da on nipošto ne dolazi bez nekoga stalnoga povoda, a bojala se je, da joj pravoga uzroka ne će ni reći. Bilo kako mu drago, ona toga posjeta nije mogla odbiti. Gospodina je poznala, sastala se je jako često s njime kod Kordićevih, razgovarala s njime isto tako mirno i prijazno, kao i s ostalim, te ga je sada morala primiti. Nakon kratke stanke reče sobarici, neka gospodina uvede u sobu za posjete, a ona da će odma doći.

Soba za posjete u stanu gdje. Kružić bila je veoma otmeno, ako i veoma jednostavno uredjena. Stijene pokrivale su tamno-ljubičaste tapete sa zlatom, posoblje bilo je crno ulašteno, pokriveno takodjer tamnoljubičastim baršunom, a nekoliko slika ozbiljna sujeta resilo je stijene. Starica je veoma volila cviječe, pa ga zato nije ni u njenom salonu manjkalo. Kad je unišao Dolinić, odjeven u jednostavno salonsko odijelo, stane se ljubopitno ogledavati, te najprije razmatrati slike po stijenama. Nije dugo čekao. Do mala se otvoriše vrata, a domaćica stupi u salon. Bila je mirna i prijazna, kao uvijek.

Dolinić ju poljubi u ruku, a onda sjedne na njezin poziv na stolicu, dok se je ona smjestila na divanu.

„Milostiva gospodjo," zače, „oprostite mi, što sve do sada nisam svoje dužnosti učinio, da vam se u vašoj kući poklonim, kako ste to morali već davno od mene očekivati. Ali i vi znate, koliko posla smo u ovo zadnje vrijeme svi imali, tako je i meni bilo. A onda, kasnje, nisam vam hotio dodijavati, dok nisam bio siguran, da s e se u svom novom stanu udomili. Tako dolazim nešto okasno, te vas molim, da budete o tome uvjereni, da radi toga zakašnjenja nije nitko toliko patio, koliko baš ja sam, jer mi nije bilo moguće, da se s vama sastanem. Ta znate i sami, kako vas svi štuju, koji su makar i jedan put imali sreću da se s vama sastanu."

„Hvala vam na susretljivosti i prijaznosti, gospodine. Kad sam čula, da me tražite, mislila sam, da imate kakav osobiti povod, što k meni dolazite, te mi je milo, što vidim, da me niste zaboravili."

Dolinić se pričini, kao da ne razumije nedužnu zlobu, koja je u tim riječima bila sakrivena, te nastavi onim salonskim tonom, koji mu je tako dobro pristajao:

„Milostiva gospodjo, vaši štovatelji ne trebaju nikakovoga drugoga povoda, da vas potraže, nego taj jedini, što se vi tako pred njima krijete."

„Moji štovatelji!" začudi se uz neki zagonetni posmjeh stara gospodja. „Zar i ja imadem štovatelja?"

„Vas poštuju svi, koji vas poznaju, milostiva gospodjo, a sigurno nitko više, nego li ja," odvrati galantno Dolinić.

„Ajde, dopustit ću i sve to," prihvati opet starica, „Ali sad vas molim, da govorimo o čemu drugome. Sad su poklade; kako se zabavljate?"

„Ja, milostiva gospojo? Da vam pravo kažem, nikako. Ne dospijevam ni na što. Posao se u pisarni upravo užasno množi, te sam u večer tako umoran, da tek na najvažnije društvene dužnosti mogu misliti. Pa onda, čemu da tajim, i godine se već javljaju, koje mi nikako ne dopuštaju, da se toliko zabavljam, koliko sam to nekoć činio. Mladji je svijet odrasao, te se mi stariji možemo po malo odmarati."

Tako se je razgovor kretao u samim stvarima, koje niti su gospodju Kružićevu zanimale, a niti su njemu pravo od srca išle. Starica je stala misliti, da mora ipak biti neki osobiti uzrok, koji je Dolinića k njoj doveo. Kako je on bio vješt konverzaciji, a ona pripravna na odgovore, razgovor doduše nije zapinjao, ali nije bio ni osobito duhovit, a ni osobito zabavan. Napokon stanu govoriti o mladim supruzima, te Dolinić upita, gdje su sad.

„Baš sam danas dobila kartu, kojom mi javljaju, da će svoj boravak u Parizu nešto produžiti. Irmi se ondje veoma svidja, a Bernard je na svaku žrtvu spreman, kad se o tome radi, da udovolji njezinim željama."

„Dakle u Parizu!" i Dolinić se nehotice zamisli. „A ne biste li bili, milostiva gospodjo, tako ljubezni, da mi reknete njihovu adresu? Imao bi gospodinu doktoru nešto skroz poslovna javiti, pak ne znam kako da to učinim."

Starica se je lako dovinula, zašto baš govori o poslovnim stvarima. Ali, kako je bila diskretna, nije dalje pitala, nego mu odma reče ime hotela, u kom su se supruzi nalazili.

Bilo je to jedno od najotmenijih svratišta francuske prijestolnice.

Gospodin Dolinić ostade još samo kratko vrijeme, a onda ustade, da se oprosti. U taj par otvoriše se vrata, a u salon stupi Anka, koja je mislila, da je njezina dobročiniteljica sama. Na pragu ostade ponešto začudjena i presenećena, a onda htjede da se diskretno povuče, ali ju predusretne starica riječima:

„Unidjite samo, drago dijete, unidjite!" a onda nastavi obrativ se prema Doliniću: „Treba da vas predstavim svojoj novoj ukućanki. Gospodjice, ovo je g. Hinko Dolinić, o kome smo već razgovarale. — Gospodjica Anka Kovačić, koja se je odlučila, da sa mnom samotuje."

Anka se je brzo sabrala, te je običnom svojom mirnom prijaznošću odvratila duboki naklon Dolinićev. U prvi mah malo se je začudila, što ju je gdja. Kružić upoznala s Dolinićem, ali je odma o tome prestala razmišljati, jer je njezin običaj bio, da o svemu onda razmišlja, kad je tomu hora, a sad nije mogla, jer ju je Dolinić odma zapleo u živi razgovor. Morade sjesti i ostade u salonu, akoprem joj to nije bilo ni najmanje drago. U razgovoru s Kružićkom nije ništa čula o Doliniću, što bi baš osobito dobro i pohvalno bilo, akoprem se je stara gospodja čuvala, da ne rekne ništa zla o njemu. Kako je Anka staricu već dobro poznavala, nije joj bilo teško, barem nekako od prilike taksirati svoje novo poznanstvo.

Razgovor se je kretao oko običnih predmeta dnevne konverzacije. Dolinić je bio veoma ozbiljan, te nije Anki posvećivao više pažnje, nego što je to obzirom na način, kako je s njom postupala starica, te kako ju je njemu predstavila, morao učiniti. Stara gospodja je i sad činila, kako je to uvijek običavala, kad bi tko drugi preuzeo teret konverzacije, te je mirno sjedila, i slušala razgovor onoga

dvoga. Sama u sebi se je čudila, kad je vidjela, s kojim taktom se ponaša Anka, te si nikako nije mogla protumačiti, odakle sve to njoj, koja tako rekući nikad jošte nije zašla u „društvo". Ne manje od Anke zanimao ju je i Dolinić, koga je djevojka očevidno očarala, akoprem se je trsio, da toga nitko ne opazi.

U istinu je Anka bila sad mnogo ljepša, nego li prije nekoliko tjedana. Gospodja Kružićeva je mnogo do toga držala, da Anka bude dobro odjevena, te joj je svojim savjetom išla veoma na ruku. Sad je djevojka i mogla u tom pogledu nešto više za se učiniti, a riječi gdje. Kružić, te savjeti sestre Klementine, koja je u tome bila veoma razumna, pomogle su joj, da pogodi onu zlatnu sredinu, koja je baš u tome tako važna. Odijevala se je dakle vrlo jednostavno, ali ukusno, a njezin doduše nježni, ali ipak punani i lijepi stas činio je, te joj je i najjednostavnija odorica dobro pristajala. Nakita nije nikakova nosila do malenog srebrenog križića na tananom isto tako srebrenom lančiću, kako se može u svakoj trgovini nakita za nekoliko kruna dobiti.

Napokon je Dolinić uvidio, da ne smije dulje ostati, ako ne će da bude nečedan. Oprosti se dakle i ode.

„No, kako vam se svidja?" upita gospodja djevojku, nakon što je otišao.

„Meni, milostiva?" upita mjesto odgovora Anka ponešto začudjena, jer do sad ju gospodja Kružić nije nikada takova šta pitala.

„Da vama?" osmijehnu se starica.

„Ja ne nalazim na njemu niti što osobito simpatična, a niti što osobito odvratna," odgovori Anka, te pogleda gospodji Kružićki u oči.

„Meni se je ipak pričinilo, da se vi njemu jako svidjate. Imade dosta matera u Zagrebu, koje bi bile veoma sretne, kad bi im Dolinić onako gledao kćerku, kako je sad na vas gledao."

„Vi se šalite, milostiva," odgovori Anka mirno, ali se je starici činilo, kao da u tom odgovoru imade nešto bolna.

„Govorim posve ozbiljno," nastavi starica tvrdokorno, „a vi se, dijete moje, radi toga ne smijete čuditi. Vidite, ako je u mene i samotno, ipak nije tako samotno, kao u samostanu ili kod vaših rodjaka, pak ćete se po svoj prilici sastati s mnogim gospodinom. Samo pazite, da ne rastužite svoga vjernoga viteza Branka."

Anka je sve to slušala, te se sve to više čudila. Ona se nije dosjetila, da je starica sve to zato udesila, da imade prilike, svoju mladu prijateljicu i s te strane pobliže upoznati. Tako je i ovaj posjet Dolinićev vješto upotrijebila, da vidi, kako će se Anka držati, kad se sastane s tako pogibeljnim čovjekom, kao što je bio Dolinić. Morala si je priznati, da se je Anka posve dobro držala za djevojku, koja je u tom pogledu, naime u općenju s takovim ljudima, bila posve neiskusna. Onaj naravni takt, koji je poslijedica zdravih načela i djevojačke prostodušnosti, pomogao joj je, te nije rekla niti jedne riječi odviše, a niti jedne premalo. Držala se je posve onako, kako se djevojka u njezinom ovisnom položaju držati mora. Govorilo se je dakako samo o običnim stvarima, kakove su na dnevnom redu, kad se ljudi sastaju oko podne u salonu. Pa ipak je to starici bilo dovoljno, da si stvori sud o svojoj štićenici. Ali je bilo nešto drugo, što je staricu uznemirivalo, a čega Anka u svojoj bezazlenosti nije ni opazila. Dolinićevo oko je s osobitim nekim zanimanjem počivalo na mladjanom Ankinom licu, te se je vidjelo, da ga djevojka daleko više zanima, nego li je hotio, da se opaža. Hinio je doduše onu salonsku nebrigu, onu suverenu nehajnost, koja ga je u očima tolikih zagrebačkih djevojaka i žena činila tako neodoljivom, te koju je uvijek na vidik iznašao, kad je hotio da sakrije svoj interes. Sve je to starica dobro znala, pak joj je to donekle i straha zadavalo.

Mlada djevojka nije dakako ni pojma o tome imala, kako se starica za nju zabrinjuje, a ona se je i čuvala, da Anka toga ne opazi. Ipak je odlučila, da ju na zgodan način na to upozori, jer je punim pravom predpostavljala, da će pogibelj onim časom postati manjom, čim Anka znade, s kim imade posla. Već kod ručka počela je o njem govoriti, te je na svoj način pripovijedala, kako Dolinić u Zagrebu uživa glas najpogibeljnijega i najbesavjesnijega „liona". Anka je sve to prilično nehajno slušala, a starica se je po malo umirila.

Tako su prolazili dani, a posjet Dolinićev bio bi ostao neznatna epizoda, da se nije iza nekoliko dana, kad su svi gotovo na nj zaboravili, slučilo, te se je sastao s Ankom na ulici. Nagovorio ju dakako nije, ali njegov pozdrav bio je tako učtiv, tako pun štovanja, tako dubok, da se je Anka i nehotice pitala, čemu ju tako pozdravlja. Ona mu je odzdravila onom bezazlenosti i onom uljudnosti, kojom je u opće susretala prijatelje i znance gospodje Kružićeve, a da si pri tome nije ništa osobita mislila. Njezin dosadašnji odgoj nije bio takav, da bi znala za sve one fine nuance, koje moderne djevojke i gospodje prave, kad se sastaju sa znancima, te kad ih gospoda pozdravljaju. Ona je sad bila sretna, zadovoljna i bezbrižna, te nije na ništa drugo mislila, nego na to, kako da ugodi svojoj dobročiniteljici, te kako da svrši svoje nauke. Medjutim se je sve to češće sastajala sa Dolinićem, njegovi su pozdravi bili uvijek jednako učtivi, ali je nekako instiktivno osjećala, da ti susreti nisu slučajni. Kraj svega toga morala si je napokon priznati, da ti česti susretaji počimlju za nju dobivati nekakovu važnost. Ne zato, što ih je možda željela, nego za to, nego što su postali stalan pojav u svagdašnjoj jednoličnosti njezina života. Ta bilo je u Zagrebu tako malo gospode, koja su ju pozdravljala!

Dolinić sam morao si je priznati, da je ta mlada i bezazlena djevojka na njega učinila veoma duboki utisak. On, koji je već tolike godine poput leptira letio od cvijeta do cvijeta, koji se je naužio ljubavi do sitosti, nalazio je u toj mladoj, nepokvarenoj i tako značajnoj djevojci nešto nova, što ga je privlačilo i očaravalo. Bez ikakovoga razmišljanja, kako je to do sele uvijek činio, pošao je tim novim tragom. Ta to je za njega bila prava potreba; osobito sada, kad je Irminom udajom postao „vakantan". Znao je, da mu valja postupati veoma mudro, ako se hoće djevojci približiti. Stare se je Kružićke bojao kao žive vatre, te je osjećao, da bi mu ona mogla biti veoma pogibeljnom zaprijekom u osnovama.

A što je snovao? Toga si pitanja nije ni stavljao. Hotio se je zabavljati, razumije se, a njegove su zabave sve bile posve na jedno brdo tkane. Akoprem je dobro vidio, da se na taj način ne će ni za korak bliže primaknuti svojim osnovama, ipak nije stvar prenaglio. Ufao se je, da će bolje napredovati, kad se mladi par vrati sa svoga svadbenoga putovanja. Ta on će zalaziti u Kružićevu kuću, pak će onda biti dosta prilike, da se djevojci primakne. Ipak ga je to čekanje dosta muke stajalo. Ta on je bio vičan na brze i lake pobjede. Pa ako i po naravi svojoj, a jošte više po svom dojakošnjem životu i nije bio u stanju da goji prema ikome na svijetu kakovo dublje i iskrenije čuvstvo, kakav u istinu nježni osjećaj, zaprijeke, koje je sad predvidjao, bile su dovoljne, da i njega podbodu, te da ga više uzrujaju, nego li je to kod njega inače bivalo. Nije bio dosta mlad i dosta neoprezan, da počini kakovu budalaštinu, ali jednu je odluku ipak stvorio: on se mora približiti Anki.

Djevojka dakako o svem tom nije ni sanjala. Njezini su dani prolazili mirno i bez ikakove uzrujanosti. Ako se

je kod nje u opće moglo govoriti o kakovoj brizi, tad je to samo bila ta jedna misao, kako će prema njoj biti mlada gospodja, koja se je sad ipak morala na skoro vratiti. Ona bi bila dakako najvoljela, da je uvijek ovako sama mogla ostati uz svoju dobročiniteljicu, te je s nekim strahom očekivala čas, kad će se vratiti mlada gospoštija.

Poznavala je Irmu po vidjenju, a ono, što je o njoj čula, nije bilo baš najbolje, te nije bilo nikakovo čudo, što se je onoga časa bojala, kad će mlada gospodja doći, te preuzeti gospodstvo u kući. Anka se nije nikada varala, kad je mislila na svoj položaj; znala je jako dobro,

Janko Jurković.

da je samo plaćena, te da svoj ugodni položaj u kući imade zahvaliti samo dobroti gdje. Kružićke. Isto tako je znala, da je Irma ponosita, da ohola, te da će mnogo o tom ovisiti, hoće li joj se sviknuti ili ne. Stara gospodja je doduše za se imala svoj stan, te prema tome je i svoju neodvisnost nekako čuvala, ali Irma je napokon ipak bila njezina snaha, a tko se njoj zamjeri, ili joj ne bude po ćudi, taj se nije imao čemu veseliti. Već Irmina majka postupala je s njom kao sa sobaricom, ili je to barem pokušala. Ona joj se je vješto uklanjala, a stara gospodja nastojala je svojim poznatim taktom, da to nekako izravna. Bilo kako mu drago, na svaki način je morala biti spremna, da će se sa povratkom mladoga para mnogo toga promijeniti, te da će ova malne idilična vremena, koja je upravo sada proživljavala, na skoro prestati. Ona je poznala energiju stare gospodje, te je bila uvjerena, da će ju ona štititi, ali je s druge strane i to znala, da bi ipak bilo jako neugodno, kad bi radi njene osobe nastao razdor u obitelji, koji bi tim pogibeljniji mogao postati, što bi napokon i Kružić morao stupiti ili na jednu stranu, ili na drugu. Kad bi se tako zavezla u misli, nije ni sama znala, odakle joj sve te crne slutnje, i to baš njoj, koja je inače uvijek tako vedro i veselo gledala u svijet, te koja je nastojala, da joj se nikada neporemeti unutrašnje ravnovjesje. Bile su to u istinu samo slutnje, pa zato je nezadovoljno stresla glavom, kanila se tih misli, a onda se opet dala na svoj posao.

*

Tako su stajale stvari u Kružićevoj kući, kad na jednom dodje pismo, da su mladenci na povratku. Pismo je došlo iz Hamburga, te je javljalo, da će za nekoliko dana stići u Zagreb. Kružić je kanio samo jošte na nekoliko dana u Belgiju, da obidje svoje stare znance, a onda da se vrate kući

Svi su se one večeri sastali u Kružićevoj kući, da dočekaju mladi par. Gospodja Kordićka obukla je koketno odijelo, lijepo se je i moderno počešljala, te je izgledalo, kao da se je pomladila barem za deset godina, otkada joj se je udala kći. Zlobni zagrebački jezici govorkali su, da je sad nestalo brige, da ih dužnici više toliko ne gnjave kao prije, pak da živi sada mnogo mirnije. Stari Kordić bio je sav blažen, da si pozdravi kćerku, svoju „zlatnu Irmicu", a Branko, on se je svemu samo smijao. rugao se očevoj nervoznosti i maminim suzama, te samo na to mislio, što li će njemu donijeti s puta. Kružić je dakako jako dobro znao, što si on već davno želi, te Branko nije dvojio, da je i na njega mislio. Sve je bilo spremno. Posvuda su gorjele sjajne Auerove žarulje; po stubama i predsobljima cvijeće, ćilimovi, po sobama cvijeće i ćilimovi, a u blagovalištu prostrt ogroman stol, pun srebrnine i najfinijega porculana.

Gospodja Kružićka mirno je obilazila stanom, da još jednom pogleda, da li je sve u redu; na stubištu stajala je nova služinčad, koju je gdja. Kordićka na želju svoje kćerke najmila, te šaputala medjusobno, puna radoznalosti. Do sad Kružićeva kuća nije poznala livreje, ali je sad na želju mlade gospodje uvedena. Ni kola prije nije držao Kružić, a sad su u staji stajala četiri konja, a i potrebiti ljudi su već najmljeni.

Gospoštija mogla je svaki čas doći, sve je bilo uzrujano, osim stare gospodje. Dole na kućnim vratima stajao je momak iz štale, te je pazio, kad će se pojaviti sa strane Jelačićeva trga ekvipaža, te će to onda kućnim zvoncem javiti gospoštiji, da sadje u vežu i dočeka mladence. Gospodji Kružićevoj sva ta parada nije bila ugodna, ali je bila mudra, te je u malenkosti rado popuštala, a jer je gospodja Kordićka na svu silu hotjela, da bude „svečano", nije joj se opirala, te je onom mirnom rezignacijom, koja je u tolikim prilikama bila njezino najjače oružje, dopustila, da čini, što hoće.

Napokon zazvoni zvonce, a svi pohitiše u prizemlje, da u veži dočekaju mladi par. Gostova jošte nije bilo; bili su pozvani za kasnije.

Tek što su sišli niza stepenice, zagrmi kočija na klinkeru, sluga skoči sa svoga sjedala, te otvori vrata, a iz kočije izadje najprije Kružić. Nije se ni na koga ogledao, već prije svega pruži ruku Irmi, da i ona izadje iz kola. Gdja. Kordićka već je na stubama, dok je silazila, pripravljala svoju bijelu, koketnu pregačicu, a sad je prinese k očima, da otare suze, koje nikako nisu hotjele da proteku. Kordić stajao je na gornjim stubama, skrstio je ruke na ledjima, pružio svoj kratki i debeli vrat, te nastojao, da čim prije opazi svoju „zlatnu Irmicu". Ova pane dakako najprije oko vrata materi, koja je grčevito ridala, te ju je sto i sto puta pritisnula na svoje „materinsko srce". Irma se lagano, ali vješto izvuče iz njezinoga naručaja, te pohiti prema svekrvi, da ju poljubi u ruku, a onda da ju čvrsto i ljubezno zagrli. Gospodja Kružićka osjećala je i proti svojoj volji neko tronuće, te je zato i njezin zagrljaj bio sigurno kud i kamo topliji, nego li je ona hotjela. Dok su se obje gospodje pozdravljale, priskoči dr. Kružić k gospodji Kordićki, poljubi i nju u ruku, a onda ga stane ona isto tako grliti, kako je netom grlila svoju kćer. Pa dok mu je ovila ruke oko vrata, nije našla

ništa pametnije, nego da ga pita sve šapćući, da li je sretan? Valja reći, dr. Kružić nije bio čovjek, koji bi se istom čimgod dao zabušiti, ali ovaj put ipak nije znao nikakovoga drugoga odgovora, nego stavi ruku na srce, a oči digne prema krasnoj svjetiljci od kovanoga željeza, koja je rasvijetljivala vežu. To je opazila njegova majka, te se nije mogla svladati, a da joj se ne pojavi na usnama lagani smiješak. Branko je dugo mirno i ustrpljivo čekao, a kad mu napokon dosadi, turne se medju mater i Kružića, te mu pruži ruku i reče jednostavno:

„Servus Bernarde!"

Te riječi su napokon raspršile onu atmosferu svečanosti i ganuća, te se je sad ostalo vrlo brzo obavilo. Stara gospodja zadovoljila se je tim, da si poljubi sina, a ovaj se je jošte rukovao sa tastom, te se je tim sva ceremonija vršila. Sad htjede pristupiti služinčad, da se pokloni svojoj gospoštiji — tako je naredila gdja Kordićka — ali se Irma pričini, kao da ne vidi, nego podje ravno uza stepenice, a vodio ju je Bernard.

Supruzi podjoše ponajprije u svoje sobe, da se preodjenu. Kordićka podje sa svojom kćerkom. Čim su za sobom zatvorile i zabravile vrata, odma se postavi Kordićka pred Irmu, metnu joj ruke na ramena, te joj pogleda u oči. Irma je jošte bila u svom putnom odijelu, samo je skinula šešir i koprenu. Promijenila se nije ni mrve; bila je ona ista Irma, koja je prije više mjeseci ostavila roditeljsku kuću. Majka ju je pozorno motrila, gledala, da joj pronikne u dušu, a ona se je samo smiješila.

„No, Irmo, kaži mi, kaži svojoj mamici, jesi li sretna?" upita napokon Kordićka, a sad joj u istinu navru suze na oči. Bože moj, što bi bila dala, da su joj čas prije u veži došle te suze!

Irma slegne nekako nemarno ramenima, a onda se i opet nasmiješi.

„Jesam, mamice," reče napokon, te se stane svlačiti.

„A kakav je on?" upita zvijedljivo majka.

„Oh, on je dobar i predobar! Da samo znaš, što mi je sve nakupovao! Nisam smjela ni reći, da mi se što svidja, i već mi je kupio. To putovanje je strašnoga novca stajalo. Ja sam ga više puta upozorila, neka ne bude tako rastrošan, ali on mi nije dao ni govoriti. Samo bi me poljubio, pa dalje kupovao i trošio novac. Zabavljali smo se prilično. Najljepše je bilo u Parizu, gdje su nas držali za Ruse, za bogate Ruse, te su prema tome bile i cijene, koje su od nas zahtijevali. Ja ti u istinu nisam znala, da Kružić ima toliko sveza i prijatelja. Neki su nam već obećali, da će nas posjetiti u Zagrebu."

Tako je pripovijedala Irma stojeći za paraventom, a stara Kordićka sjedila je u naslonjaču pred zrcalom, sklopila ruke u krilu i sva blažena slušala. Na to je ona stala pričati, te pripovijedati sve zagrebačke novosti, i zanimljive i nezanimljive. Irma je samo na pola slušala, te svaki čas prekidala majku, pripovijedajući joj kakovu epizodu sa svog putovanja.

Napokon se sjeti gdja. Kordićka, da mora nešto od svoga vremena i svoje ljubavi posvetiti i zetu, te ostavi Irmu, a pošalje joj sobaricu.

Dr. Kružić je medjutim sjedio u sobi za pušenje sa svojim tastom, te uz miris prokriomčarene smotke pripovijedao svašta o putovanju. Gospoda sjedjahu na oniskim divanima, dočim se je Branko razvaganio u američkom stolcu, te se njihao sve u šesnaest. I on je imao u ustima ogromnu havanu.

Razgovarahu o svemu i svačemu, ali baš o onome, što bi bio Kordić najvolio znati, o pariškom polusvijetu, nisu mogli govoriti, jer se Branko nikako nije dao istjerati iz sobe. Ostalo je Kordića samo veoma slabo zanimalo, pa nije nikakovo čudo bilo, da su za kratko vrijeme počeli govoriti o hrvatskoj politici i o „grofu Karlu", te o skorim izborima, koji da će i opet iznijeti pobjedu unijonističke ideje. To dakako nije bilo za Kružića osobito zanimljivo, ali kako je bio uvijek susretljiv i popustljiv prema svome tastu, slušao ga je ipak, te tuj i tamo dapače stavio i koje pitanje. Napokon to Branku ipak dosadi, te podje napolje, da se ogleda po kući, nema li gdje drugdje bolje zabave.

Čim je Branko izašao, htjede Kordić odma navrnuti razgovor na svoju stranu, kad ali stadoše dolaziti gostovi. Prvi je dakako i opet bio Stjepan Zorković, odjeven, ko uvijek, po najnovijoj modi, lijepo i pomno počešljan, a pun komplimenata za svakoga. U malo što Kružiću nije pao oko vrata; barem je pošao prema njemu raskriljenih ruku. Kad su se rukovali stisne još jednom obim rukama desnicu Kružićevu, a onda reče tronutim glasom, naheriv glavu na lijevo:

„Dakle tako izgledaju mladi i sretni supruzi! Hvala Bogu, da ste tuj; ne možete si ni predstaviti, kako željno smo vas očekivali!"

„Drago mi je, da ste i na nas mislili," odvrati s posmjehom Kružić, a onda stane odma pitati za razne znance i prijatelje, da tako ustavi bujicu Zorkovićevih riječi.

U taj par pojavi se na vratima livrirani sluga, te reče:

„Milostiva gospodja moli gospodu, da se potrude u salon."

Prelat prof. dr. Cerebotani i njegov stroj.

Zorković pogleda najprije u slugu, onda u Kružića i Kordića, a izraz njegova lica je bio tako malo duhovit, da bi se i isti slugan bio nasmijao, da nije bio tako izvrsno dresiran. Napokon gurne Kordić svoga „Štefeka" u rebra, uzme ga ispod ruke, te ga povede u salon.

Usred salona, baš pod velikim, pozlaćenim svječnjakom, stajala je Irma, te je prema došljaku pružala ruke, a na licu titrao joj je tako ljubezan i čaroban posmjeh, da se je Zorković samo snebivao.

A imao je i zašto! Ta odjevena je bila kao kakova kraljica.

Dugačka i uska odora od posve blijedoljubičaste svile obujmila joj je vitki i krasni struk. Oko vrata bila je dosta jako izrezana, a rukavi sa dragocjenim belgijskim čipkama sizali su joj tek do lakata. Na jednoj ruci nosila je poznatu onu narukvicu u obliku zmije, a prsti bili su joj puni puncati dragocjena prstenja. Bujnu kosu skupila je u posve modernu frizuru, a u ušima sjajila su se dva boutona, koji su sami vrijedili čitavi imetak. Bila je krasna i svježa kao kaplja, a ni traga nije bilo kakovoj umornosti od duga puta.

„Milostiva gospodjo," zapenta Zorković, a svaka crta u njegovom obrazu odavala je iskreno udivljenje. Jedva je nasmagao toliko prisutnosti duha, da joj se pokloni i poljubi ruku.

Ovo iskreno udivljenje je ne samo Irmi ugadjalo, nego i njezinom mužu, koji s ponosom pogleda prisutne, kao da pita, ima li itko drugi na svijetu takovo veliko blago, kao što je njegova žena.

Irma stisne prijazno ruku staroga znanca, a onda poljubi jošte jednom oca, koji se je sav rastapao od milja. Zatim se obrati prema svome mužu i upita:

„Bernarde, zar si za danas sazvao veće društvo?"

„Dakako. Ta moramo. Ja sam tvorničar, a moje činovništvo, s kojim ne želim mijenjati odnošaja, još te niti ne pozna. Nekoliko gospode iz tvornice i pisarne, pa onda prijatelji tvojih roditelja, i ono nešto znanaca, što ih imadem ja."

„To je dražesno," stane povladjivati Zorković, „meni se izvanredno svidja onaj patrijarkalni odnošaj izmedju vas i vaših ljudi, gospodine doktore. Samo u vašoj tvornici je tako. Ostali zagrebački tvorničari ne opće privatno baš ništa sa svojim personalom."

„Tako je to bilo i u Belgiji," odvrati Bernard, „pak sam to i ovdje uveo. Do sad sam zadovoljan. Ta ovi ljudi su moji pomoćnici, oni mi pomažu sticati, pak ne bi bilo pravo, da im se i to ne prizna."

„A hoće li biti i gospodja?" upita Zorković.

„Ne, ali to je samo slučajno. Gospoda moga kontora su same neženje."

„Ipak, ipak," ozove se sad gospodja Kružićka, koja je upravo unišla, te dovela Anku. „Imademo i gošća. Gospodjica Kovačić, moja družica i mlada prijateljica."

Anka podje prema Irmi, da ju pozdravi. Ova rastvori oči širom, kao da ne zna, što bi rekla. Ipak pruži djevojci ruku, koju ova poljubi.

S čudnim izrazom na licu gledala je taj prizor Irmina svekrva. Obrve je malo nabrala, a oči uprla u svoju snahu. Djevojka joj se smiluje. Pristupi dakle k Irmi, te turiv svoju ruku pod Ankinu, reče nada sve ljubezno:

„Draga Irmo, pisah ti, da nisam više sama, da se je gospodjica Anka odlučila, sa mnom samotovati."

Irma se pričini, kao da se je tekar sada sjetila, te s prijaznim posmjehom jošte jednom pruži Anki ruku.

„Oprostite, gospodjice Anko, ali tekar sam došla, pak ne mogu na sve misliti. Držite ovu kuću svojom."

To je bilo sigurno ljubezno, a Anka je bila sva sretna, što se je u početku neugodni prizor tako svršio. Ona se medjutim ipak povuče na stranu, te se je zadovoljila s Brankovim društvom, a ovaj se je neizmjerno ponosio, što sad već ljudi s njim računaju.

Po malo se je salon punio. Dolazili su razni znanci, Kružićevi činovnici, a točno u opredijeljeni sat unidje u salon i Hinko Dolinić.

Čim je unišao, upravi svoje korake prema Irmi, pokloni se duboko, poljubi joj ruku i nazove ju dobrodošlom u zavičaju. Ona ga je primila isto tako ljubezno, kao i ostale gostove, pružila mu smješeći se ruku, te onda nastavila razgovor s onima, s kojima je prije govorila. Dolinić je to razumio, te se diskretno povukao. Ogledavajući se po sobi, opazi Anku u društvu s Brankom. Jedva se je uzdržao, da ne podje odma prema njoj. Medjutim ga je zaokupio Zorković.

„No, zar Irma nije upravo divna?" šaptao mu je u uho. „Ja sam sav očaran. Taj dr. Kružić je ipak sretan čovjek."

„Zar bi vi hotjeli biti na njegovu mjestu?" upita Dolinić, te nekako čudno pogleda Zorkovića.

„Oprostite, to je posve nešto drugoga; ja, pa da se ženim?"

„Oprostite, dragi amice," odvrati Dolinić uz ciničkí smijeh, „ja vas nipošto nisam pitao, bi li vi hotjeli uzeti Irmu, nego samo, bi li hotjeli biti na Kružićevom mjestu."

Zorković ga najprije bez razumijevanja pogleda, a onda, kad mu je stalo pucati medju očima, nadre se smijati onim svojim širokim, glasnim smijehom, da su mu sve suze dolazile na oči:

„Hahaha! Ali ste vi lopov, Doliniću, strašan lopov, u istinu strašan lopov!..."

Dolinić se je samo smiješio, te dalje razgledavao gostove, koji su jošte svejednako dolazili. Napokon je gdja. Kružić, koja je za danas zastupala domaćicu, konstatovala, da su svi uzvanici došli, a malo zatim dodje sluga, te najavi, da je prostro.

Podjoše dakle u blagovalište.

To blagovalište bilo je pravo čudo, a nije ga bilo u Zagrebu, koje bi se bilo moglo s njim mjeriti. Kružić je bio odlučio, da to imade biti, osim Irminoga boudoira, najljepša soba u svoj kući. Poslije dugoga razmišljanja i viječanja s Irmom i s arhitektom, s kojim je prijateljevao, odluči se na to, da uredi blagovalište u čisto hrvatskom štilu.

Stijene pokrivalo je najljepše i najfinije slavonsko vezivo, koje je visilo sa umjetnički izrezuckanih polica, što su se vukle u priličnoj visini oko čitave sobe. Divana i naslonjača nije bilo, ali su zato stajaje uz stijene ovelike škrinje, oslikane velikim ružama, kako ih vidimo na seljačkim škrinjama, samo što su ove ruže slikali pravi umjetnici. Stropa nije bilo, nego su se vidjele gole grede, umjetno izrezuckane i pozlaćene. Police bile su pune čuturica, tikvica i sličnih stvari, a zlatni okviri, u kojima si vidio slike, sve same prizore iz narodnoga života, izradjeni su bili po narodnim motivima, kao što i onaj veliki luster sa bezbroj svijećama, koji su rasvijetljivale šaroliku tu i aparatnu dvoranu. Stolice oko stola sa natrag sagnutim, srcolikim naslonima bile su isto tako stilizovane, kao i oni veliki ormari od hrastovine, koji su stajali uz vrata. Stol je bio pun cvijeća i dragocjenoga srebra. Kristal i porculan samo su se sjajili u svijetlu tolikih plamena, pa ipak nije bilo u svem tom ništa naprasnoga, ništa, što bi u tebi pobudilo sumnju, da se je sve to izvadilo tek za paradu iz ormara, da se tim netko hoće podičiti. U kratko, bilo je otmeno.

Gostovi se sjedoše. Čelo stola sjedila je stara gospodja Kružićka; to joj je patrilo, jer je bila starija od Kordićke, koja joj je sjedila s desne. S lijeve, ali nešto niže, medju ocem i Zorkovićem, sjedila je Irma, dok je Anka našla mjesto skoro posve uz donji kraj stola.

Razgovor je na gornjem dijelu stola, gdje su sjedile domaće gospodje, odma u početku bio dosta živahan. Najviše je bilo čuti Kordića i Zorkovića, koji su neprestano napastovali mlade supruge, da im pričaju o svom putovanju. Bernard je bio blažen gledajući svoju lijepu ženu, te je veoma malo govorio, samo da njoj dadne prilike govoriti, jer je opazio, da to rado čini. Samo tuj i tamo, kad ga je ona zamolila, da nešto nadopuni ili pripovijeda, progovorio je i on koju riječ. Donji dio stola, gdje je sjedila Anka, bio je mnogo mirniji i tiši. Bili su to sami Kružićevi činovnici, dijelom starija gospoda, koji su se ponajviše dva i dva u po glasa razgovarali, a da nije bilo Branka, bila bi Anka i dosadu osjetila.

Istom kasnije, kad se je društvo ponešto razigralo, kad je nestalo one neugodne napetosti, koja se u početku u svakom društvu opaža, ako je iole veće, postalo je nešto ugodnije i razgovor nešto općenitiji. Uz Anku je sjedio dosta mlad čovjek simpatične vanjštine, te je samo tuj i tamo koju riječ s njom progovorio, a ona ni sama nije znala, tko je tome kriv, da li on, ili ona sama. Kad je o tome razmišljala, bilo joj je, kao da je na neka njegova pitanja i odviše kratko odgovorila, a on si je valjda pomišljao, da je ohola ili mrzovoljna, te je nije dalje napastovao.

Pa ipak je to bio tako simpatičan mlad čovjek! Kratko ošišana, vrana kosa, isto takova kratko prirezana brada à la Boulanger, te žive crne oči pod gustim obrvama podavale su njegovom licu nekakav južnjački izgled. Visoko čelo odavalo je znatnu inteligenciju, a ovelika ali neobično lijepa rumena usta, koja je čvrsto stisnuta držao, kad nije govorio, odavala su veliku energiju. Nos mu je bio ravan i odugačak, a na njem je nosio zlatni pincenez, koji mu je veoma dobro pristajao. Kretnje su mu bile doduše veoma živahne, ali ipak elegantne, a način, kako se je vladao, dokazivao je, da je vičan, kretati se u najboljim društvima. Uza svu eleganciju nije bilo na njemu ni traga nikakovu kicoštvu. Govorio je živahno, ali ipak birano i ozbiljno, a kad bi se našalio, kad bi mu se usne razvukle na posmjeh, dobilo je ono njegovo crnomanjasto lice nešto tako nedužnoga i gotovo djevičanskoga, da je Anka morala na sebe veoma paziti, samo da odviše u njega ne gleda.

Bio je to Ivan Krajinović, inžinir u Kružićevoj tvornici i njegov namjestnik, koji je za odsutnosti Kružićeve upravljao cijelim pothvatom. Kako je bio još mlad, bio mu je položaj najbolje svedočanstvo za njegove sposobnosti. Sad je baš razlagao svome susjedu, kako mu je drago, što se je šef vratio, jer sad da valja sklopiti neke oveće poslove, a njemu da je milije, ako tko drugi nosi odgovornost, a ne samo on.

„Ja u opće ne znam, hoće li se dr. Kružić i sad još sasvim posvetiti poslu, kako je to prije činio," reče stariji jedan gospodin, knjigovodja u tvornici.

„A zašto ne?" upita ponešto u čudu Krajinović.

„Molim vas," odvrati knjigovodja uz značajan pogled, „ta on sad već nije tako slobodan, kao što je bio prije. Mlada gospodja zahtijevat će svakako od njega, da i njoj nešto od svoga vremena posveti."

„Pa vi mislite, da će onda manje misliti na posao?" upita Krajinović, a po glasu se je vidjelo, da toga ne vjeruje.

„Svakako, dok čovjek ne može istodobno ni na dvije stvari misliti, a kamo li na dvama mjestima biti," odgovori knjigovodja, te se i opet značajno nasmijehne.

„Meni se to ipak čini nešto nevjerojatnim" tvrdio je inžinir. „Ja mislim, da dra. Kružića dobro poznam, pak mi se čini dvojbenim, da bi on, koji u poslu živi, mogao i na časak taj svoj posao zanemariti."

„O tome nema ni govora. Da on svoga posla ne će zanemariti, to znadem i ja isto tako, kao i vi. Ja sam samo posumnjao o tome, hoće li se i nadalje tako intenzivno baviti poslom, kao do sada. Velite, da ga poznajete; dobro; ali poznam ga i ja. Ta došli smo zajedno k njemu. Ali nije dosta, poznati njega; valja poznati i milostivu gospodju, a ja mislim, da ne bi ni pravo bilo, kad bi sad, kraj tako lijepe i mlade žene, koju očevidno silno voli, isto tako po čitave dane bio u poslu, kao što je do sad bio? Pa najposlije, zar to mora biti? Zar nema izvrsno osoblje, koje mu je posve odano? Ovakov pothvat, kao što je naš, tako uzorno uredjen, na tako sigurnoj bazi, to vam je kao stroj, koji sam ide, kad ste ga jednom potjerali. Napokon, zašto da se i on ne užije svijeta i života, kad se je do sad sit naradio?"

„Sve je to lijepo;" odgovori Krajinović; „ali ja mislim, da se varate u onoj svojoj prispodobi. Stroj! A koji stroj u istinu ide sam, ma da je najbolji? Kod svakoga stroja treba paske, treba loženja ili navijanja, treba mazanja i ravnanja. Tako je i kod nas."

„A vi mislite, da sve te poslove, koje ste sad nabrojili, mora obavljati baš glavom gospodar?"

„Uvjeren sam o tome. Samo onaj, koji imade materijalnoga interesa, koji je svojom egzistencijom, ili barem svojim interesom vezan za posao, imat će dovoljno samozataje, da sve one poslove onako savjesno vrši, kako to sama stvar zahtijeva. Tuj o kakovom namjestniku ne može biti ni govora."

„Recimo dakle," prigovori i opet knjigovodja, „recimo, da dr. Kružić vama povjeri nadzor nad tvornicom, da vam preda sve u ruke; zar bi to po posao bilo od kakove štete?"

„Ah, sad mislite, da ste me uhvatili," nasmije se Krajinović. „Varate se; ja otvoreno priznajem, da bi to za posao bila velika šteta. Ja niti imadem onoga zreloga iskustva, niti onoga dalekoga pogleda, kojim se dr. Kružić odlikuje. Ova tvornica, kakova je sada, samo je njegova tvorevina, i ničija, nego njegova. Pa onda je veliko pitanje, bi li ja to i preuzeo. Sve se bojim, da ne bi."

„O ovom zadnjem ne ćemo sad raspravljati, a što se onoga prvoga tiče, vaše tobožnje nesposobnosti ili nedoraslosti, tad u nju ne vjerujem, kao što ne vjeruju ni drugi, a najmanje naš šef. Vi ste očito zaboravili, da smo u zadnje vrijeme obavili više velikih poslova, koji idu samo na vaš račun. A kako je ono bilo sa onom riječkom tvrtkom? Niste li se tada s njim skoro zavadili? Napokon je popustio, a kasnije je Bogu hvalio, što je tako učinio, jer bi šteta bila ogromna. Kako vidite, stvar nije nipošto tako strašna. A napokon, znate, što Francuz kaže: što žena hoće, to hoće i Bog. Tako će o svemu tomu u zadnjoj instanciji odlučiti naša mlada gospodarica."

I s udivljenjem pogleda starac prema gornjemu kraju stola, gdje se je Irma upravo preko stola sagnula, da bolje čuje, što joj kazivaše Zorković. Nehotice pogledaju i drugi oko njih gore, te moradoše priznati, da bi takova žena mogla i na drugo šta zavesti muža, a ne samo na to, da svaki dan dva sata manje probavi u prašnoj i zadušljivoj tvornici.

Anka je pri tom više gledala u Krajinovića, nego li Irmu, da vidi, što će on reći. I na njegovom se je licu čitalo najveće i najiskrenije udivljenje, što se samo pomisliti može, ali se je Anki ipak pričinilo, da posve u dnu njegovoga crnoga i žarkoga oka opaža neku sitnu iskricu, neki plamečak, koji nije mladoj gospodarici bio prijatan. Zar se je prevarila? Ni sama nije znala, zašto ju je baš ta iskra veselila, a ipak je tako bilo. Ono bezuvjetno i neograničeno udivljenje boljelo ju je.

„Doista," reče odma za tim Krajinović, „valja priznati, lijepa je, čarobno lijepa."

„Eto vidite," nasmiješi se stari knjigovodja, „pa zar biste se o sebi usudili ustvrditi, da biste joj odoljeli, kad bi od vas šta takova tražila? A žene umiju tražiti i moljakati!"

„Gle, gle," nasmije se mladi inžinir, „pa i vi to znate? Ja sam do sele mislio, da nema ničega ni nikoga na svijetu, tko bi vas mogao smesti u vašim nakanama."

„Kad sam bio u vašim godinama, i ja sam tako mislio. Sad sam — ne ljutite se — pametniji."

Krajinović se nasmiješi, a onda pogleda Anku, koja je cijeli taj razgovor pratila s najvećim zanimanjem, te ju upita:

„A vi, gospojice, kako mislite vi o tome?"

To ju je pitanje nešto presenetilo, ali ipak odgovori spremno, pogledav mu otvoreno u oči:

„Mene su uvijek učili, da je dužnost prvo, a sve ostalo da slijedi istom poslije nje." Tuj malo zašuti, a onda doda: „Pita se dakle, što je u tom slučaju dužnost?"

„Posve pravo," povladi joj stari gospodin. „Eto u tom grmu zec leži. Ja pako mislim, da oženjen čovjek imade i prema ženi dužnosti, koje se ne tiču samo onoga, što joj po zakonu mora davati i po dobrom običaju, nego i društvenih i obiteljskih i kućanskih dužnosti, kojih se isto tako ne može odreći, kao ni onih drugih. Čini se, da gospodin inžinir ne misli tako."

„Dapače ja isto tako mislim; samo mi se ne da vjerovati, da bi čovjek zato, što se je oženio, morao imati manje vremena za svoj posao. Ta uzmite samo činovnike, koji imaju svoje odredjene uredovne sate. Zar oni ne vrše svojih dužnosti prema ženi, a ipak rade isto toliko, koliko su radili, dok su bili neženje."

„Istina," odvrati knjigovodja, „ali pri tom zaboravljate na jedno: činovnici tako rade, jer ne mogu drugačije, a i njihove žene od njih ne zahtijevaju više, jer znadu, da im se želje ne bi mogle ispuniti. Ovdje je posve nešto drugo: tu je sloboda, a gospodja znade, da joj se želja može ispuniti, a čim to žena znade, onda je sve uzalud. Tuj ne pomaže nikakova taktika ni politika, tuj valja popustiti."

„Ah, sad znadem, zašto ste ostali neženja," upecne ga Krajinović.

„Molim, udovac," ispravi ga stari gospodin.

Banjaluka. (Iz knjige „Bosna i Hercegovina", izdalo „Hrv. planinarsko društvo".

„Aha, udovac! Dakle iskustvo!" našali se opet onaj drugi.

„Ne vlastito, nego tudje," prihvati starac, a vidjelo mu se je na licu, da ne želi, da se razgovor u tom smjeru nastavi.

„Gospodjice, što mislite vi? Zar biste i vi takovi bili?" upita Krajinović Anku.

„Ne znam," nasmija se Anka, „a nisam na to ni mislila. Svakako mislim, da i žena imade nekih prava, a razuman muž će ta prava respektirati."

Knjigovodja kimne prema Krajinoviću, kao da veli: „Eto ti na, sad znaš"

(Nastavit će se.)

Bosna i Hercegovina.

Sjajnom krunom prirodne krasote može se zaista smatrati Vranduk, što stoji blizu Zenice. Kao što se kraj oko Jezera ističe nekom blagom milinom i prirodnom umiljatosti, usuprot ti divlja pustina vranduckoga klanca srce napuni nekim strahom. Gore su se tuj sa svojim vrhovima tako skupile oko rijeke Bosne, da u prvi čas ne znaš, kako si dospio u taj mrki gorski vir, a kako ćeš iz njega. Bosnu su rijeku tuj stisle crne kamene gudure gore Želetve i Vardišta, iz koje se izbočio strmi kameni kuk, na kojem se plaho stislo pedesetak siromašnih muslomanskih koliba, što čine selo Vranduk, kako se to jasno na slici vidi. Povrh koliba se uzdižu ruševine staroga grada, nekad gvozdene, nepredobitne tvrdjave Vranduka, koji je po svoj prilici podigao kralj Stjepan Tomo Ostojić, jer je u njegovim zidinama sagradio god. 1446. crkvu, kojoj dakako danas nema traga. U dvorištu te ruševine i danas stoji duboki bunar, za koji narod veli, da je to bila tamnica, pa se je u njem i našlo ljudskih kosti i lanaca. Cesta i put željeznički probiti su u kamen na rubu rijeke Bosne, koja tu jednako i tajinstveno bistre svoje vale valja, u koje se s visine glavice Vepra i Lisac-planine nagledaju.

Na južnom rubu ravnice raširio se danas napredni i prostrani grad Banjaluka, okružen sa tri strane obraslim brdinama. Grad broji danas do 17.000 stanovnika, gdje čine muslomani većinu. Gradom protječe rijeka Vrbas i gorski potok Crkvina (Crkvena), koji se u samoj Banjaluci ispod banjalučke tvrdjave izlijeva u Vrbas. Grad se protegao na 5 km. u tri glavne skupine. Najvažniji je Dônji Šeher, sjeverni dio, jer je tuj središte svega obrta i trgovine, javnih ureda, škola, željeznička stanica, riječju srce svega javnoga života. Banjaluka se dakako od okupacije dosta preobrazila. Pojedini dijelovi stekoše velegradsko lice, jer su podignute lijepe upravne zgrade, ljetnikovci, ceste itd.

Banjaluka ima dvije historijske osebine. Jedna je velika banjalučka tvrdjava na lijevoj obali Vrbasa, koja se broji medju najstarije bosanske tvrdjave, pa se i ne zna, tko ju je gradio i kada je podignuta. Gradski su opkopi i bedemi još čitavi, ako i obrasli travom i mrkom mahovinom, a nutarnjost krije više zgrada i skladišta, dvorišta, pa još i groblje muslomansko. Sa visokih bedema krasan je vidik na samu Banjaluku i okolinu joj. Druga je historijska osebnost staro kupalište, Banja, u Gornjem Šeheru t. j. u srednjem dijelu grada, koji se okupio na lijevoj i desnoj obali Vrbasa pod zelenjem obraslim klisurama. Glavna kupka i kupola nad njom i mnogo raznoga rimskoga novca, koji se je tuj našao, dokazuje, da su se tuj već Rimljani kupali i liječili od reumatizma.

U okolini Banjaluke ekonomski je spomene vrijedno malo seoce na desnoj obali Vrbasa na cesti prema Gradiški, to je Delibašino selo. Tu se diže ogromni samostan Trapista, poznat pod imenom „Marija zvijezda“, u kojem se uspješno goje razne grane ekonomije i industrije kao: mljekarstvo, stočarstvo, poljodjelstvo, suknarstvo itd.

Historijski znamenito a položajem krasno mjesto jest Mostar, glavni grad Hercegovine, koji leži na jednoj i drugoj obali hladne Neretve, dijelom u nizini a dijelom na kamenoj nabrežini. Nije mjesto ovdje, da opišem sam grad, jer će čitatelji imati prilike u samu knjigu zagledati, tek ću istaknuti najvažniju historijsku gradjevinu mostarsku, a to je stara kula uz staru ćupriju preko Neretve.

Mostarci zovu most uz kulu Gradom. Gradjevina je ta i sa tehničke strane vrlo zanimljiva. Temelji mu naime počivaju na klisurama lijeve i desne obale Neretve, a da nema u sredini preko Neretve nikakova noga uporišta. Rijeka je pod mostom široka oko 40 metara, visina mosta od površine vode do 20 metara, a sam most širok pet metara. Mnogi stranci iz daleka svijeta dolaze ovamo, da vide taj most. Sagradi ga turski car Sulejman II. god. 1566. Jednom se Neretva pod njim digla neobično visoko te ljuto poplavila Mostar, pa je bilo straha, da će i most razbiti; nu pećine se ne makoše. Danas samo pješaci smiju preko njega. Željezna je ograda s krajeva mosta iz nove dobe. Na ulazima s lijeve i desne stoje još stara vrata s kulama, gdje je bio prije spremljen barut i gdje su bile uze, aps.

O gradnji toga mosta ima i poznata narodna pjesmo. Graditelj toga mosta, naimar Rade, koga su Turci bili zarobili, otkupi tom gradnjom svoju slobodu, ali tek kada mu vila s brda Veleža savjetom svojim pomogne. Kad mu se naime djelo uvijek rušilo a on već zdvajao, uzida na savjet vile momka i djevojku, pa tako tek djelo svrši.

Sa historijske i sa krasne prirodne okoline interesantan grad jest Trebinje. Rimljanima bijaše Tre-

Kula uz staru ćupriju u Mostaru.

(Iz knjige „Bosna i Hercegovina“, izdalo „Hrv. plan. društvo“.)

binje važna stanica na putu njihovom prema istoku. Dubrovčanima bijaše u srednjem vijeku znamenita stanica na trgovačkom putu u Carigrad, pa nije zato čudo, da su knezovi i vladari teško koplje lomili za gospodstvo trebinjsko, dok ga nisu Osmanlije zasvojili, utvrdili i čuvali kao važnu pograničnu kulu na granici vlasti crnogorske, dubrovačke i mletačke.

Trebinje leži na rubu trebinjskoga polja pod brdom Leotarom, visokim preko 1200 m. Osim toga opkoljuju Trebinje još i druge glavice kao: Gljiva, Kamena glavica, pa malo dalje kose i vrhovi Koreničkoga, Klobučkoga gorja i Bijele gore. Grad, koji danas broji do 2000 duša, leži na poluostrvu. Sa istočne strane naime teče oko njega rijeka Trebinjčica, koja glasovito Popovo polje oplodjuje, tuj se pod zemlju gubi tekući u Hutovo blato, odakle opet izlazi pod imenom Krupe, da se kod Gabele blizo Metkovića izlije u Neretvu. Sa sjeverne i zapadne strane pako izveden je prokop iz Trebinjčice ispod tvrdih bedema.

Od okupacije razvija se grad osobito na zapadnoj strani upravo evropski. Godine 1901. dogradjena je i željeznica, koja Trebinje spaja i sa Bokom Kotorskom, upravo sa Herceg-Novim, pa sa Dubrovnikom i Mostarom. Tu željeznicu čuva 9 tvrdih kula, koje je sagradila okupacija na kamenim vrhovima naokolo Trebinja.

Nedaleko Trebinja žalosno se dižu veliki podori srpsko-pravoslavnoga manastira Tvrdoša, (slika str. 156) razorena 1693. (1695?) u tursko-mletačkom ratu u isto vrijeme, kad i manastir Zavala u istom Popovom polju podignut na lijevoj obali Trebinjčice pod brijegom Ostrogom. Razvaline leže dva sata zapadno od Trebinja nad Trebinjčicom. Prema Hilferdingu, kojega Stojan Novaković u Starinama jugoslavenske Akademije god. 1884. str. 97. kao izvor svoj za vijesti o manastiru Tvrdošu spominje, zvaše se manastir Tvrdoš prije Trebinje. Taj manastir bila je matica manastirima imenom „Duži" u Popovom polju, i „Savina" kraj Hercegnovoga, danas još na glasu u narodu.

Knjigu ćeš dobiti u svim našim knjižarama za 6 K. Vez u originalnim koricama, izradjenim napose za tu knjigu u Leipzigu, dobiva se jedino kod knjigoveže L. Schmida u Gajevoj ulici br. 6.

U veliki petak.

M. Sabić.

Smiluj se nama! Vjekovi su zašli
a Ti još visiš na tom drvu krutu —
i mi po lomnom penjući se putu
još niesmo Tebe našli.

Smiluj se nama! Još sa svetih grudi
Ti gledaš krv, gdje rumena se toči —
a s zvieri žedne, što nam duše toči,
kad Adam s njom se budi.

Smiluj se nama! Mi još s duša škrtih
skinuli grieha nismo težku moru —
i još života izgledamo zoru,
u sjeni bludeć smrti.

Smiluj se nama! Vjekovi će proći
a Ti ćeš za nas istu krv da liješ
i s iste Rupe čemerne da piješ
u tamnoj grieha noći.

Smiluj se nama! Još ćeš s guste tmine
da čuješ jeku odkupnice rieči —
ko bolni vapaj, što u vječnost ječi
i bez odziva gine.

Smiluj se nama! Još ćeš s biesa ljutih,
te poput burnih zanose nas vala, —
još s istočnoga da protrneš kala,
što žiča vrelo muti.

Smiluj se nama! I svu Rupu kada,
čemernu Rupu do dna kad izkapiš —
i kada zadnjim nad zemlju zavapiš
vapajem svetog jada —

smiluj se nama, te smo sveto Tvoje
vremena tokom razpinjali tielo
i srce Tvoje napajali vrelo
čemerom duše svoje.

Smiluj se nama i rasvieti tamno
kraljevstvo grieha, s kog se život truni,
i zemlju vječnom istinom izpuni
ko svetilište plamno.

I s vrela vječne ljubavi napoji
sve što je bratske žedno bilo krvi —
i s ljudskog čela grieh izbriši prvi
i zemlju s nebom spoji . . .

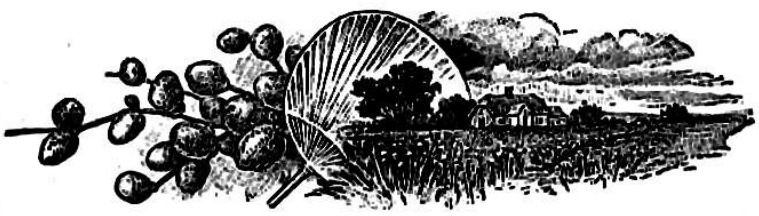

Kad sunce zalazi.

Teodor Jeske-Choinski.

Kad je prošao smijeh i pljesak, otkopča Mucij i drugu svoju narukvicu, te ju dobaci Lucijanu, a slično činili su i ostali.

Ali retor pokaza rukom, da darova ne prima.

„Plaću primam samo u školi, te na trgu, kad javno predajem; ovdje sam pretorov gost."

Začudjeno pogledavahu senatori jedan drugoga; nikad jošte nisu vidjeli filozofa, koji bi bio prezirao zlato. Ta u Rimu bile su hiljade grčkih i egipatskih učenjaka, koji su samo vrebali, kako da uhvate zgodu, te zasluže šaku sesteraca.

„Već je kasno, a meni valja jošte raditi," reče Lucijan, opere si ruke, te se oprosti.

Malo iza njega ostavi i pretor mostranaca društvo, koje je sad ustalo i pošlo u peristil, dočim su robovi smjesta stali rediti blagovalište.

U dvorištu je odmah začela igra kraj vrča falernca. Kockali su.

„Ponosit je taj Sirijac," opazi Marko.

„Možda mu je samo premalo bilo," posumnja gradski prefekt.

„Još nikad ne vidjeh Grka ili Sirijca, koji bi bio prezrio i najmanji komadić zlata," reče Fabij.

„A niti Egipćanina," dometne značajno Mucij.

Fabij je osjećao, da je pogodjen, ali nije znao, bi li se branio, a ni kako bi to učinio, te je očekivao, da će mu Marko priskočiti u pomoć. Danas bio je prvi put u životu u tako otmenu društvu kao gost medju gostovima. Ta osim pretora tudjinaca, koji je netom izašao, pripadali su svi prisutni senatori staropatricijskim obiteljima, a svaki od njih mogao je s ponosom pokazivati na dugački niz grimizom urešenih predaka. I Fabij si je doduše umio pribaviti neku vanjsku ugladjenost, te se je naučio i na bolje društvo, ali mu do sad nikako nije uspjelo, da dodje u kakove bliže odnose k članovima patricijata, koji su od svojih ratobornih predja baštinili onaj poznati prezir za svako poslovanje i svaku zaslužbu novaca. Ta ovi su i onda, kad su propali, te kad su bili prisiljeni, da uzmu kćeri bogatih zakupnika i najamnika, držali, da su prevareni, te da oni iskazuju onim drugima milost. Pa akoprem su pretorovi gosti sa budućim tastom njegovim govorili prijazno, ipak su to činili takovim načinom, da je to bilo više uvrjedljivo, nego li prijateljski, jer su neprestano pokazivali, da mu iskazuju samo milost.

Još dok je trajala večera, kušao je Fabij nekoliko puta, ne bi li s gradskim prefektom, kraj kojega je ležao, mogao započeti kakav povjerljivi razgovor. Ali svaki put, kad je mislio, da može malo slobodnije zaintačiti, osjeti, kako ga njegov susjed na pola začudjeno, a na pola ponosito gleda, ili kako mu se poruglјivo smiješi. Lukavi Egipćanin je odma opazio, kako ponositi taj patricij nipošto ne želi, da se prekorači ona granica, koju su porijetlo i njihov stalež povukli. Ta ni isti jaki falernac nije mogao premostiti te pukotine medju njima. Onaj isti dostojanstvenik, koji je mirno snosio uvrjede razuzdane ženskinje, nije tome najamničkom gavanu dopustio, da mu se ni najmanje približi.

„Kako ćemo igrati?" upita gradski prefkt.

„Kao uvijek: tisuću sestaraca neka je uložak," javi se Mucij.

„Gledaj da gubiš," šaptaše Marko Fabiju, „a sve drugo prepusti meni."

Opet započe glazba, kao da dolazi ispod zemlje, a u dvorani pojavi se kolo dječaka i djevojaka, koje je zaigralo istočnjački razbludni ples. Ali to draženje sjetila bilo je za ljude, koji su se ovdje sabrali, već tako obično, da se nisu niti obazirali. Kockali su, pili falernac i pisali svoj gubitak na voštane pločice onih, koji su dobivali. Već za pol sata ležala je pred Fabijem čitava hrpa takovih pločica, koje su vrijedile barem sto tisuća sesteraca. Sreća mu se je i opet smijala, a zlatiši, za sad samo jošte na voštanim tablicama napisani, letili su k njemu kao noćni leptiri na svijeću. U početku je nastojao da gubi, ali nije mogao svladati svoje sreće, a što više je dobivao, to više je zaboravljao, zašto je amo došao. Oči toga novajlije, koji nikad nije mnogo pazio, kojim se sredstvom može obogatiti, sad su sijevale od lakomosti, a kad je uzeo pehar sa kockama u ruku, savinuli bi mu se prsti kao pandje ptice grabilice. Tako se je zadubio u igru, da nije onih poruglјivih pogleda opazio, kojima su ga patriciji motrili. Ovi su pako na njegove pločice svoje hiljade pisali onim dostojanstvenim mirom, kojim to čine ljudi. privikli velikim gubicima. Ni čelo se nije ni jednome naoblačilo, kad je bio nesretne ruke.

„Dragi moj taste," oslovi Marko Fabija, „... sreća ti danas tako prija, da bi se i ja hotio njom okoristiti. Ded, pusti me, da sjednem na tvoje mjesto."

Nije ni čekao, što će Fabij odgovoriti, nego mu uzme zlatni pehar iz ruke.

„Gradski prefekte, sad ćemo za sve ovo!" predloži Marko, te pokaže na kup pred Fabijem.

„Valja!"

I stadoše kockati, najprije prefekt, a onda Marko.

Kad je Fabij opazio, kako malo je Marko bacio, pruži nehotice ruku za svojim pločicama, ali je bilo kasno, jer ih je Marko već turio prema prefektu.

„Mislio sam," smijaše se Marko, „da će zet tako sretnoga igrača, kad ga zastupa, i sam biti sretan; medjutim vidim, da mušičasta sreća medju nama razlikuje, te da joj tast i zet nisu jednako dragi. U ostalom je to u istinu možda samo mušica sreće, te će mi se po drugi put bolje nasmijati. Sjećaš li se jošte, prefekte, one murinske vaze, koju je Fabij kupio iz ostavštine Klaudijevaca? Izložili su ju bili u Agripinom portikusu."

„Ta sav je Rim s oduševljenjem govorio o tom murinskom remekdjelu," odvrati prefekt.

„Kako bi bilo, kad bi ja to remekdjelo u ime svoga tasta stavio na kocku? ... Ta ti to dopuštaš?" upita Marko obrativ se Fabiju.

Ovaj je jako dobro znao, kuda pretor nišani. Časak je krzmao, jer se je nerado dijelio od tolike dragocjenosti, da mu je sav Rim zavidio radi nje. Napokon se je ipak svladao, te pristao na Markov predlog, ali mu je glas drhtao, a usne su mu problijedile.

„A što stavljaš ti?" upita Marko prefekta.

„Jednoga gladijatora već si mi danas oduzeo," odvrati prefekt, „a mogao bi jošte i ostale oteti ... ali neka bude, stavljam ih!"

Nastane šutnja kao u grobu. Glazba je bila prestala, a mladjani plesači i plesačice već su otišli. Kao bez daha motrili su senatori kocke, koje su se kotrljale po ulaštenoj srebrenoj ploči.

„I opet sam izgubio," reče Marko ravnodušno. „Sutra ćeš vazu poslati prefektu," opomene Fabija.

Ovoga je taj gubitak u živac pogodio, te je bio tako poništen, da je samo glavom kimnuo. Htio je i nešto reći, ali mu je riječ u grlu zapela. Bio je blijed kao smrt.

Marko pogleda bijesno Fabija, a gradski prefekt je to opazio, te je stao svašta slutit. Vidio je, da ti ljudi nešto od njega hoće, ali što? I njegove su oči neprestano bludile od Marka k Fabiju i od Fabija k Marku, kao da bi na njihovim licima hotio čitati odgovor na svoje pitanje.

Nastavili su igru, ali sreća, koju je protjerao Marko, nije se hotjela više k Fabiju povratiti. Sve to češće mašao se je čaše, da potopi svoju tugu.

„Danas će Fabij osiromašiti za nekoliko germanskih robinjica," reče Mucij, akoprem je jedva govorio, tako mu je jezik bio težak od vina.

„Veli se, da ih ima čitavu legiju," opazi drugi senator.

„Ako moj tast trijebi Germane, tad je to samo zasluga, koju si stiče za Rim; jer oni su nemiran narod, te postaju sve to jogunastiji," govoraše Marko. „Ti su barbari tako bezobrazni, te već traže, da im se priznaju čovječanska prava. Valjda ste čuli o onom prefektu legija, koji sad dodijava našim oblastima, da mu nadju nekakovu curu, koja je oteta, kako on tvrdi. Kolikoga li jogunluka, da se uznemiruju prefekti i pretori radi jedne jedine germanske robinje! Ta kolike su razderali već u našim amfiteatrima! Vele, prefekte, da je onaj barbarin i kod tebe bio. Ti ne bi bio Rimljanin, kad bi popustio tako smiješnome zahtjevu!"

Gradski je prefekt pomno slušao, a pri tome je motrio Fabija, te je opazio, kako mu je lice oživjelo. I Fabijeve oči stale se oprezno ogledavati, te se sretoše s prefektovim. Kao da ga zatekoše u nedjelu, odvrati svoj pogled. Sad je gradski prefekt znao, zašto su dali, da dobije dva tako velika zgoditka.

„Ni ja," odgovori Marku uz fini posmjeh, „ne mogu odobravati, kad se barbarima odviše popušta. Rim ostaje samo dotle Rimom, dok željeznom šakom na uzdi drži svoje susjede."

„Sa Mucijevom šakom!" nasmije se na jednom ženski glas.

Začudjeno se senatori ogledaju. Kako su bili zadubljeni u igru, nisu na Lidiju dalje ni mislili, a ovu je vino bilo svladalo, te je bila legla na počivaljku medju palmama i cvijećem, pak se tamo prospavala. Sad se je probudila, te se opet približila igračima.

„Lijepa li vašega Rima," reče, „kad bi barbari u legijama prestali vršiti svoju službu! Vojsku, koju bi takav tribun vodio, kakav je Mucij, rastjerale bi žene metlama."

Mucij je bio najviše pio, a sad je glupim okom zurio u Lidiju. Htjede se dignuti, ali se odma natrag sruši.

„Ha, taj falernac... kao olovo... mi pritište uda!" mrmljao je, da se je jedva razabiralo.

„Ustani, rimski senatore, krotitelju barbara, osvojitelju svijeta!" rugala se je Lidija, a ostali smijali su se iza glasa. „Eto, stotina naroda upire svoje oči u tebe, a kod kuće čeka na tebe najamnikova kći sa štapom u ruci, jer Mucijeva je drugarica veoma podatna, kad se radi o takovim laskama!"

„Ja ću joj pokazati... tko... je gospodar... u kući" pentao je Mucij.

I opet se digne, ali ljosne o zemlju, kolik je bio.

Marko migne upravitelju.

„Spravite ga u krevet u mojoj spavaćoj sobi!" zapovijedi.

Za čas eto ti robova s nosiljkom, te odnesoše senatora, koji je neprestano oko sebe rukama mahao.

Pili su dalje i igrali.

7.

Na apijska vrata nosili su iz grada zatvorenu nosiljku, a oko nje bila je sva sila robova. Njihove tunike bile su zagasite boje, a nisu bile ni vezene; većinom bile su posve crne, te su tako podsjećale svojom bojom na odijela raznih pogrebnih društava. Oko te mračne i šutljive čete dizale su se mnogobrojne, više stotina godina stare grobnice, koje je stari Rim s obiju strana Apijske ceste sagradio svojim mrtvima. Čitava patricijska plemena, zajedno sa svojim klijentima i slobodnjacima, počivahu u neposrednoj blizini glavnoga grada, a puk je mislio, da bdiju nad dobrobiti onih, koji jošte žive.

Kraj starih tornjeva, piramida i običnih nadgrobnih ploča, obraštenih mahovinom, plijesni i poljetnom prašinom, sjajili su se noviji prekrasni mauzoleji, sagradjeni poput kakovoga hrama, a široke mramorne stepenice vodile su do njih. Trijemovi sa stupovljem, alegoričke figure, kipovi i mramorni napisi resili su pročelja tih divnih mrtvačkih stanova. Nepomični čempresi stražili su kod kostiju izumrlih plemena, njemi, kao i one same. Tuj i tamo visjeli su vijenci na ulazima, te svjedočili, kako se živi sjećaju mrtvih; ali je malo bilo tih uspomena, koje sižu do carstva sjena.

Lagano se je hrpa pomicala naprijed, a seljaci, koji su se žurili u grad na pazar, nisu se na nju ni obazirali. Hrpa prodje kraj grobova Scipijona, Fabijevaca, Hortenzijevaca, kraj množine manjih i većih spomenika, većinom zapuštenih i korovom obraslih, te se ostavi istom sučelice Druzovoga slavoluka.

Ovdje se je dizao usred gustoga nasada drveća i grmlja, ponešto dalje od ceste, visoki i okrugli toranj od gabinijskog kamena, sličan kulama, kako su ih Rimljani znali graditi na ćoškovima svojih utvrdjenih tabora. Vrijeme ga je već jako istrošilo. Na zidu mogao si opaziti svu silu pukotina, u kojima je rasla mahovina, drač i korov. Nad niskim ulazom nalazila se je mramorna ploča, a na njoj novi novcati zlatni napis „Grobnica Kornelijevaca".

Tuj izadjoše iz nosiljke Tulija i Mucija. Obje bile su odjevene u dugačke, crne plašte, koji su posve skrivali bijelo im odijelo, te nošahu lovorvijence.

„Na grobu moga muža i njegovih predaka patri ti prednost," reče Tulija Muciji, te joj pruži crnu koprenu. „Samo iz ruke Kornelijevke rado će sjene Kornelijevaca primiti žrtvu, kako nas uči vjera otaca."

Porugljivi posmjeh preleti joj licem, kad je Mucija stavila na glavu crni veo.

Licem okrenutim prema istoku, a uzdignutih ruku, tako je stajala mlada djevojka, a da nije ni izgovarala propisanih molitava. Kako je oči upirala u nebesku vedrinu, a usta na polak otvorila, izgledala je kao inkarnacija nijeme molitve. Samo tuj i tamo uzdahnula je ili su joj drhtnule usne.

Sveto strahopočitanje osjećala je ona hrpa robova, koja je oko nje stajala. Ovi nesretnici, rodjeni za zlostavljanje, zaboravljeni od sreće života, koja je njihovim slobodnim iskrnjima sipala cvijeće i biser pod noge, nehotice su vidjeli, kako je sveta ta njezina nijema molitva. Ta i sami su sto puta iskusili, kako najvruća molitva i najjače čeznuće nema riječi, da se izrazi. Dok je tako gledala u modru daljinu, a večernje se povjetarce igralo njezinom crnom koprenom, dok je tako gledala u nutrinju svoje duše, te slušala svoje vlastite misli, kao bez ikakovoga saveza sa svijetom oko sebe, mirna i nepomična, izgledala je kao kip vestalke, a mlado joj lice pokazivalo je dostojanstvo zrele matrone.

Napokon skrsti ruke na prsima, prigne glavu i reče:

„Laka vam bila zemljica!"

„Laka im bila zemljica!" opetovahu robovi, a nekoji od njih strašljivo se ogledaše, te načiniše znak križa na čelu.

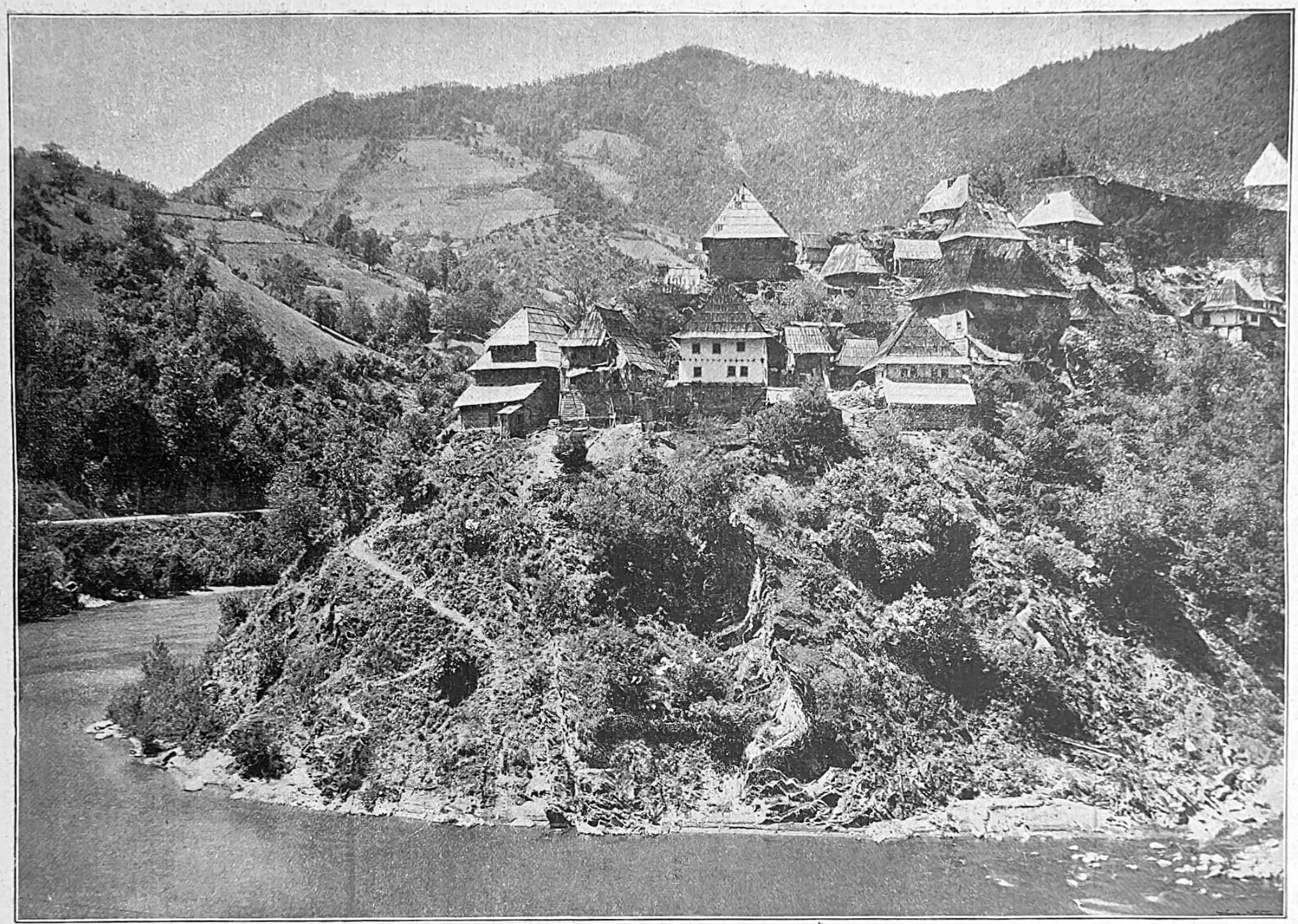

Vranduk.

(Iz knjige „Bosna i Hercegovina", izdalo „Hrv. planinarsko društvo".)

Iz posuda, koje joj je pružao upravitelj, izlijevala je Mucija vina i mlijeka oko spomenika, te zakopala u zelju voća i kruha. Nakon što je starinska ceremonija, koja je još e polazila od Romula i Rema, minula, dadne Mucija otvoriti vrata grobnice, te udje uz svijetlo zubalja u podzemni prostor. Naokolo u izdupcima zidova stajahu žare, a posve dole, u dubljim i širim izdubinama kameni sarkofazi. Jedan od njih bio je na prednjoj strani urešen vajarijom, koja je predstavljala tribuna legija, kako leži. Na taj sarkofag položi Mucija lovorvijenac, a onda se prigne, nasloni čelo na pokrovac sarkofaga, te tako ostade jedno vrijeme u tihom razmatranju.

Čudan je to bio razgovor, što ga je živa Kornelijevka vodila sa mrtvima. Ona, kćerka slavnoga plemena, kojega ime je bilo u vijencu rimske slavne prošlosti neuvehli list, te koje je sjajilo svojim vojničkim i gradjanskim krjepostima, ona se je tužila, što je baš u ovo doba morala živjeti. U njezinom srcu i u njezinoj duši oživjeli su nazori starorimskih matrona, ali ona tih svojih nazora, tih krjeposti nije mogla promicati ni njegovati, jer se je tome protivila strašna zbilja svagdašnjega života.

Već kao dijete boljelo ju je, kad su se grčki učitelji, koje je otac joj naručio iz Atene, nekažnjeni smjeli rugati svemu, što je ona po nehotičnom nagonu svoga mladjanoga srca morala štovati. A što su prvi učitelji, gramatičari, počeli, to su drugi, koji su za njim došli, retori i filozofi, nastavili. I istu žensku čednost i gradjansku krjepost nazivali su smiješnim ostankom polubarbarske prošlosti. A kad su je odjenuli u dugačko odijelo, kad su joj dopustili, da smije polaziti javne zabave, tad je samo protivno od onoga čula i vidjela, što je željela čuti i vidjeti. U kazalištima nisu nasmagali dosta vijenaca i dragulja za pjesnike i glumce nepristojnih komada; kod gozba nisu se ni najmanje obazirali na to, da li je prisutna domaćica ili njezina kći; u dvoranama za posjete zabavljahu se o bludnicama i sablaznima; iz grčkih i latinskih spisa u prozi i u stihovima širila se je kuga čudoredne propasti po svemu carstvu.

Pričinjalo joj se je, da je sva njezina okolina — ne izuzev ni iste roditelje, pa ni čitavoga Rima — sklopila savez, samo da ju odvrati od štovanja stare krjeposti i običaja, koje je u njoj niklo tako svježe i zeleno, kao da izmedju ere Antonina i prvih konzula nije prošla dugačka, dugačka perijoda. Uzalud je kušala novovjeka pokvarenost u njezinu dušu prodrijeti. Patricijka „drvenoga Rima“ odbijala je otrovano voće, kojim je zlatni i mramorni carski Rim hranio svoju pokvarenu djecu.

Tako se je povukla u zabit, da se nije u opće s nikim družila, te nije drugo činila, osim što je upravljala Tulijinim kućanstvom, te sa robinjama zajedno radila.

Ali jednoga nije mogla Mucija spasiti u toj teškoj borbi s običajima i nazorima svoga vremena, te unijeti u svoju zabit. Dvojba, porugljivost i površnost grčke filozofije zarazila je i nju, te je uzalud tražila izvor one svete vjere, koja u teškim časovima diže ruke na molitvu.

Mucija nije vjerovala u Jupitra, Junonu, Marta, Veneru, Merkura i svu onu bagru, koju su toliko štovali njezini predji. Ne mogaše vjerovati u vjerolomne, krivorotne, razbludne, proždrljive i pijane bogove, jer ne mogaše prema njima osjećati nikakvoga povjerenja, a niti štovanja. Vjerno i savjesno ispunjavanje dužnosti bilo je njoj i za ljude prva i najpreča zapovijed, a jer te zapovijedi ni bozi nisu slušali, morala ih je prezirati. Pa i ona služba u hramovima, gdje se je danju žrtvovalo, a noću slavile orgije, ponašanje svećenika, koji su u hramovima molili, a u kazalištu pljeskali histrijonima, što se bozima rugahu — sve to pričinjalo joj se je kao jedna jedina velika laž.

Ali jer joj se je život bez prave vjere činio ispraznim i bez svrhe, nastojala je, kako bi sama ispunila neizmjernu pustoš svoga srca — stala si je sama tražiti Boga. Nadala se je, da će ovdje u grobnici, koju nipošto nije držala kukavnim, neutješnim i praznim koncem svakoga bivstvovanja, naći ono, što je vani u svijetu uzalud tražila. Ta i u njoj jošte je tinjalo staro ono vjerovanje svih naroda i svih plemena, da poslije smrti imade jošte nešto. Ovu njezinu vjeru, na kojoj je i Rim sagradio svoje kućne žrtvenike i ognjišta, svoj oltar Veste, nije joj mogao oteti nikakav retor ni filozof, a niti kakav glumac ni histrijon. Mlada Rimljanka vjerovala je tvrdo, da ju sad vide sjene njezinih predja, da slušaju njezinu nijemu molitvu, da one znadu, što je istina, te da će ju one nadahnuti . . .

Dok je Mucija boravila na pragu carstva sjena, bavile su se Tulijine misli, koja je bila vani ostala, živim bićima. Ona je bila pravo dijete svoga vremena, te se nije a ma baš ništa bavila zagonetkama života i smrti. Fina ta gospodja živjela je samo za sadašnjost, a za budućnost samo u toliko, u koliko ju je sadašnjost na to silila.

Jednu značajnu crtu je Tulija ali ipak baštinila od osvajača svijeta: ponos, koji je u njoj jači bio od svakoga drugoga osjećaja, jači i od same žudnje za životom. Da ju je tko prisilio, da bira medju smrću i sramotom, ni časka ne bi kolebala. Četvorica od njezinih predja legoše se posve mirno u toplu kupelj, te si otvoriše žile kucavice, da tako izbjegnu presudama Nerona i Domicijana.

Pa baš taj njezin ponos u zadnje su vrijeme surove ruke tako nemilo uvrijedile.

Mnogobrojni vjerovnici rastrošne udovice, koji su mislili, da njezinim milijunima nikada ne će biti kraja, postajahu sve to drzovitiji i sve to neugodniji. Da, već se je opetovano dogodilo, da je trgovac, kojega prije ne bi bila ni jednoga pogleda udostojala, pred njom glasno svoj glas dignuo, te joj se stao groziti. U početku nikako nije mogla jasno progledati u tom svom novom položaju, jer si nije mogla ni pomisliti, da bi mogla dospjeti u nevolju. Ali kad je upravitelj svedjer nove neplaćene račune predlagao, te javljao, da trgovci više ne će da davaju na vjeresiju, počela je uvidjati, da dužnica, koja ne plaća, nema prava na ponos. Da je muško, stupila bi u državnu službu, te bi već negdje u provinciji našla kakav izvor bogatih prihoda. Ta koliki propali patriciji stekli su kao namjesnici medju barbarima opet svoju izgubljenu nezavisnost. Ali ko žensko nije imala drugoga sredstva, kojim da odvrati propast, nego li svoju ljepotu i svoju domišljatost.

Znala je, da imade u Rimu čitava hrpa ljudi, koji su od ništa nešto postali, te koji su spremni, pred njezine noge milijune nagomilati, samo kad bi se ona mogla odlučiti, da podje za kojega od njih. Ali u svom ponosu mišljaše, da bi to za nju bila prevelika sramota. Samo patricij mogao joj je pomoći. Ali pravih patricija bilo je u Antoninsko doba već veoma malo, a oni, koji su jošte bili, bili su u istoj neprilici, kao i ona, te su bili prisiljeni, da rodovnice bogatih baštinica ne ispituju odviše točno. Mogla je misliti samo na Publija Kvinktilija Vara. Radi njega je danas glumila na grobnici Kornelijevaca ulogu pobožne matrone, akoprem joj je do pokojnika toliko stalo bilo, koliko i do one prašine na cesti.

Neprestano je gledala niz cestu, ali ne mogaše opaziti Publija. Zar se je možda Marko prevario, kad je onako sudio o njegovoj pobožnosti i o vjernosti njegovoj prema starim običajima? Ali ne, upravo sada pojavila se je tamo dolje upravo tako crna hrpa ljudi, kao što je i njezina bila, te je upoznala Publijevu visoku spodobu, kako

zajedno sa Servijem koraca u pratnji mnogih robova i klijenata uz praznu nosiljku.

Tulija se tako postavi, da su ju sa ceste morali vidjeti, navuče na glavu crnu koprenu i digne ruke; ali ona nije molila, nego škiljila onamo na cestu, da se uvjeri, da li ju je Publij opazio. Vidjeti ju je morao, jer piramida Kvinktilijevaca, sazdana od surova kamena, stajala je tik kornelijevske kule. Tulija je bila zadovoljna, jer je opazila, kako ju Publij motri, te kako odma zatim prefektu u uho šapće.

Već je pao suton, koji u južnim krajevima tako naglo dolazi i brzo prolazi. Čempresi su sad posve crni izgledali, te su jošte jače iskočili pred svijetlim nebom nego li danju; sad su jošte nekud tužniji i sumorniji bili, nego li prije pol sata. Sad, dok je Publij svoju ceremoniju obavljao kod piramide i u njoj, mogla je Tulija sa svojom komedijom prestati. Sad se je zadubila u misao svoga braka s tribunom, za koga je sav Rim pripovijedao, da je tako radin i tako energičan, da su ga mnogi već i okrutnim držali. Za zadnjega rata na Istoku prisilio je nepokorne legijonaše mačem i križem na poslušnost, a omekopućene sinove Rima mučio je neprestanim vježbama. Zato je i rimska fukara samo zlo o njemu govorila. Publij Kvinktilij i Avidij Kasij, koji su pobijedili Parćane, bili su strah i trepet onih purpurata, koji su službu u legijama smatrali samo pripravom za visoke časti.

Hoće li tako strogi i opori vojnik moći blago suditi o ženskim slabućama? pitala se je Tulija. — A šta, sve će se to udesiti, ta nije li žena ukrotila i Herkula?

U to izadje iz grobnice Mucija, sva blijeda i izmučena. Tulija zadrhće. Maštajući o budućnosti nije na Muciju ni mislila. Sad je opet osjećala, kolika joj je to suparnica. Ali ne! — i visoko podigne glavu — kako da Mucija ustraje kraj nje, a kamo li da ju pobijedi?!

„Podjimo," reče Tulija, te se bolje zaogrne svojim plaštom.

Već htjede unići u nosiljku, kad opazi Publija, kako u svijetlu zubalja izlazi iz piramide, te odluči na nj pričekati.

„Da s'e zdravo!" dovikne im ovaj, te pristupi sa Servijem.

„Da nam nisu sjene naših dragih pokojnika pomogle, ne bi doživjeli veselja, da vas vidimo ovdje kraj sebe," odvrati Tulija. „Zato vam sad nalažemo, da nam se pridružile, te da podjele s nama i koracate uz našu nosiljku."

Obje gospodje smjestiše se udobno, a nosiljka krene. Tribun i prefekt koracahu s obje strane iste. Skoroteče s bakljama idjahu pred njom, te vikahu glasno: „Maknite se veleslavnoj Tuliji Korneliji s puta!" Ipak nisu mnogo opravili, jer je na cesti već počeo noćni promet kola.

Dugo se je tako povorka u grobnom muku naprijed kretala. To se nije svidjalo Tuliji, te je kušala, kako bi ipak pokrenula razgovor. Zato reče: „Hrabri junaci tako su mučaljivi, te bi čovjek gotovo rekao, da im misao na smrt nije ugodna."

„Ratni je zanat okrutan, i ne može da bude drugačije," odvrati Publij. „Na bojištu ubija čovjek, te se i za vlastiti život slabo brine. Ali tim više dolaze misli o životu i smrti, kad si se vratio, a osobito kod takovih zgoda, kao što je eto današnja. Žalibože su Rimljani postali u tim stvarima već veoma nemarni, te se gotovo čini, da je nestalo vjere u Mane pokojnika. Slavi li lijepa Tulija sve spomendane mrtvih tako pobožno, kao ovaj?"

Ove su riječi Tuliju presenetile, te nije znala, što da odgovori. U Publiju se medjutim porodi sumnja, te stane Tuliju tako oštro motriti, da je osjećala, kako joj hoće da prodre dušu. Zato se brzo obrati prema Serviju, te reče:

„Pretor Marij Pomponij uvjeravao me je, da se marljivo bavi tvojim poslom. To i mene veseli, a u opće se sva ženska srca u Rimu vrlo zanimaju za to. Tako vjernu ljubav cijene i kod nas, da, svi su za nju upravo oduševljeni."

„Regbi dakle, da je ovdje dosta neobična," odvrati Servij; „kod nas je vjernost nešto, što se samo po sebi razumije."

„Da, da!" uzdahne Tulija. „I kod nas je nekoć muškarcima bila sveta vjernost u ljubavi, te bi dobro bilo, kad bi se vratila ona stara vremena, kojima se pjesnici i filozofi toliko rugaju."

„Takova vremena, bila ona sad kakova mu drago, velikim dijelom su djelo žena," opazi Mucija. „Ne odgajaju ocevi djecu, nego majke."

„A to znači, da sad majke ne odgajaju valjano djece," prihvati Publij.

„Nikako ih ne odgajaju," odvrati Mucija. „Majka prepušta svoju djecu najprije sluškinjama, a kad dodje vrijeme, da se odgajaju, grčkim robovima, gramatičarima, retorima i filozofima."

Pozorno je Publij slušao Mucijine riječi; bilo je očevidno, da prispodablja Tulijinu neiskrenost s njezinom otvorenošću i prostodušnošću. I sama Tulija je osjećala, da — ma kako izvrsno ona sama i glumila svoju komediju — već samom prisutnošću Mucijinom i prispodabljanjem nje s njom samom nastaje neka protivština, koja joj mora škoditi. Strašna se mržnja radjala u njenom srcu, te si je pomislila: Marko imade pravo, Muciju valja pošto poto ukloniti.

Razgovor je sve to više zapinjao. Oba mlada junaka, koji su se na bojištu toliko odlikovali, da je već sada njihovo ime spadalo u rimsku povijest, nisu umjeli zanimljivo pripovijedati; još manje su umjeli zabavljati gospodje. Na ono nekoliko svojih pitanja dobila je Tulija za odgovor samo da ili ne, ili baš ništa. Pa one vječne prispodobe izmedju starih vremena i sadašnjosti, koje je toliko volio Publij ili izmedju Rimljana i barbara, koje je morala svakom prilikom slušati od Servija, činile su joj se upravo glupe. Ili da govore o državnim stvarima? Te joj se po gotovo nisu svidjale.

Zašto da radje ne govore o zadnjoj grčkoj komediji ili o zadnjoj utrci u cirkusu?... Koliko se je ugodnije dalo govoriti s „veselim pretorom"! Pa ipak je Tulija radi svojih mnogih vjerovnika morala malne moljakati za milost Publijevu, te je radi novaca morala i lagati i varati. Da taj dosadni Publij nije Kvinktilijevac, ne bi se za njega ni brinula!

Čovjek bi gotovo mislio, da je onaj jaki noćni promet na ulici bio za sve jedva dočekana zgoda da posve prekinu razgovor. Ta valjalo je u onom metežu mnogu zaprijeku prebrditi.

Kad su se približili Apijskim vratima, opaziše svijetlo zubalja, a u njemu hrpu ljudi, koja se je hrvala sa stražom, da ju pusti u grad.

„Pustite nas u grad!" vikaše visoki i jaki, u same prnje odjeveni čovjek. „Hoćemo, da nas pustite k božanskom imperatoru. S njim hoćemo, da danas jošte govorimo, a ne da se ovdje s vama nagadjamo."

„K božanskomu imperatoru!" urlala je hrpa. „Na stranu sa stražom!"

„Ne će vas primiti božanski imperator, nego gradski prefekt, koji će vas strpati u buharu!" odgovorio im je centurijon od straže, stara germanska ljudina. „Takove skitalice ne primaju na palatinu!"

„Otkada nije dopušteno rimskim gradjanima, da udju u grad?" vikaše vodja fukare. „Ti nam ne češ ni-

kakovih zakona propisivati, ti germansko pseto! Tornjaj se!"

I baci se na centurijona. Ali stari vojak zgrabi napadača za vrat, te ga tako od sebe rine, da je na zemlju pao.

„Čekajte, dok dodje gradski prefekt, vi smeće!" režao centurijon, te naložio straži, da se u red stavi pred gradska vrata, koliko široka su bila.

Rulja navali na stražu, koja ju je odbijala, pri čemu su oni, koji su bili hrabriji, dobivali i tupom stranom mača po glavama. Napadači odgovoriše pravim mlazom kletava.

„Da te Jupitrova strijela shvati! Zemlja neka vas poslije smrti izmetne kao izdajice! Charon neka vas ne primi u svoju barku!"

Promet sa kolima povećavao je smetnju; kočijaši zahtijevali su, da ih puste u grad.

Medjutim su Publij i Servij ustavili Tulijinu nosiljku, te su se proturali kroz tišmu do vojnika. Stražu spusti pred njima mačeve.

„Što hoće ti ljudi?" upita Publij.

„Slava ti, veleslavni tribune!" odvrati zapovjednik straže. „Ovi ljudi hotjeli bi jošte danas dodijati božanskome imperatoru, da dobiju hljeba za svoj glad. Tvrde, da im je ljetošnja žega spalila polja, a žene im u brdinama umiru od gladi. Ali bez dozvole gradskoga prefekta ne smijem ih pustiti u grad."

Hrpa opkoli tribuna i njegove pratioce; svi su na jednom vikali, te se tiskali naprijed, da se dotaknu odijela tih očevidno otmenih ljudi.

„Razidjite se!" povika tribun tako glasno, da su ga svi čuli, jer je nadvikao njihovu buku. „Odakle dolazite? što ćete? Neka jedan govori za sve!"

Plaho se ljudi povukoše, te je oko tribuna nastao prazan prostor.

„Neka jedan govori!" opetova Publij.

Onaj jaki čovjek u poderanoj tozi stupi naprijed, te stane opisivati nevolju brdjana. Kad je izrekao riječi: „Jošte danas moramo govoriti s božanskim imperatorom, jer ni uz put nismo ništa okusili," prekine ga rulja glasnom vikom „Pred božanskoga imperatora!"

Publij digne desnicu, i s mjesta nastade mir.

Onaj, koji je prije govorio, sad je svoju stvar pobliže tumačio, a onda nastavio: „Često su nam rekli, da božanski Marko Aurelij ne prezire nesretnika. Njemu, svome gospodaru, hoćemo tužiti svoju nevolju, predočiti mu suze naših žena i kćeri. Zapovijedi, da nas straža pusti u grad!"

„Unutra hoćemo, unutra!" vikala je i opet rulja.

I opet nastade mir, kad je Publij ponovno digao ruku. On reče:

„U prsima božanskoga imperatora Marka Aurelija kuca u istinu veliko i očinsko srce. Al niste vi sami, koji bi hotjeli, da ih car u nevolji sasluša. Sva Italija gladna je kruha, a državni su humbari prazni. Ostanite za danas mirni izvan gradskih zidina, a sutra zorom prijavite se kod mojega upravitelja Kaja, kome ću danas jošte dati sve potrebite naloge. Ja sam tribun Publij Kvinktilij Varo."

Jošte im kratko kimnu glavom, te se htjede udaljiti sa Servijem, kad opazi kraj sebe Muciju, koja je usprkos opomenama Tulije ostavila nosiljku, te se proturala kroz gužvu. Začudjen reče poluglasno Publij:

„Lijepa Mucija ne spada ovamo. Fukara je himbena, nje se valja uvijek čuvati."

„A ja sam mislila, da bi ti možda mogla biti od koristi," odgovori Mucija, „jer baš na fukaru, mišljah, ne će oštri vojnički glas osobito djelovati, da ju umiri."

Publij joj pogleda duboko u oči, a oštre crte njegovoga ozbiljnoga lica nekud se čudno ublažiše. Mucija se smete i obori oči.

Medjutim je svjetina, koju su donekle Publijeve riječi umirile, i opet stala mrmljati. Odrpanac, koji ih je vodio, u kratko se sporazumije sa svojim drugovima, a onda se opet okrene prema Publiju i reče:

„Do sutra ne snašamo glad i zimu. Gledaj, da nas puste unutra. Još danas nam valja doći pred božanskoga imperatora."

Publij je već obližnjemu vojniku uzeo mač iz ruke, kad Mucija stupi medju njega i govornika.

„Platite si ovim darom Mucije Korneiije večeru i konak u ovoj krčmi pred zidom," reče i pruži im dragocjenu, zlatnu, draguljima urešenu narukvicu, „te učinite onako, kako vam zapovijeda veleslavni tribun."

Ove blage riječi, za kojima je odma došlo i dobročinstvo, djelovale su mnogo bolje, nego li kratka vojnička zapovijed tribunova i sva njegova obećanja. Ogladnjeli opkoliše Muciju te stadoše ljubiti rub njene odore.

Ona digne ruku ponad zahvalne čete i reče: „Mani vaših otaca i praotaca neka vam pribave mirnu noć."

Zatim se okrene prema tribunu i reče u pol glasa:

„Oprosti, tribune, ali kad vidim nevolju, nestaje mi mira."

Publij ju uzme ispod ruke, te ju izvede iz stiske, a onda na gradska vrata u grad. Kad su unišli, te kad su bili sami, te na čas bez svjedoka, uhvati ju za obje ruke i reče samo:

„Hvala ti!"

„Ta ja nisam posve ništa učinila, za što bi mi baš ti mogao hvaliti," odvrati Mucija, a glas joj je pri tom drhtao.

„Kad tebe gledam, tad stanem vjerovati, da u Rimu imade jošte patricijka, koje su zavrijedile, da ih stari vojaci štuju . . ."

U to se je približila Tulijina nosiljka, a za njom i Publijeva pratnja.

„Fukara postaje sve to drzovitija," progovori prokonzulova udovica sa svoga sjedala. „Trebalo bi, da gradski prefekt svu tu bagru pohvata, te preda upravi cirkusa, da njome nahrani lavove."

Publij ne odgovori ništa, oprosti se od Tulije kratkim naklonom, te se sa Servijem popne u svoju nosiljku.

„Preporučamo se prijateljskoj uspomeni svojih susjeda," reče Tulija na oproštaju, te se prijazno nasmiješi tribunu.

*

Brzo se je Publijeva nosiljka naprijed pomicala. Nosilo ju je osam jakih, odabranih robova, koji su se taljigama i kolima na ulici vješto ugibali.

„Teška nas godina čeka," reče Publij svome drugu prefektu, nakon što je dulje vremena razmišljao. „Sa svih se strane javlja, da žetve gotovo i nema; i isto plodno egipatsko tlo ljetos je prevarilo nade. Da sad bilo ma gdje iznenada bukne rat, došli bi u strašnu nepriliku."

„Govori se, da su se slobodna germanska plemena u svojim šumama sastala na ratno vijećanje," opazi Servij

Publij se dosta prezirno nasmiješi.

„Ovaj djetinji ustanak opetuje se svake godine u proljeću; odande nam ne prijeti nikakova pogibelj."

Servij je šutio.

Kad su došli pred tribunovu kuću, saznali su, da pretor tudjinaca već čitav sat na njih čeka.

Kad su stupili u sobu za posjete, nadjoše ondje Marija Pomponija, kako je sjeo na počivaljku, te, da si skrati vrijeme, čitao u nekakovoj knjizi.

„Oprosti, tribune," zače pretor; „što sam se tako ovdje udomaćio; ali hotijah vas na svaki način pričekati."

„Naslućujem, da si bio toli prijazan, te da si ovamo došao u poslu prefektovu," reče Publij i pozdravi gosta.

„Doista, došao sam u tom poslu, koji me zanima ne samo kao pretora, nego i kao čovjeka. Hotio bih, da prefekt bez mržnje na oblasti prijestolnice podje natrag u svoju domovinu, ali sad vidim, da svi moji napori ne će pomoći, ako i on sam ne uzradi. Medju mene i Fabija netko se je turio, koji mi neprestano kvari sve račune."

„Novac... mito!" opazi Servij.

„I ja tako mislim," nastavi pretor. „Moji su ljudi sve istražili i potvrdili sve do onoga časa, kad je nepoznata robinjica ostavila Fabijevu kuću, te kad su joj stražara ubili. Onim časom prestaju sva moja izvješća. Nisi li možda ti sam otkrio nikakovoga daljnjega traga svoje zaručnice?"

„I moje uhode prodrle su do najtajnijih skrovišta, a nisu mogle ništa otkriti," odvrati Servij. „Fabijevi robovi šute, kao da im je tko i jezike u negve metnuo, a žbiri gradskoga prefekta čudnovato su nemarni u svom istraživanju. Na svakom koraku osjećam, kako mi smeta Fabijev novac i upliv velike gospode."

„I ja sam o tom uvjeren, te mislim, da bi bilo dobro, kad bismo kakovu pouzdanu osobu poslali na Fabijeve zaselke," odvrati pretor.

„Na to sam već i sam mislio," prihvati Servij. „Sam ću poći na jug, da upravljam istraživanjem. Možda su ljudi i robovi na ladanju pristupačniji i razgovorljiviji, nego li u gradu. Možda ni skrovišta nisu ondje tako duboka i tako dobro sakrivena. Polazim sam. Ali ako ni taj pokus ne uspije, ako rimska podlost pomogne hulji, da pobijedi prefekta legija, onda..."

„Pomisli, da si u Rimu," prekine ga tribun.

„Znadem i reći ću Rimu u brk, da ću svoju dužnost kao čovjek sigurno ovršiti, te se za tešku uvrjedu i osvetit!" završi prefekt uzrujano.

Oba Rimljana zašutiše, jer su osjećali, kako visoko nad njima stoji u toj stvari German, ma da si oni sami nisu imali ništa spočitavati.

Pretor inostranaca se oprosti.

U isto doba stupi u sobu Artemidor, te preda prefektu smotak hartije, svezan crvenom vrpcom, kojoj je na kraju visio voštani pečat.

„Od koga?" upita prefekt.

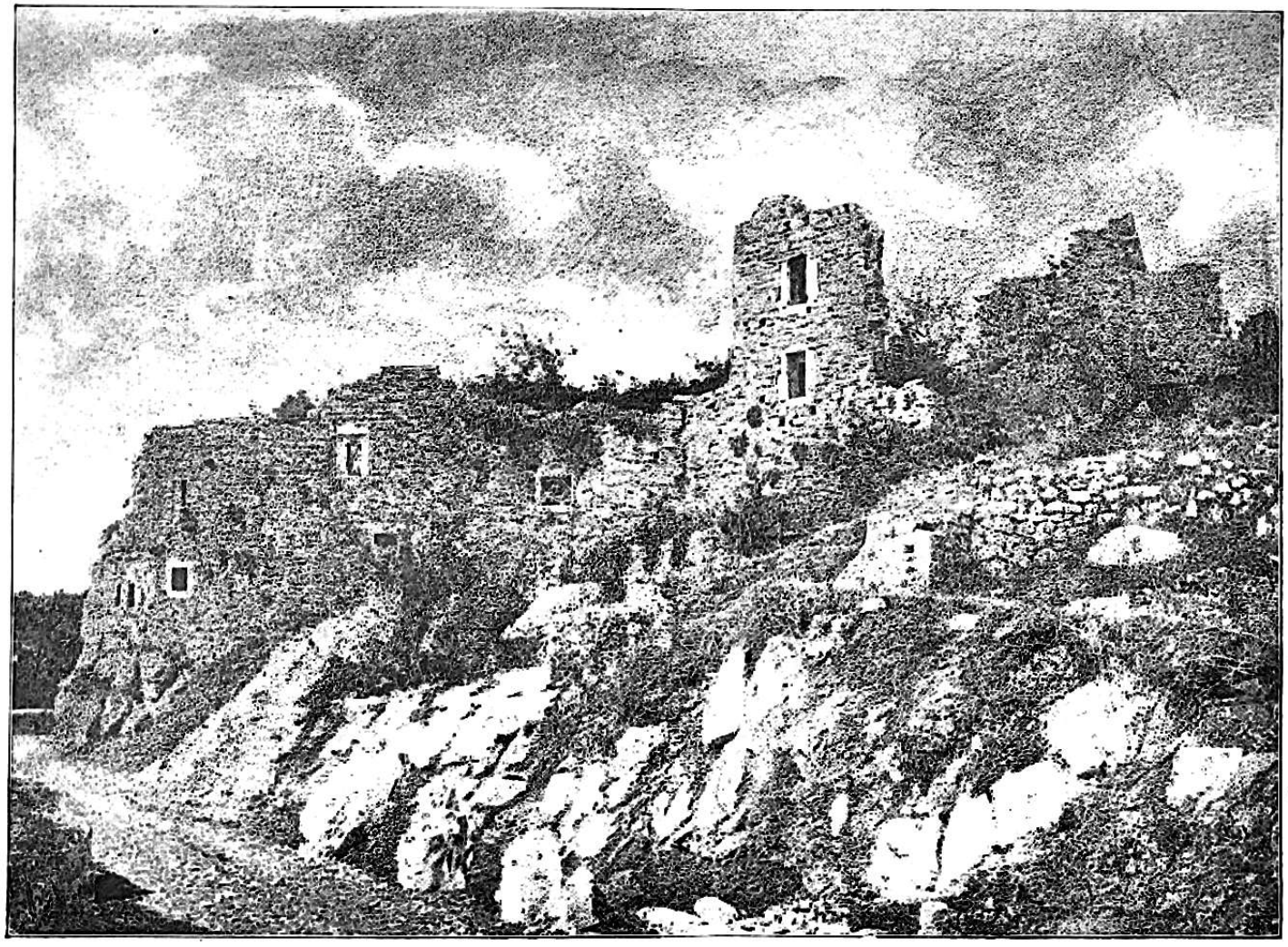

Ruševine manastira Tvrdoše kraj Trebinja. (Iz knjige „Bosna i Hercegovina", izdalo „Hrv. planinarsko društvo".)

„Nepoznati čovjek je to donio, te odma otišao, a da nije rekao, od koga je."

Servij razriješi vrpcu, te preleti pismo, a onda reče: „Toga ne razumijem!" i preda pismo tribunu.

„Možda ti ja mogu pomoći," prihvati ovaj i uzme pismo prijatelju iz ruke.

Pismo je bilo sastavljeno u grčkom jeziku, a sadržaj mu je bio ovaj:

„Prijateljica, koja se zanima za tvoju sudbinu, očekuje te s veselim glasom. Danas u večer, malo prije ponoći, dodji k zidu carskoga vrta na Palatinu. Ondje se povjeri vodiću, koji će te tamo čekati."

Potpisa nije bilo.

„Tu je zagonetku lako riješiti," reče Publij. „Našao si štovateljicu, a ova ti eto nudja sastanak."

„Ta ja nemam nikakovoga takovoga poznanstva u Rimu, te ne mogu drugo misliti, nego da mi netko hoće reći, gdje ću ući Tusneldi u trag."

„O tome dvojim. Na svaki način ti svjetujem, da pod tuniku metneš i oklop, te da uzmeš sa sobom pratnju. Noć naime pomaže ne samo ljubavi, nego i zloći."

Sad se opet pojavi Artemidor na pragu i javi, da je stol prostrt.

*

Nekoliko sati kasnije koracao je Servij sa Arminijem i Sigfridom put Palatina. Dok su išli ravno, koracali su vrlo brzo. Ali svaki put, kad im je valjalo zakrenuti u drugu ulicu, stali bi, te se oprezno ogledavali. Siromašni onaj dio grada, kojim su prolazili, već je medjutim usnuo dubokim snom. Samo tuj i tamo teturao je kakav zakašnjeli pijanac ili su se čuli odmjereni koraci gradske straže.

„Znaš li što nova iz naših šuma?" upita Servij Arminija, kad su se približili Palatinu.

„U germanskim se krčmama pripovijeda, da svakolika germanska granica ozvanja bojnim pjesmama," odvrati Arminije tajinstveno.

„Cijela?" upita prefekt, kao da ne vjeruje.

„Zavadjena plemena pružaju si ruke, te se u svetim gajevima zaklinju, da će jedno drugome pomagati."

„Ali kako dugo će ta lijepa sloga potrajati? opazi Servij govoreći više sam sa sobom, nego li pitajući druge.

„Gospodaru!" poviče Sigfrid tako neoprezno glasno, da ga je Servij laktom u rebra gurnuo. „Daj ti uspostavi slogu medju knezovima, pa da vidiš, hoće li potrajati, a ja ću, ma da su mi kosti stare, nastojati, da uzradim medju narodom, te ću i u bitku. Sad sam slobodan, te ću s vama."

„A bili ti medju germanskim slobodnjacima našao jošte više tako odrješitih i smionih junaka, koji se ničega ne bi bojali, kad bi trebalo, da udare?"

„Naša braća zaboravljaju obično u rimskom robstvu hrabrost pradjedova, a često i svoju vlastitu. Ali medju gladijatorima poznam desetak njih, koji bi sve učinili, što bi ti od njih zahtijevao."

„Evo uzmi taj novac, te ih sutra podvori starim albanskim vinom. Možda ćemo njihove mišice trebati."

Malo iza što je Servij izrekao ove riječi, opomenu Arminij, da su došli do zida carskoga vrta. Prefekt naloži svojim drugovima, da ga ovdje pričekaju, te im jošte reče, da će graktati kao gavran, dodje li u pogibao, a onda podje sam duž zida dalje.

Iznenada stupi preda nj tamna spodoba, kao da je istupila iz zida, podje mu u susret i reče prijazno:

„Nisi mario uzeti sa sobom pratnje, jer ti ne prijeti nikakova pogibelj."

„A kome me vodiš?"

„Najprije ću te predati pouzdanoj robinjici carice Faustine, a ova će te onda do cilja povesti."

Već iza nekoliko koračaja otvori njegov provodić vrata u zidu, te mu ponudi, da udje. U vrtu ga je obećana vodilja povela do dugačkoga drvoreda od čempresa, a ovdje mu reče, neka sam dalje podje do konca drvoreda, a ondje da pričeka.

Drvored svršavao se je na velikom okruglom prostoru, posutom bijelim šljunkom. Naokolo stajahu guste i tamne mrčike, a pred njima kočili su se u blijedoj mjesečini mramorni kipovi. U sredini toga mjesta pljuštio je vodomet; njegov je trag prštio u vis poput srebrenoga stupa, a raspršena voda padala je natrag u mramorno korito poput mlaza od bisera i dragulja.

Oprezno i pozorno ogledavao se je prefekt, sav ljubopitan, kako će se to svršiti. Svečani i gluhi mir vladao je u carskim vrtovima, a to ga je sjećalo na njegove germanske šume. Pogleda gore. Iste zvijezde titrale su i ovdje, samo svjetlije i živahnije, nego li u njegovoj domovini. Pa i isto mjesto sjećalo ga je ponešto na onu čistinu u svetom gaju, na kojoj je baš pred godinu dana prvi put vidio Tusneldu, koja je onamo došla sa svojim ocem, da prinese žrtvu bogovima svoga plemena.

To su bile misli, kojima se je bavio Servij, kad se na jednom prestraši; jedan od mramornih kipova sišao je sa svoga podnožja, te je prema njemu koracao. Ma bio on na razboju bogzna kako neustrašiv, sad je osjećao, kako mu je srce stalo silovito kucati. Groza mu udari u uda, a sapa mu zapne. Ipak se osvijesti, kad je spodoba bliže došla, te kad je čuo, kako pijesak škripi pod njezinim nogama. Ta vrhunaravna bića ne dotiču se nogama tla, a dugački plašt ne šušti im u pijesku. Servij se maši noža pod tunikom, te pričeka.

„Amor imade smilovanja, te ti šalje utjehe u tvojoj zdvojnosti," javio se je čudni taj živi mramorni kip već iz neke daljine glasom prave pravcate žene, a malo časova kasnije stajaše pred Servijem ponosita ženska spodoba, koja je glavu omotala gustom koprenom.

„Ti mi donosiš glasa od moje Tusnelde?" upita prefekt.

„Nosim ti ljubavi," reče neznanka i stavi mu obje ruke na ramena. „Poznam tužnu pripovijest tvoga srca, te ću nastojati, da ju zaboraviš."

Servij uzmakne za korak.

„Možda poznaš moju povijest; moga srca ne poznaš, jer u njemu nije nevjere. Ja nisam Rimljanin, ja sam German!"

„Ti si junak u službi Rima, pa šta bi rekao, kad... bi ti i sama gospodarica Rima priznala, da ti kani pružiti odštetu za očevidnu krivicu, koja se tako junačkome prijatelju Rima u samom Rimu dogadja, pošto ti ni sam slabunjavi imperator ne umije pribaviti zadovoljštine?"

I opet mu se tako približi, da je i kroz koprenu osjećao vrući njezin dah, te nastavi brzo i vatreno:

„Pribavit ću ti slave i ugleda, te će ti svi nenavidjeti... konzuli i pretori ležat će ti pod nogama... pribavit ću ti grimiz vrhovnoga vojskovodje... svekoliko će carstvo sa strahopočitanjem spominjati tvoje ime."

S užasom i tjeskobom odstupi Servij i opet za korak natrag. Nehotice prošapta poluglasno:

„Faustina..."

Odrješito razgrne ona koprenu, stupi i opet napred, da mu je bila posve blizu, te reče zapovjedajućim glasom:

„Ti si to rekao; nuto, prigni koljeno i moli za oproštenje, što si prodro u moju tajnu! A sad biraj, ili oproštenje i prijateljstvo, ili . . ."

Sama se prikine.

Jedan čas stajao je Servij bez riječi. Vidio je i osjećao, da se u njega upire onaj isti oštri pogled, koji je nedavno osjetio u kazalištu. Vidio je lice, užareno od divlje strasti; znao je da one punane, na po otvorene usne mogu isto tako izricati riječi najnježnije ljubavi, kao i strašnoga gnijeva. Do mala se medjutim oporavi. Uspravi se visoko i reče:

„Zlatnim orlovima imperatora prisegao sam vojničku vjernost. Kako dakle da diram u poštenje njegove obitelji? Otpusti me kao njegovoga vjernoga slugu... Tvojim prijateljem ne mogu biti."

„Boj se dakle moje osvete!" odgovorila je carica, a glas joj drhtao od prikrivena bijesa.

„Bojim se samo nepoznatoga Boga i vlastite savjesti," odgovori prefekt.

I okrene se, te podje put čempresovoga drvoreda.

*

Publij već je ležao na svom tvrdom ležištu, te svome robu i pisaru diktovao pisma. Kad je Servij unišao, otpusti pisara, te upita, da li je pravo pogodio.

što znači ono zagonetno pismo, a kad mu je Servij potvrdio, reče:

„Krjeposti naših nekadašnjih matrona pobjegle su iz Rima u provinciju."

„Pa ipak," opazi prefekt, „poznam u Rimu patricijku, kojoj bi i ti čast svoga ognjišta mogao mirne duše povjeriti."

„A tko bi to mogao biti?" nasmiješi se Publij. „Sigurno misliš na Muciju."

„Da. Nisam je doduše mnogo vidjao, ali mislim, da ju pravo prosudjujem."

„I mene vuče nešto k njoj, ono njeno otvoreno i pošteno lice, koje valjda nikad ne će na se staviti krinku himbe i licumjerstva..."

Iza kratke stanke nastavi Publij:

„Ali u Rimu i kraj mojih godina moram biti oprezan, jer ženska vještina može prevariti najbudnije muško oko. Ta imam kada, mogu i čekati!"

Drugi dan odoše Servij i Arminij iz Rima. Uputili su se put Fabijevih posjeda na jugu.

(Nastavit će se.)

Janko Jurković.

Miloslav Danić.

Povodom dvadesetgodišnjice njegove smrti 20. ožujka 1889.

Još je jedan zanimljiv i važan momenat iz života Jurkovićeva, koji u najljepšem svjetlu pokazuje plemenitost njegova značaja i osobitu ljubav za kulturni napredak. Svoju nećakinju gdjicu Milku Trninu, danas slavljenu pjevačicu svjetskoga glasa, dao je velikom samozatajom i znamenitim materijalnim žrtvama izobraziti za opernu pjevačicu. Svršivši osnovne nauke na glazbenom zavodu u Zagrebu, dao ju je u privatnu poduku kod učiteljice pjevanja pokojne Ide Wimbergerove, a zatim ju radi više glazbene naobrazbe posla na bečki konzervatorij, a za konačno usavršenje čuvenomu bečkomu profesoru Gänsbacheru. Njezin izvanredni napredak u glazbenim naucima, a kasnije svjetska slava i veličajni uspjesi, što ih je još za njegova života postigla na najvećim pozornicama obaju svjetova kao operna pjevačica prvoga reda, bijahu jedna od najljepših utjeha i najmilijih zadovoljština, što ih je pokojni Jurković u svom životu postigao. Njezinu slavu smatrao je ponosno plodom svoje uvidjavnosti i požrtvovnosti, a u toj činjenici spojio se njegov plemeniti rodbinski osjećaj u najuzvišeniju sponu sa vlastitim zanosom za kazališnu umjetnost, kojoj je za cijelog svoga vijeka posvetio najdragocijenije vrline svoga dara i radne snage.

Premda je Janko Jurković uzornom zdušnošću neprekidno obavljao mnogostručne i teške dužnosti svoga zvanja te je i izvan svoga službenog djelokruga rijetkim marom i agilnošću sudjelovao kod raznih književnih društava i kulturnih zavoda, ipak je u svakom razdoblju našao vremena i duševne raspoloženosti, da se osobitom pomnjom i ljubavi bavi književnim radom, koji mu bijaše najveća naslada i pravi odmor od zvaničnih napora. Boraveći g. 1854. i 1855. na bečkom sveučilištu, upotrebljavao je sve vrijeme, što mu preostade od naučne priprave, za suradjivanje kod beletrističkog lista „Nevena" i „Katoličkog lista". U prvom izadje 1854. njegova pripovijest „Da s' ostala, što si!" i nekoliko stručnih članaka i književno-umjetničkih dopisa. G. 1855. objelodani poznatu humoresku „Pavao Čuturić", koja je prvobitno imala naslov „Ulomci iz lomna i kršovita života starovjerskoga pučkoga učitelja". Ova pripovijest, koja mu pribavi glas popularnog humoriste, doživi poslije više izdanja, a tom prilikom promijenjen je i prvobitni naslov. I u „Katoličkom listu" g. 1854. i 55. napisa više raznolikih rasprava i studija ne samo o vjerskim, već i opće prosvjetnim predmetima, od kojih ističemo crticu „Seoski župnik" i rasprave „Sveto pjesništvo" i „Kako valja da se pišu pučke knjige". Za ovaj tema zanimao se je Jurković već od početka svoga književnikovanja, napisavši osim već spomenutog „Janješca" zbirku pripovijedaka pod naslovom „Tri lipe" a kasnije pripovijest „Darinka i Miljenko", koje sve spadaju u okvir omladinskih i pučkih spisa. U njegovom književnom radu opažaju se već tada dvije karakteristične crte, koje su tipične za sav njegov potlašnji rad. Osobitom gorljivošću njegovao je humorističnu pripovijetku, jer se je već po svojoj naravi odlikovao snažnom i ugodnom komičnom žicom.

Za petgodišnjeg službovanja na osječkom gimnaziju napisao je g. 1856. u „Nevenu" šaljivu pripovijest „Ima i tomu lijeka" te prijevod pripovijetke „Vražja bara" od G. Sandove. Cijeneći poznato djelo svoga slavonskog zemljaka Relkovića „Satir", izdade ga g. 1856. u četvrtom izdanju u Osijeku sa opsežnim vjekopisom i kritičkom ocjenom. G. 1858. izdao je takodjer u Osijeku nabožni epos „Sv. Ivan Trogirski" od Kanavelića. Šaljive crtice „Tuskulanijade" izadjoše g. 1860. ponajprije u podlisku „Narodnih Novina", a poslije bijahu posebice pretiskane. Ove crtice, kao i nekoje ponajbolje humoreske odlikuju se lijepim i pravilnim jezikom te izabranim i otmjenim stilom, pa su kao uzori hrvatske beletristične proze ponosno štampane u hrvatskim čitankama za srednje škole. Iste godine tiskao je u Osijeku dijelce „Žiće sv. Alojzija Gonzage." U toj perijodi svoga književnikovanja imao je izvojevati i dvije polemične i književne bitke sa svojim zvaničnim i književnim drugom Adolfom Veberom, ponajprije radi svoje zbirke pripovjedaka „Tri lipe", izašle g. 1858. u Osijeku, a zatim zbog svoje kritike Veberovih „Prijevoda iz latinskih klasika."

Koncem g. 1860. prestade izlaziti „Neven", koji je obzirom na tadašnje književne prilike bio ugledan beletristični časopis, oko čijeg se prosvjetnog stijega skupljahu ponajbolji savremeni pjesnici i pisci. Hrvatski se rodoljubi pobrinuše odmah za nasljednika mu, pa već početkom g. 1861. stane izlaziti nakladom Mije Krešića poznati „Naše gore list", a Jurković prione odmah u kolo prvih mu suradnika. U tom listu izadje njegova humoreska „Petakinja vina", a osim toga napisa i prevede više pripovjedaka, crtica i članaka raznolika sadržaja. Istodobno suradjivao je i u „Pozorovu" listku. Ujedno se bavio mišlju, da stane izdavati svoja ponajbolja djela, ali poznavajući nepovoljne književne prilike, poimence slabu prodaju narodnih knjiga, nije se mogao odvažiti na taj trošak. Obrati se stoga na mecenu biskupa Strossmayera, koji ga je uvažavao kao marna i vrsna trudbenika na književnom polju, a ovaj mu poznatom velodušnošću pruži potrebitu potporu za izdavanje. G. 1862. izda prvi svezak svojih „Izabranih djela", u kojem

su sabrani najbolji mu humoristični književni plodovi i to četiri pripovjetka, jedna komična epopeja i „Zatečenici“, šaljivi igrokaz u 4 čina. Prema njegovoj osnovi imali su u drugom svesku slieditl poučno-zabavni spisi, a u trećem religijozno-moralni. Nu kako je tada bio premješten k dvorskoj kancelariji u Beču, nije dospio da izvede svoju zamisao. Uza svu zaposlenost u svom novom zvaničnom položaju našao je ipak dokolice, da se ne otudji svojoj najmilijoj zabavi — književnomu radu. Osim dviju hrvatsko-latinskih vježbenica za niže i više razrede hrvatskih gimnazija preveo je iz franceskoga g. 1863. za „Pozorov“ listak „Malu kneginju“, roman Octava Feuilleta i šaljivu pripovijest „Notarov nos“, a izradi i neke druge radnje. U posebnoj knjizi izadje g. 1863. „Darinka i Milenko“, poučne pripovijesti za mladež.

Nu ovim raznovrsnim radom nije još iscrpljen sav okvir njegove svestrane djelatnosti na povjesnom i književnom poprištu. Osnutkom „Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“ bje Jurković 21. srpnja 1867. već u prvoj seriji izabran pravim članom u filozofijsko-juridičkom razredu. U V. knjizi akademijskoga „Rada“ objelodani prvu svoju raspravu „O narodnom komusu“, a iza toga napisa do konca svoga života u „Radu“ još ove rasprave: g. 1870. „O estetičnih pojmovih uzvišena“ u XII. knjizi) g. 1875. „O ženskih karakterih u naših narodnih pjesmah“ (u XXX. knjizi) i „O metafori našeg jezika“ (u XXXI. knjizi). Sve ove rasprave odlikuju se ne samo krasnom dikcijom, biranim jezikom i umjetničkim stilom, tim običajnim odlikama njegova pera, već i svestranim poznavanjem i vještom obradbom samoga predmeta.

Kad je iza prestanka „Naše gore lista“ i njegova nasljednika „Glasonoše“ počeo g. 1869. izlaziti „Vijenac“, postade mu Jurković takodjer vjernim suradnikom. Već u prvom tečaju izadje njegova humoreska „Sudbina jarac“ te pripovijesti „Memoari stare grešlje“, a u tečaju od g. 1870. šaljiva pripovijest „Ratni memento starca Ivana“. G. 1872. ima „Vijenac“ od njega pripovijetke „Razoreni ideal“ i „Timotija Patkov“, koje sam nazivlje karakternim crticama.

Od g. 1878. usredotočio je svoje djelovanje u preporodjenoj „Matici Hrvatskoj“. Medju njezinim izdanjima od iste godine nalazimo prvi svezak njegovih „Dramatičkih djela“, u kojim su uvrštene dvije nove drame: žalosna igra „Smiljana“ i vesela igra „Čarobna bilježnica“. Drugi svezak, koji je takodjer izašao u „Matici“ g. 1879. donosi novi historijski igrokaz „Posljednja noć“, novu veselu igru „Pradjedova slika“ i preradjenu stariju „Kumovanje“, koja bijaše već prije prikazana na zagrebačkoj pozornici pod naslovom „Kumovske neprilike“. G. 1880. započe opet „Matica“ izdavanje njegovih „Sabranih pripovijesti“; u prvom svesku pretiskane su osim jedne nove većinom preradjene i usavršene njegove starije humoreske, koje već bijahu izašle u prvom svesku njegovih „Izabranih djela“ (g. 1862.) i u raznim godišnjacima „Vijenca“. Slijedeće godine 1881. izdala je „Matica“ drugi svezak „Sabranih pripovijesti“, u kojem su takodjer osim dviju novih preštampane većinom starije šaljive pripovjetke. To bijaše posljednji Jurkovićev pojav na novelističkom polju, jer poslije nije više ugledala svjetlo nijedna njegova pripovijest. Jedino preradi još poslije prema vlastitom pozorišnom iskustvu i kritičkim ocjenama pučku tragediju „Smiljanu“ te ju g. 1886. u novom dotjeranom ruhu ponovno izda u posebnom izdanju. Osim navedenih djela napisao je Jurković i poznatu aktovku „Što žena može“, koja je tiskana u kazališnom hrvatskom repertoiru i bila ponovno prikazna na zagrebačkoj pozornici. Ova je komedija izradjena po narodnoj pripovijeci iz zbirke Mijata Stojanovića, a imala je prvobitno naslov „Izoran i šaran“. Ova stvar bijaše kroz dugo godina stalnim komadom u starijem repertoiru naših pokrajinskih kazališnih družina.

U književnoj ostavštini Jurkovićevoj ostao je rukopis potpuno izradjene komedije „Imenjaci“, koja ne bijaše nikad prikazana, a nit je tiskom izišla. Osim toga našlo se je i mnogo priredjenog gradiva te raznih nacrta za drame, pripovijesti i humoreske. Nu nijedna od njih nije dogotovljena niti priredjena za tisak. Ova činjenica svjedoči, kolikom je ljubavlju i gorljivošću nastojao pokojni Jurković oko književnog rada, kako mu je živahni i produktivni duh neprestance razmišljao, snovao i težio za stvaranjem, ali su žalibog mnogostručne i neprekidne dužnosti njegova zvanja podrezavale krila njegovu poletu i lomile proizvodnu snagu.

Književni rad Janka Jurkovića može se u glavnom svrstati u ove četiri kategorije: omladinska pripovijetka, humoristička novela, drama i naučna radnja. Pripovijetke za mladež znače prvu stepenicu u razvitku njegova književna bića, jer je sa ovom granom duševnog proizvadjanja započeo svoju literarnu karijeru. U potonjoj dobi djelovanje predje na polje prave novele; ali je i u tom području malo ne isključivo kultirao humorističku pripovijest. Komična žica osnovna je nota u Jurkovićevoj produkciji i on se može nazvati prvim hrvatskim humoristom. U širem smislu riječi on je uz pokojnog Adolfa Vebera-Tkalčevića ujedno osnivač ozbiljne hrvatske novele, koja je imala svoju čednu kolijevku u časopisu „Nevenu“. Ostali pripovjedački proizvodi objelodanjeni prvo u „Danici“, a za tim u „Nevenu“ moraju se smatrati tek diletantskim pokusima, koji ne mogu izdržati mjerila strože stručne kritike. Jurkovićeva pripovijetka pokazuje ozbiljnu težnju, da bude ogledalom čovječjega života, i da se predmeti za novelističku obradbu crpaju iz istinitih svagdanjih dogodjaja ili prislanjaju na vjerojatnost dnevnoga života, te da prikazane ličnosti imadu bar neki znak čovječje puti i krvi. Pučki život prema tomu je glavno vrelo, iz koga Jurković crpa pobude i gradnju za svoju književnu proizvodnju. S toga je on čisti realista, ali ne u smislu današnjeg znamenovanja toga književnog smjera, već realista u plemenitom i estetsko-umjetnom smislu, koji impulse za svoje novelističke plodove crpa doduše iz neposrednih dogodjaja svagdanjeg života, ali te dogodjaje i s njima suvisle likove ne prikazuje u primitivnom i surovom obliku, već ih dotjerava prema zakonima pjesništva i estetike. Moglo bi se ustvrditi, da je to neka vrst idealizovanog realizma, dakako bez smjelijih literarnih pretenzija, koji nije prešao skromnih granica bezazlenog i zabavnog stvaranja. Ovaj realizam ima još i tu bitnu značajku, da je skroz općenit i tipičan, te da generalizuje pojave i likove života, a nema pred očima individualnih ličnosti, koji su svojina moderne novelistike.

Osim toga prevladjuje u plodovima Jurkovićeva duha humoristična crta, koja se poput vidljive crvene niti provlači kroz sva njegova beletristična djela. U svakoj zgodi ljudskog života ima on oštro oko samo za njegove smiješne pojave, a pažnju i interes pobudjuju u njega samo oni stvorovi, koji su predstavnici komičnog elementa, te bud u kakovoj uzročnoj ili posljedičnoj svezi sa šaljivim zgodama. Za to nalazimo, da je u svojim pripovijetkama obradio ponajviše smiješne tipove iz seoskog i malogradskog društvenog života, a po raznolikosti njegovih sujeta i tipova vidimo, da ga je u tom vodila svag-

da težnja, da iznese na vidjelo najizrazitije nosioce komičnoga života, što ih je za svoga života susretao u patrijarhalnim slojevima najivnih seljaka i dobroćudnih gradjana. Već prvom šaljivom pripovijesti „Pavao Čuturić“ najizrazitiji reprezentanti: seoski učitelj, malogradjanin trgovac, šaljivdjija brijač, smiješni starac profesor, krajiška korenika umirovljeni podčasnik, seoski gospodar i više sličnih karaktera.

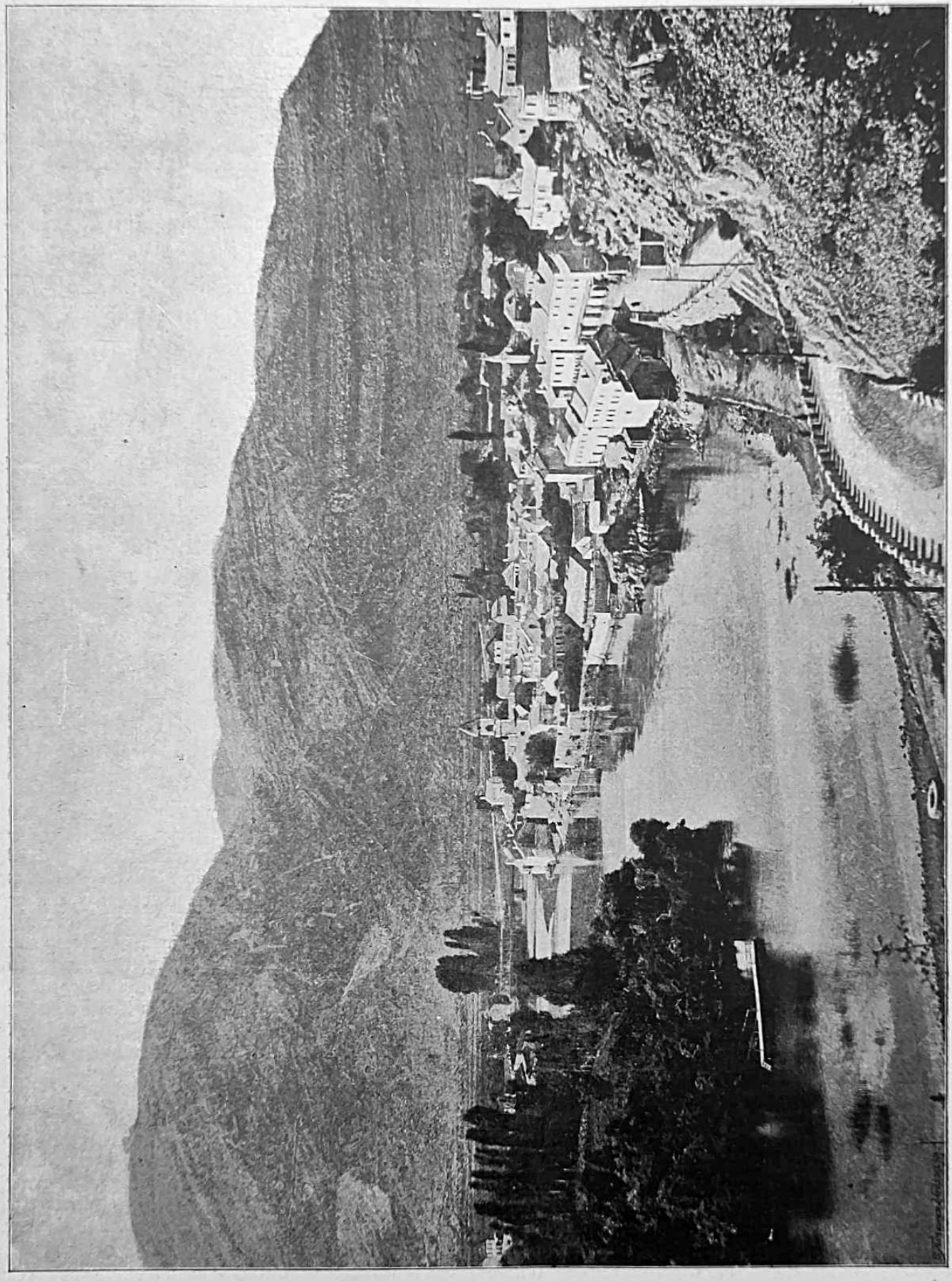

(Iz knjige „Bosna i Hercegovina“, izdalo „Hrv. planinarsko društvo“.)

Trebinje.

pokazao je ova očitu tendenciju. Ova je pripovijest bila prvi pojav humoreske u hrvatskoj književnosti. U šarolikom mozaiku njegovih humorističkih proizvoda nalazimo čitavu galeriju savremenih tipova, u kojoj figuriraju kao

Komična je žica bitno obilježje u većini njegovih djela. Samo nekoliko, kao historijska drama „Posljednja noć“ i pučka tragedija „Smiljana“ imaju ozbiljnu i tragičnu pozadinu. Gradja za njegove drame crpana je tako-

djer iz domaćeg narodnog života te im je svagda služila podlogom ili bar posrednim poticajem stanovita zgoda, koju je pisac ili sam doživio, ili čuo od očevidaca pripovijedati. Takova je zgoda uvijek samo jezgra ili plazma, iz koje pisac vlastitom invencijom i izvornom karakterizacijom uobličuje dramsko gradivo. Način obradbe i tehnički stil Jurkovićevih drama imaju zastarjeli primitivni oblik, koji se povodi za savremenom njemačkom veselom i šaljivom igrom. Dramatska je radnja cjelovita i zaobljena, te sazdana pomno prema elementarnim pravilima estetsko-pjesničke i dramatske umjetnosti, a glavna joj je svrha, da smiješnim osebinama svojih lica, zanimljivim i komičnim situacijama te šaljivom, često apsurdnom zamjenom pojedinih lica i metežem dogadjaja zabavlja gledalište i pobudjuje općinstvo na smijeh. Karakterizacija općenita je i površna, osobito kod lica, koja zastupaju ozbiljni dramski živalj, a mnogo je uspjelija i dotjeranija kod komičnih tipova. O kakovom psihološkom crtanju karaktera, o vjerojatnosti dogodjaja te logičnoj i dosljednoj svezi dramske radnje, o raspravljanju bud kakove socijalne ili moralne zasade te uopće o kakovoj višoj književno-umjetničkoj tendenciji nema traga u njegovim dramama. One su sve izradjene u stilu starije, a donekle i savremene njemačke i franceske karakterne komedije, koja je imala svoj izvor u staroj talijanskoj „comedia del' arte". O moralnoj tendenciji može se samo u toliko govoriti, što je ćudorednost uvijek glavno mjerilo za akciju i nazore njegovih dramskih osoba, te se prema tomu sva radnja, dapače i sama komika, kreće neprestance u okviru bezazlene, makar često i surove šale pučkoga kolorita.

Jurković je uopće sav svoj književni rad udesio prema stalnim teoretskim načelima i prema pozitivnom estetsko-umjetničkom sustavu. O tim nazorima pisao je i naučne rasprave, koje su objelodanjene u raznim povremenim časopisima i akademijskom „Radu". U tim je raspravama izložio jasno i opširno načela, prema kojima treba elemente narodne komike i tragike, kao i pučke estetske pojmove, što se odsijevaju iz naših narodnih pjesama, pripovijedaka i poslovica, primijeniti u oplemenjenom i umjetnički usavršenom obliku u izvornoj pripovijesti i drami.

Jedno od najodličnijih obilježja njegove književne individualnosti svakako je čist i pravilan jezik te otmjen prozajični slog, koji se svagda ugleda u uzore pučkoga govora. Nu on nije pučki jezik i način izražavanja misli upotrebljavao u knjizi u elementarnom obliku, već je svagda primitivne elemente narodnoga govora prilagodjivao i usavršivao prema jezgrovitoj i plastičnoj prozodiji starih klasičnih pisaca, kao i prema kićenoj slikovitosti uzornih franceskih stilista, koje je mnogo proučavao i potanko poznavao. Stoga njegov jezik i dikcija uza svu izvornu i osebujnu karakteristiku narodnoga govora imadu bujnu živalnost i plemenitu dotjeranost umjetnog klasičnog stila. Svoje misli i nazore o tom predmetu razvio je naročito u svojoj akademskoj razpravi „O metafori našeg jezika."

Janko Jurković je bez sumnje jedan od najsimpatičnijih i najznačajnijih pojava iz druge perijode u razvitku naše književnosti, kada je g. 1848. preuzela i razvila slavne ilirske tradicije te pjesnički i književni dilletantizam onoga doba navratila u kolotečinu ozbiljnoga i pozitivnoga rada. Njegovo djelovanje ima većinom blijeg izvornog stvaranja, koje je u mnogim strukama krčilo nove staze na zarasloj njivi ilirskoga pregnuća. Pored epohalnog, u pravom smislu reformatorskog rada na polju hrvatskoga školstva udario je Janko Jurković prvu solidnu podlogu za hrvatsku humorističnu novelu i pučku komediju, a ove njegove neprocjenive zasluge bit će neprolazno upisane u povijesti hrvatske prosvjete i književnosti.

Otac.

Lodola.

VI.

Bartol izadje iz bratova stana potišten i razočaran. Takovu se dočeku nije nadao . . .

Vani si je neko vrijeme tro oči, kao da se želi osvjedočiti, da li se sve ono, što je čas prije doživio, u istinu zbilo, ili je to bio samo ružni, varavi san . . . No zima, na kojoj su mu drhtale kosti; glad, što ga je mučio, i žalost, koje mu je bilo puno srce, uvjeriše ga o istinitosti i realnosti onoga, što se bilo dogodilo . . .

Vani je vladala noć. Slabašno svjetlo plinskih svjetiljaka teškom je mukom suzdržavalo tamu, koja je tištila gradske krovove, da se ne strovali na ulice. Oko Bartola zavlada sumorna tišina mračne zimske noći, za koje se ne vidi ni jedne zvijezde na nebu, ne čuje ni jednog glaska na zemlji. Tu i tamo se vidjao po koji pospani stražar, umotan u kabanicu, gdje se naslonio na stup od svjetiljke, pa drijema. Inače su ulice bile prazne i mrtve.

Kroz zastore na prozorima još je prodiralo iz kuća svijetlo i pričalo o ugodnim, toplim sobama, o obiteljima, sakupljenim u njima, o zabavama i razgovorima, koji su imali da otjeraju dosadu i da pospješe tok hitroga vremena, koji se ljudima u dugim zimskim večerima prepolaganim čini, i napokon o hitroj bjegunici sreći, koja se u ovo doba, kada su zli putevi i hladne noći, regbi okanila svojega lutanja i bježanja pred ljudima, što bi je tako rado stigli, pak se udomila u tihim i toplim izbama, u krugu zadovoljnih i radosnih porodica . . .

A Bartola je misao ponijela u daleko selo, u toplu kućicu nad selom, gdje je takodjer do sada u ove dane običavala obitavati sreća. Ah! večeras se nadao, da će mu jasnije i ljepše zasjati njezino lice. Tolike se dane unaprijed nasladjivao svijetlom slikom današnje večeri, u kojoj je prvi put imao da sluša dugačka sinova pripovijedanja o dalekom svijetu, o tudjim ljudima, o dugim putevima, o teškim naporima, o silnim pogiblima, koje su srećno minule i o uspjesima, za koje valja zahvaliti Bogu . . . Kako li bi rado slušao ta dugačka kazivanja i on i obitelj njegova! Susjedi bi se skupili i oni bi slušali, i oni bi se čudili, a on bi ih ponosno pogledao želeći im reći: „Vidite, kakvog imam sina!"

O blažena sliko nevine i potpune radosti, o krasna zimska noći! Kada ti ogrneš svijet i mrakom i studeni svojom, kako li se čovjeku mili drago domaće ognjište, vatra, na kojoj tako veselo pucketaju cjepanice, i čadjavi očinski krov! Kako li je milo toplo gnijezdo, dok vani urla bura i nosi na studenim krilima snijeg, a ledom okiva gole grančice na drveću! Kako li se razblaživalo Bartolovo srce nad tobom! A šta se dogodilo? Gdje je selo? Gdje je kuća? Gdje susjedi, gdje porodica, gdje ognjište, gdje vatra, gdje veselje i radost? Svega je nestalo, mračna je noć pokrila zemlju, slabo se svijetlo nemoćno bori s tamom. Njegovi koraci odjekuju po tvrdom pločniku, a oko njega se dižu visoke i hladne kuće, koje mu ne daju zakloništa. Ovamo je došao da vidi sina, kad sin nije mogao

doći k njemu. Radi njega se lako odrekao svijuh ugodnosti domaćega života... No gdje je sin? Gdje je? — pita se poluglasno, a oko njega stoje i nadalje hladne i tihe kuće, pred njima se pruža u daljinu široka ulica sa stražarima i svjetiljkama. U ovom mu gradu leži bolestan sin. Tu se negdje nalazi za ovim hladnim zidovima, medju ovim mrtvim ulicama. No tihe su zidine, nijeme su ulice, sve je bešćutno i hladno, tko mari za tugu očinskog srca?...

I sat za satom odbija, po nijemim se ulicama pod oblačnim nebom groznom jasnoćom razlijegaju metalni zvukovi označujući kasni noćni sat. U kućama se pogasila svijetla, prozori tamnim pogledom zirkaju iz slabo osvijetljenih pročelja...

Bartol još luta po gradu. Opet se približuje stupu i naslonjenom na nj stražaru. Na zvuk se koraka stražar prene, ugleda već bogzna koji put Bartola i strogo besjedi:

— Ej ti — kad ćeš spavati?

—Što vas briga? — odgovori Bartol i htjede dalje.

— Briga me je, dragoviću moj, briga. Idi već jednom s milim Bogom spavati, ako hoćeš. Ako ne ćeš, ja ću te povesti sa sobom na konak. Našetao si se...

Bartol se poboja, da stražar ne bi izvršio prijetnje. Nije se pobojao zato, što bi se bojao zatvora; prema tome je bio sada posve ravnodušan. No kako bi onda našao sina! Toga se otac bojao... Zato odgovori stražaru:

— Sad odmah idem kući.

— Dobro, dobro... Već je i vrijeme!...

Pošao je naprijed. I dalje su se uz njega dizale velike kuće, slabo osvijetljena pročelja i tamni prozori, i opet se pred njim pružala dugačka ulica s blijedim svijetlostima i pospanim stražarima. Išao je samo naprijed. Vratiti se natrag nije usudio.

Poslije dugog vremena je opažao, kako se kuće oko njega snizuju. Kao da mu se klanjaju, silazili su krovovi sa svoje kraljevske visine. Prizemne su kućice rubile usku ulicu.

Još mnogo hoda, mnogo napora i kućice se gube, svjetiljaka nestaje. Na okolo se pružila noć sa svom svojom groznom tišinom, neprozirnom tamom i neizmjernom širinom. Bartol je išao naprijed. Osjećao je pod sobom tvrdo tlo, čuo je zvuk svojih koraka, i to ga je hrabrilo...

Naskoro udari o zaprijeku. Opipa, šta je. Bila su nekakva vrata. Potraži studenu kovnu kvaku, vrata zaškripiše u stožerima pak se otvoriše. Udje. Gledao je naokolo po tami, ne bi li razabrao, šta se nalazi za tim vratima. Činilo mu se, da je to nekakav perivoj. Mogao je naslućivati, da se u tami diže nekakvo drveće...

Bio je umoran i iznemogao. Odluči, da ne će dalje od toga perivoja. Samo je još trebalo potražiti mjesto, gdje bi mogao spustiti svoje jadno tijelo. Zato je pošao dalje.

Domala je zapeo nogom za neki predmet. Rukama napipa klupu. Počivaljka je bila tu. Bila je istina tvrda i nije stajala u toploj i zaštićenoj sobi, nego pod oblačnim nebom u hladnoj i tamnoj noći, ali se ipak dalo na njoj otpočinuti. Barem je Bartol, kad je na nju sjeo, osjetio veće zadovoljstvo, nego katkada, kad bi bio kod kuće lijegao u topao i mekan krevet.

Oči mu se odmah zaklopile, san ga počeo obuzimati. Časak su mu samo pred očima igrali susjedi i prijatelji, s kojima je sinoć išao na kolodvor, jučerašnja večer, tako radosna i tako žalosna, duga vožnja, šunka i bijeli hljeb u onih malogradjana, krupna prilika bratova, raskošni njegov stan, bešćutne kuće, prazne ulice, stražari, noć, studen i glad, a onda se sve miješa, svega nestane, a ostane sam san, koji lako svladava čovjeka, izmučena duševnim i tjelesnim patnjama...

U toj je noći mnogo sanjao, ali se samo poslijednjeg sna točno sjećao. Oko njega su obilazili ljudi sa zabrinutim i plašljivim licem. Znao je, da mu nešto hoće kazati, ali se ne usudjuju. On ih je u srcu žalio i mislio: „Jadnici, zašto ih to muči? Boje mi se kazati nešto, što ja i onako dobro znam!" Zatim se iznenada upita: „A šta je to, što ja tako dobro znam?"... Nije znao odgovoriti na ovo pitanje, a ipak je osjećao, da znade! Sav je u neprilici pogledao okolo tražeći odgovora i jasnoće...Poslušna njegovim željama otvoriše se neka vrata. Velika svjetlost prodre iz njih, a usred te svjetlosti pojavi se njegov sin. „Sinko!" kliče otac i potrči k sinu. No vrata se opet zatvoriše, nestade krasnih prijedjela, koji su se za njima nalazili, nestane i njegova sina. Približi se vratima, uhvati ih; hladna su kao led. „Još nije vrijeme!"... začuše se riječi i val mu hladna zraka udari u lice.

Bartol se probudi.

VII.

Bilo je jutro. Gusta je magla pokrivala zemlju; nije bilo vidjeti ni zore ni sunca. No ipak je bio dan, bilo je svijetlo i razabirali se predmeti, bliži jasno, udaljeniji nejasno. Naokolo se pružalo prostrano groblje sa sjajnim spomenicima, sa crkvicom u sredini, s mnogim stazama, s bezbrojnim mogilama i visokim drvećem u pozadini. Bartol je sjedio na klupi, a rukama se čvrsto prihvatio za gvozdenu ogradu groba, pred kojim je stajala klupa.

U prvi čas se nije znao snaći. Praznovjerni ga strah obuzme. Iskolačenim je očima buljio preda se u mramorni stup, koji se uzdizao na grobu. U zlatnim je pismenima na njem sjalo ime njegova sina.

— Zar je njegov Slavko umro? A tko bi mu mrtvom podigao takovi spomenik? Da, da, to je sin njegova brata! Čuo je pred dvije godine za njegovu smrt. Dakle je i njegov brat doživio barem jednu nesreću u životu! Što mu koristi njegovo bogatstvo? Bartol se s njim ne bi promijenio. On voli da bude siromašan, nego da svoga sina izgubi...

Tako je mislio Bartol. Sjedio je dalje na klupi i promatrao groblje. Čudno mu je bilo, što mu mrtvaci nijesu noćas ništa na žao učinili. Ta bio je u njihovoj vlasti! Njima valjda nije smetala njegova prisutnost, a ljudi su ga htjeli zatvoriti...

U to udje na vrata u groblje pet ljudi. Četvorica su nosili crn lijes, peti je ozbiljno stupao pred njima noseći lopatu na ramenu. Kad su prolazili pokraj Bartola, pogledaše se sumnjivim i začudjenim pogledom, no toga on medjutim ne opazi, jer je svu svoju pažnju posvetio crnome lijesu. Odmah je požalio pokojnika, koji je ležao u tom lijesu. Siromašni čovjek! Ne prati ga ni svećenik, ni dugačka povorka zaplakanih ljudi, ni upaljene svijeće, ni vijenci, ni ljubav, ni suze... Kao da je blašče uginulo u štali, pa nose, da ga zakopaju, taki je sprovod jednoga čovjeka!... Bartol se zgrozi na pomisao, da bi takva sudbina mogla zadesiti i njegova sina. Zato mu je omilio mrtvac, koga su pronijeli mimo njega. Digne se i podje za lijesom otkrivene glave, šapćući molitve za pokoj pokojnikove duše...

Brzo su prošli kroz aleju sjajnih spomenika i došli do neuglednih i priprostih grobova, u kojima počivaju siromasi. Ne traje samo do samrti okrutna nepravda života, koji jedne dariva velikim obiljem, slavom i časti, a druge uboštvom i preziranjem. I na groblju podigoše znakove nepravde, i na grobu ne će bogataši da shvate, kako ne vrijede više od ubogih. A ipak ih je tu u svoj naručaj primila, i u svojem krilu izjednačila zemlja, njihova roditeljica i hraniteljica, koja im je sada mrtvima milostivo pružila sigurno zaklonište.

Ljudi se približuju iskopanom grobu i stadoše. Lijes baciše u zemlju i stadoše ga žurno zagrnjati. Za čas se izgubio ispred Bartolovih očiju. On je odvratio od groba

tužni pogled pa je svrnuo po groblju, zaraslu travom, na kojoj se bijelio mraz, po okolici, koja se sa svojim stabaljem u blizini, visokim tornjevima, dimnjacima i kućama gradskim u daljini nejasno naslućivala. Bio je turoban dan čovjeku su suze same prodirale na oči.

125-godišnja baka Vosilka i njezin 100-godišnji sin Teodor.

Poslenici svršiše posao. Na vrhu mogile usadiše krst, koji je potiho besjedio. „Što tražite, smrtnici, ispod mene? Šta ćete naći? Prah i pepeo. Ne leži tu onaj, koga mislite, da ste ovdje pokopali. Čemu ste mene ovdje usadili, da vam kao kažiprst sudbine pokazujem na visoko nebo? Vidite: Vas pritište i okružuje magla, a on, koga oplakujete, već je prešao krajeve magle i oblaka... Sada radostan plovi po sjajnim prijedjelima nebeskim. Smrtnici, zašto ste bezumni? Zašto plačete?“

Kad su ljudi dovršili svoj posao, osvrnuše se na Bartola i začudiše. Nijesu znali, zašto ih taj nepoznati čovjek slijedi. Jedan se prilično osorno obrati na njega:

— Čujete vi, kume, šta želite od nas?

— Ja?... Znate, ja bih rado znao, tko je to, koga ste baš sada pokopali — odgovori im Bartol, što mu je prvo palo na pamet...

— Drage volje bismo vam rekli, ali mi ni sami ne znamo...

Kako? Ne znate? A odakle ste ga donijeli, tko vam ga je dao?

— Iz bolnice smo ga donijeli. Sad valjda znate...

Ljudi odoše brzo šaleći se i razgovarajući. Bartolu je cijelim tijelom prošla drhtavica od prepasti i groze. Taj je čovjek iz bolnice... Sigurno je njegov sin... Uzalud bi se sad uvjeravao o protivnom. Jedino bi ga ovi ljudi mogli umiriti. No oni su već bili odmakli. Nije druge, treba za njima...

Sve je svoje iznemogle sile napeo, da ih dostigne. I dostigao ih je pred grobom pokojnoga sinovca.

— Stanite malo ljudi, ako Boga znate — mahne im rukom. Oni se namrgodiše, ali ipak stadoše.

— Šta želite?

— Molim vas, znadete li možda štogod o ovom čovjeku, koga ste sahranili?

— Ja ne znam — odgovori onaj, koji je dosada s Bartolom razgovarao. — Možda ovi znaju... — pokaza rukom na svoje drugove.

— Ni ja ne znam — reče drugi.

— Ni ja — doda treći.

— Ja malo znam — primijeti četvrti. — Znam, da je na željeznici obolio. Preksinoć su ga s kolodvora dovezli u bolnicu... Tu je čovjek zastao i preneražen gledao, što se dogadja.

Kao što drvari sijeku u šumi prastari, ponosni hrast, a on isprva stoji ravan kao da ništa ne osjeća, a kasnije se stane sve više sagibati k zemlji, dok konačno ne padne na njegovo deblo zadnji zgodni udarac sjekire i on se uz veliki prasak sruši, tako je sjekira nemiloga udesa podsjecala Bartolovu snagu. Udarac je za udarcem padao na njegovu dušu i na njegovo tijelo u ova dva posljednja dana. Njegovo se deblo prigibalo k zemlji, jednim se još okrajkom držalo, a sada je najteži udarac pao na to mjesto i stablo se moralo srušiti. Bez svijesti je pao nevoljni čovjek pokraj klupe, na kojoj je sproveo noć.

Ljudi su još neko vrijeme stajali do besvjesnog čovjeka. Samilost se u njima borila sa žurbom, dosadom i strahom pred neugodnostima. I sućut je ostala nadvladana. Ljudi umire svoju savjest po starom običaju svakojakim doskočicama ostave groblje...

VIII.

U to se vrijeme nedaleko na groblju nalazio pristar, mršav i nemoćan gospodin. Njega je gotovo cijeli grad poznavao. Bio je on čovjek naobražen, ugledan i imućan, ali nesrećan i nesreća je uvećala njegovu naravnu blagost, dobrotu i čednost. Imao je nekoć brojnu porodicu, uzgojio je mnoge sinove i kćeri, i svi mu pomriješe u cvijetu mladosti. Na groblju je bio veliki prostor, ogradjen gvozdenom ogradom, pokrit kamenim pločama, kipovima i natpisima, pod koje je bio sakupio pepeo svojih milih pokojnika. Svakoga su ga jutra vidjevali gradjani, gdje svojim sitnim i nestalnim staračkim korakom polazi prema groblju. Tamo bi sjeo na klupu pred grobovima svoje obitelji

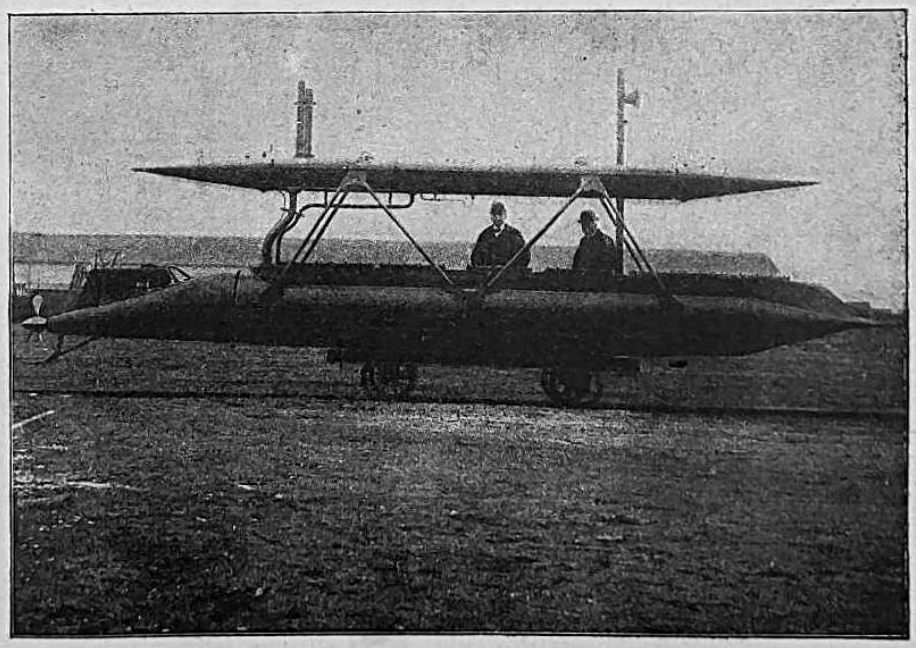

Novi torpedo francuskog inžinira Gabeta.

i sjedio bi mirno, bez ikakvih očajnih usklika, bez svake teatralne poze, nekada dulje, nekada kraće. U proljeće bi se dugo znao zagledati u mladu travu, koja je smjelo provirivala kroz pukotine medj kamenim pločama, u ljetu bi udisao onaj osebujni i moćni zadah grobova i gledao, kako se cviječe rascvalo, kako se trava razbujala ... U jeseni

G. P. Marijan Varešanin Vareški.

je motrio, kako se vjetrić igra s otpalim lišćem i kako se okolina gubi u magli, a u zimi ... — no u zimi mu je još najugodnije bilo ... Osjećao je, da će skoro doći vrijeme, pa će i njega pokriti taj sniježni pokrovac, da će se doskora svršiti njegova tuga u tihoj i srećnoj družini dragih, umrlih bića ...

Tako bi sjedio, dok mu se staro srce ne bi sjetilo i položilo svoj najveći poklon — bistru suzicu djeci na grob, a usne odaslale molitvu k nebu ... Tada bi se podigao i vratio svojim laganim, nesigurnim korakom u grad, da proživi ostatak dana i otare po mogućnosti koju suzu s lica supatnika čovjeka. U gradu su ga svi poštivali, čudili mu se i ne razumijevali ga. Zvali su ga „dobroćudnim starčićem". Mnogi mu se podsmijevali, no samo za sebe, a javno su ga morali poštivati u uvažavati.

Sad ga je razgovor bio trgao iz razmišljanja i on je podigao pogled s kamenih ploča i opazio kroz šumu kipova, gdje pada čovjek ... Odmah je sućut ušla u njegovo srce, digao se i pošao prema onome mjestu.

Našao je čovjeka, gdje sam u besvjestici leži. Prigne se k njemu, stade ga trti i pridizati. Nakon dugoga truda otvori čovjek oči i pogleda starca zadivljenim pogledom. Starac prione još življe uz nepoznatog bijednika i za četvrt sata mu uspije u toliko posao, da je nepoznanac do njega sjedio na klupi, i ako slab, a ono živ i pri svijesti.

Bartol ispripovijedi u kratko starcu svoje posljednje doživljaje. A kad je u pričanju došao do onoga časa, kad su nepoznati ljudi spuštali u grob lijes, zape mu glas u grlu, a oči se pokriše suzama. Nije mogao dalje. No dobrom starcu nije trebalo više. Sve je bio razumio ... Samilosno je gledao u Bartolovo lice, po kojem su se točile suze. Tijelo je Bartolovo drhtalo od boli i slabosti. Starac se poboji, da se ne bi na novo onesvijestio, pak pokuša zato, da ga utješi i ohrabri. Sjedne bliže do njega, obujmi ga ljevicom i poče:

— Prijatelju, vi ste žalosni, a imate i razloga da budete. Sina ste svoga izgubili i vama je sada, kao da vam se otrgnuo komad srca ... Ah! dobro poznam tugu za djecom. Djeca ne mogu tako žaliti za roditeljima kao roditelji za djecom. Ta naravno je, da roditelji umiru prije djece, a za bolove koji nas po naravnom redu moraju stići, postavila je narav dovoljno utjehe i okrjepe u naša srca .. Ali kad djeca umiru pred roditeljima, tada se roditeljsko srce kida od žalosti i tuge ... Znam ja to ... Vidite: ja sam imao mnogo djece i sva mi već ovdje legoše ... Ja žalim za njima, no umjereno i tiho. Zašto da mi žalost bude prekomjerna? Ta ja vjerujem, da je njima dobro, vjerujem, da žive, vjerujem, da ću k njima doći. Ja žalim za njima želeći, da se što prije s njima sjedinim ...

Na posljednje se riječi Bartol trgne i poviče:

— I ja želim k njemu, na njegovu ću se grobu usmrtiti! — Htio se dići, ali ga starac ne pusti, nego pričeka, dok se malo ne smiri, a onda nastavi:

— Šta ste to rekli, bezumni čovječe? malo ste prije spomenuli, da imate još dvoje djece. Tko će sirote hraniti, tko će ih štititi? Pokojniku ne koristi vaša smrt, ali živima treba vaš život. Zar ono nisu vaša djeca?

— Što će mi, kad mi je on umro?! Zašto nije ono dvoje umrlo mjesto njega?! ...

— Kakvo je to u vas srce? Ne znate li, da vas je možda pravedni Bog kaznio zato, što ste bili nepravedni? Znajte, nema veće nepravice, nego kad roditelji jednome djetetu poklanjaju svu svoju ljubav, a drugom je krate. Zato vam je možda i umro sin, kojega ste prekomjerno ljubili, da se naučite ljubiti i drugu svoju djecu.

Bartol osta na čas kao gromom ošinut. Spusti zatim glavu i prošapta:

— Neka se Božja vrši! ... Ali zašto mi je Bog dao takovo srce? ... Zar ne bi bilo bolje, kad ne bismo imali srca? ...

— Pitate, zašto vam je Bog dao srce? Sad ćete znati. Znate li, pred čijim grobom sjedimo?

— Znam. Pročitao sam. Moj brat je mene kao prosjaka otjerao s praga, no svejedno mi ga je žao ... I njemu se to dogodilo ... Svi smo nesrećni ... nadoda Bartol sjetivši se, da su i tom starcu tu pokopana djeca.

— A vidite, ja znam, da on za sinom i ne žali. Takav vam je to čovjek! Životinja žali za mladim, on ne žali. Biste li željeli imati takovo srce?

General konjan. barun Winzor.

— Ne, ne. Ja ne bih htio da budem takav, kao što je on. Da otjeram svoga brata od sebe?! Nikada ...

— Malo prije ste žalili na roditelje, što su njega učinili gospodinom, a vas ne. Da znate, kakovo su nam dobro učinili, što su vas ostavili, da radite i da se mučite teškim poslom!

— Kakvo dobro?

— Čekajte, ja ću vam rastumačiti. Ako iz dobre zemlje iščupate najljepše stabalce, pak ga presadite u pijesak; šta će se dogoditi? Zar ne, uvenut će i usahnuti? Tako vam je i s čovjekom. Dok živi u društvu, koje je njemu primjereno, dotle lijepo napreduje, a kad ga presade na pijesak, onda vene i kržljavi... Jer jedno je društvo i jedan način života kao dobra i prikladna zemlja, a drugo je društvo i drugi način života, kao pijesak...

— A koji je pijesak?

— Ono, u koje su presadili vašega brata. Tamo su u njem zakržljale sve dobre klice, sva dobra čuvstva, sva dobra svojstva, što su mu bila počela nicati na srcu... Zato vam je sada takav — više zvijer nego čovjek.

— Ali i vi živite u tom društvu, a vi ste ipak dobar čovjek...

— Ne govorite o tom — zakrči starac Bartolu riječ. I u pijesku može napredovati biljka, ako ima dosta kiše. No kiša dolazi s neba i Boga treba za nju moliti. Treba u Boga vjerovati, Njega štovati, u Njega se uzdati, ali rijetki to čine... No vi ste slabi — obrati se starac na Bartola, jer je vidio, da je u razgovoru zaboravio svoju bol. Treba vam okrjepe, podjite sa mnom!

Za pol sata se Bartol nalazio u starčevoj kući. Starac ga nahrani i napoji, a onda podje u bolnicu, da se popita, je li onaj mrtvac bio baš Bartolov sin. Očinsko je srce bilo pogodilo istinu...

*

Poslije podne istoga dana sjedio je gospodin dr. Milić u kavani za svojim običajnim stolom, medju svojim običajnim društvom. Pred sobom je raširio novine, no nije čitao. Zagledao se krez veliki prozor napolje, gdje je zimsko sunce poljepšalo i pozlaćivalo prostrani trg pun besposlene svjetine.

Najednom se trgne. „Dobroćudni starčić" je prolazio preko trga zajedno s njegovim bratom. To ga baš nije razveselilo. Starčić je bio ugledan gradjanin, a kao takav mu je mogao kod kakvih izbora biti vrlo škodljiv... Zato se gospodinu advokatu čelo pokrilo brižnim naborima. Nije se usudio dulje gledati napolje, nego se obrati k društvu i stane rastreseno slušati raspru, koja se baš vodila medju jednim mladjim i jednim starijim gospodinom. Mladji je tvrdio, da bi se naš seljak mogao silno podići, jer je od prirode bistar, a moderna ga kultura još nije iskvarila. Stariji je dokazivao protivno. Gospodinu advokatu pade na pamet zgodna misao. Odloži novine i namjesti se u neku veličanstvenu pozu, koja je upozorila i raspravljače i slušatelje, da on želi u prijepornoj stvari izjaviti svoj kompetentni sud.

— Mene je, gospodo — počne gospodin advokat — mene je žalibože iskustvo naučilo, da su sve te pripovijesti o nepokvarenosti našega naroda samo lijepe fraze, ali ipak nisam ni u snu mislio, da je naš seljak već tako iskvaren. Slušajte, šta mi se sinoć dogodilo!

—Baš sam večerao kad dodje sluškinja, da me neki čovjek traži. Ja ne puštam rado ljude da me čekaju, pa se odmah dignem i podjem u posjetnu sobu. Nadjem tamo čovjeka, po izgledu seljaka, koji mi odmah pruži ruku i pozdravi me. Ja ga samo gledam. Čovjek mi je sasvim nepoznat, odakle onda tolika familijarnost. Upitam ga, tko je, a on ni pet, ni šest, nego kaže, da je moj brat! Možete si pomisliti, gospodo, kako sam se prenerazio. Ja svoga brata doduše već dugo nisam vidio, jer se preselio u Ameriku, ali ga se ipak toliko sjećam, da bi ga u svako doba mogao prepoznati. A ovaj kaže najednom, da je on moj brat. Isprva nisam znao, što da učinim, no napokon se sjetim: „Čekaj, vidjet ćemo, kako ćeš sada pjevati!" I ja ga stanem ispitivati o raznim obiteljskim stvarima, koje stranom čovjeku ne mogu biti poznate. Nije dakako ni na jedno pitanje odgovorio; pobjegao je još prije nego sam ga protjerao...

Gospodin advokat odahne, a tu stanku upotrijebe zahvalni slušatelji, da se narugaju i nasmiju raskrinkanom varalici.

— Žalosno je, gospodo, vrlo žalosno, da medju našim narodom ima takvih rafiniranih lopova, žalosno ali istinito. Vidi se, da je naš narod i bez „moderne kulture" duboko zaglibio u ružno blato pokvarenosti. No nisam vam još svega kazao. Malo prije je prošao naš stari Mladinović, i šta mislite, koga je vodio ispod ruke?

— Koga, koga?

— Tog istog lopova. Sigurno mu se potužio na mene, da sam njega, svoga rodjenoga brata otjerao kao prosjaka.. Taj će me stari valjda par mjeseci zbog toga poprijeko gledati. To prouzrokuje čovjeku ta marva. Eto, mladi gospodine, to su vam vaši idealni seljaci!

Cijelo je društvo bilo vrlo ogorčeno.

— Marva! — promrmlja kroz zube neki stari profesor. Mladi je čovjek kušao braniti svoje mišljenje, no već iza prvih riječi ga prekine advokat milostivim kretom ruke i progovori s nekim osobitim naglaskom:

— Ja uvijek velim: S e l j a š t v o treba prosvjetljivati i podizati, ali p o j e d i n c a s e l j a k a prignjavi, što bolje možeš, jer to ti je živina, gospodine, potpuna, bešćustvena živina."

Medjutim se Bartol s dobrim starcem protisnuo kroz guste redove napirlitane i besposlene svjetine i zašao pod tihe i puste svodove gotske katedrale. Tamo se, okružen dubokim mističnim mirom, pomolio za sina, a u umornu mu je dušu počeo ulaziti pokoj...

A sat kasnije se s kolodvora maknuo vlak i poletio širokom ravnicom. Bartol je mirno sjedio do jednog prozora i upirao oči prema gradu, koji se za njim širio, obasjan suncem. Mislio je valjda na dva groba, koja je ostavio u gradu, na dva groba, od koji je u jednom pokopan pokojni sin, a u drugom živi brat. A na grobovima se vidio dobri starčić, koji ga je povratio životu i obitelji, koji mu je omogućio, da se riješi strašnoga grada i potraži svoje rodno gnijezdo...

Grad se pomalo gubio. More se kuća stegnulo u svijetli oblačak na horizontu, iz kojega je stršio toranj gotske katedrale kao kljun orijaške ptice, koja lebdi nad prostranom ravnicom...

A ravnica se svuda naokolo prostirala, pokrita vlažnom travom, koja se ljeskala na suncu... Tekli su potoci i rijeke, tamnile se oranice, bijelila sela, crnila ptičja jata. Jasni se dan prikazivao čaroban ko san usnuloga života...

Gledajući tu svjetlu ravnicu učinilo se Bartolu, da se pred njim ona podiže kao silni bedem medj njim i gradom, kao granicu medju smrću i životom. On je već izašao iz mračnih krajeva smrti, oko njega je strujao život. Uspomena na sina se sklonula u njegovo srce, okružena tihom i svetom tugom. No ta mu tuga nije smetala, da s čeznućem pogledava prema zapadu, gdje tamo daleko leži njegovo selo, njegova kuća i obitelj... Njemu se vraćala snaga. Ispod teške se životne toljage nanovo podizao čovjek, spreman na novu borbu...

ŠIROM SVIJETA.

NAŠE SLIKE.

Gospodin župnik.

Velika je omara, sva je priroda kao obamrla, a gosp. župnik, svršiv svoje dnevne poslove, šeće se vrtom, te moli svoj brevijar, da tako zadovolji i toj dužnosti. Talijanski umjetnik, kojega sliku donosimo danas u uspjeloj reprodukciji kao umjetnički prilog, izvrsno je pogodio i milieu i „štimung", te nas slika prenosi u maleni vrtić malenoga talijanskoga župnoga dvora. Gospodinu se župniku očito žuri, jer jošte ga mnogo posla čeka, a svatko zna, kako je teško, ako se brevijar ne anticipira!

Marijan Varešanin Vareški.

Njegovo Veličanstvo imenovalo je vojnoga zapovjednika u Zadru, generala Marijana Varešanina Vareškoga zbornim zapovjednikom u Sarajevu, te poglavicom zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu. Marijan Varešanin rodio se 1. veljače 1847. kao sin častnika u vojnoj krajini u Gunji. Polazio je kadetsku školu na Rijeci, a otuda je došao u Terezijansku vojnu akademiju u Bečkom Novom Mjestu. Poručnikom 78. infanterijske regimente postao je g. 1866. u svibnju. Po dovršenoj ratnoj školi dodijeliše ga generalnomu štopu; 1876. postao je satnikom generalnoga štopa, a u tom svojstvu bio je u Lavovu, Zagrebu i Zadru. Prigodom careva putovanja u Dalmaciju godine 1875. bio je Varešanin dodijeljen crnogorskomu knezu. 1878. dodijeljen je vojnoj i domobranskoj komandi u Zadru, koja je tada obnašala službu vojne generalkomande. Krst za zasluge dobio je za zasluge pri mobilizaciji vojske prigodom okupacije Bosne i Hercegovine. God. 1881. u listopadu došao je Varešanin u Prag kao šef generalnoga štopa 9. infanterijske četne divizije, kojom je zapovjedao 1882. i 1883. carević Rudolf. 1887. imenovan je zapovjednikom generalnoga štopa vojnoga zapovjedničtva u Zadru. 1888. imenovan je pukovnikom, a 1893. zapovjednikom 48. infanterijske brigade. Kasnije je bio više godina u Sarajevu i tu je u vojničkim i civilnim krugovima bio veoma obljubljen. Varešanin je tajni savjetnik i vlasnik 22. infanterijske regimente.

General konjaništva barun Winzor.

Dosadašnji šef zemaljske vlade za Hereceg-Bosnu, general konjaništva i zapovjedajući general u Sarajevu, pl. Winzor, dignut je uz osobito laskavo priznanje dne 7. ožujka sa svoga mjesta, a ujedno mu je podijelilo Nj. Veličanstvo barunat. General Winzor stekao si je za svoga djelovanja u zemlji općenite simpatije, te je prema tome i oproštaj njegov bio veoma srdačan. U vladarevom ručnom pismu, kojim se opozivlje naglašuju se njegove zasluge na posve osobiti način, te se naročito ističe, da je sam odstupio, jer ne pozna hrvatskoga jezika, a to je znanje za poglavicu zemlje prijeko nužno postalo u onaj čas, u kom se uvadja ustav.

O. Franio Xav. Slavić D. I.

U zadnjem broju lista naći će dobrostivi štilac kratak vjekopis toga za prosvjetu posestrime Herceg-Bosne toli zaslužnoga muža, a mi mu evo donosimo sliku u današnjemu broju.

Dr. Leohnard Pientak.

U prošlom je broju „Prosvjeta" donijela najznamenitije podatke iz života znamenitoga poljskoga političara, a danas donosi i njegovu sliku.

Profesor Otokar Sevčik.

Donosimo danas sliku znamenitoga češkoga glazbenika, koji je iz Praga pozvan u Beč, da preuzme tamo upravu gudalačke škole na c. k. glazbenom konzervatoriju. To je osobito laskavo u doba, kad su valovi nacijonalne borbe izmedju Čeha i Nijemaca tako nabujali.

Državni savjetnik Lukjanov.

Poznato je svima, koli važnu ulogu igra u unutrašnjem, i to ne samo u vjerskom, nego i u socijalnom i političkom životu Rusije sveti sinod. Zato je i mjesto vrhovnoga prokuratora te institucije od tako velike važnosti. Ta sav se svijet jošte danas sjeća, kako velik je bio upliv nekadašnjega prokuratora Pobjedonoscéva na sve ruske poslove. Na njegovo mjesto došao je sad državni vijećnik Lukjanov; Lukjanov je po zvanju medicinar, a bio je nekoć ministar nastave, te je kao takav pristajao posve uz staru, konzervativnu struju.

125-godišnja baka Vosilka i njezin stogodišnji sin Teodor.

Danas donosimo sliku 125-godišnje bake Vosilke i njezinoga 100-godišnjega sina Teodora iz bugarskoga sela Pavelskoga. Akoprem su tako stari, ipak obavljaju jošte danas sve poslove kućanstva, baš kako su to činili i pred 50 godina; tako su jošte krepki i jaki. U opće se može ustvrditi, da stari ljudi nisu rijetki u Bugarskoj, te u mnogim selima imade ljudi od sto godina i više. Zdravi zrak, mirni život bez uzrujavanja, jednostavna hrana sa mnogo kisela mlijeka, kako ga preporuča prof. Mečnikov, to, vele, da su uzroci, zašto ljudi u Bugarskoj tako dugo žive.

Kardinal Sancha.

Danas donosimo sliku znamenitoga crkvenoga dostojanstvenika, kardinala Cyriaca Sanche i Hervasa, nadbiskupa toledskoga; vjekopis donijeli smo već u prošlom broju.

Ernest Reyer.

Nema tome davno, što je umro Ernest Reyer, jedan od najznamenitijih glazbenika moderne Francuske. Rodio se je 1. prosinca 1823. u Marseilleu, te je nakon dovršenih muka živio jedno vrijeme kao upravni činovnik u Alžeriji, ali se je od godine 1848. bavio samo glazbom, koju je učio u Parizu. Nakon što je umro Berlioz, postade on glazbenim izvjestiteljem uglednoga „Journal des Debats". Medju njegovim kompozicijama valja prije svega spomenuti opere „Maître Wolfram", „Sakuntala", „La statue", „Erostrate", „Sigurd" i „Salammbo", te mnogo pjesama. On je bio osobito zato važan u povijesti novije glazbe u Francuskoj, što je u svojoj domovini propagovao Wagnera.

Gustaf af Geijerstam.

Donosimo danas sliku znamenitoga toga švedskoga pisca, dočim smo mu vjekopis donijeli već u prošlome broju.

Gridrik Spielhagen.

Dne 24. veljače ove godine navršio je najznamenitiji njemački romanopisac svoju sedamdesetu godinu, te je tu obljetnicu sav njemački literarni svijet popratio. Fridrika Spielhagena ide s još nekoliko drugih romanopisaca svakako ta zasluga, da je svojim ozbiljnim nastojanjem podigao i u Njemačkoj roman do one visine, u kojoj se danas nalazi, i do one važnosti, koju mu danas pripisuju. On je izvrsno umio u svakom vremenu, koje u svojim romanima opisuje, naći tipične crte, te ih umjetnički predstaviti, a ljudi, kako ih opisuje, živi su i karakteristični. Ako mu se temeljna tendencija i ne može uvijek odobriti, ipak valja priznati njegovo iskreno uvjerenje i onu veliku čudorednu ozbiljnost, kojom je daleko pretežni dio njegovih djela napisan. Njemu nije nipošto dovoljno, da svoje štioce samo zabavlja; on ih i opominje; on im predočuje sredstva, koja moraju upotrijebiti, da izliječe rane svojega doba. Koliko je nama poznato, nijedno njegov djelo nije jošte prevedeno na hrvatski, a bilo bi dobro, kad bi se makar nešto od toga prevelo.

Prelat dr. Cerebotani i njegov stroj.

„Prosvjeta" je već u svom 5. broju izvijestila o znamenitom obretu dra. Cerebotanija, naime o stroju, kojim se pomoću svakoga pisaćega stroja može u daljinu pisati upravo tako kako se danas telefonira. Obretnik je svoj stroj nazvao „Qui-Quo-Libet". Danas donosimo sliku obretnika i njegovoga stroja.

Gen. Nazim-paša i princ Jusuf Izzedin.

Prilike u Aurskoj nisu jošte ni iz daleka sredjene, te će jošte mnogo vremena proći, dok se budu barem u toliko sredile, da oni, koji podalje od same stvari stoje, uzmognu jasno suditi, tko se tu sve bori, proti kome, i koji je cilj te borbe. Danas donosimo sliku bivšega turskoga ratnoga ministra Nazim-paše i princa Jusuf-Izzedina, koga su sredinom mjeseca ožujka hotjeli proglasiti sultanom.

KRONIKA.

Ponedjeljak, 8. ožujka.

U Zagrebu, u uredništvu „Hrvatstva" sastanak svećenika pravaša. — U Beču umro grof Dioniz Draškovič. — General konjaništva barun Winzor odstupa od glavarstva zemlje u Herceg-Bosni, a na njegovo mjesto dolazi general pješaštva Marijan Varešanin Vareški. — Ruska vlada izjavlja u državnoj dumi, da joj sada nije moguće voditi rata. — Ruska državna duma odobrava kredit od 40 milijuna rubalja za nadopunjenje ratne spreme. — Novine javljaju, da je u Beogradu otkrivena uhodarska urota; uhoda je nekadašnji topnički major Janković, koji je i uapšen, a s njime i austrijski podanik Müller. — Francuska komora prima novi zakon o tecivarini. — Francusko ministarstvo spoljašnjosti ostaje kod toga, da bečki poklisari Engleske, Francuske, Italije i Rusije učine zajednički korak kod austrijske vlade. — Talijanski izbori pokazuju, da su se stranačke prilike u komori nešto malo promijenile na korist ljevice. — Kralj Edward dolazi u Biarritz. — Zeppelinov zrakoplov „Z I" na pokusnoj vožnji, koja dobro uspijeva.

Utorak, 9. ožujka.

U Zagrebu na ulici krvavi sukob medju pristašama dra. Franka i dra. Mile Stačevića. — U Zagrebu konferencija pristaša dra. Mile Starčevića. — Ugarska vlada povlači zakonsku osnovu o srpskom trgov. ugovoru. — Otvorenje austrijske zastupničke kuće. — Na notu signatarnih vlasti daje Srbija dvoličan odgovor. — U srpskoj skupštini čita se izvještaj financijalnoga odbora o ljetošnjem proračunu. — Bavarska akademija u Münchenu slavi 150-godišnjicu svoga opstanka.

O. Fr. X. Slavić D. I.

Srijeda, 10. ožujka.

Na prijedlog zast. Šusteršića zaključuje zastupnička kuća carevinskoga vijeća, da se imade zapriječiti osnutak madjarske banke u Herceg-Bosni. — Ruska vlada kupuje francuski zrakoplov Clement-Bayard. — Dnevna štampa javlja velike neurednosti u francuskoj mornarici, a iz Toulona bune proti časnicima i generalima.

Gustaf af Geijerstam.

Četvrtak, 11. ožujka.

Urednik „Novoga Vremena", Suvorin, slavi pedesetgodišnjicu novinarskoga rada. — U Mauretaniji (francuskoj sjevernoj Africi) poražena francuska ekspedicija; izgubila je svu prtljagu i dva puščana stroja. — Medju republikama Nikaragua i Salvador buknuo je rat.

Petak, 12. ožujka.

U Zagrebu umro je umirovljeni srednjoškolski ravnatelj Ivan Balaško. — U Parizu veliki izgredi brzojavnih i poštanskih činovnika, koji zahtijevaju, da odstupi državni podtajnik njihovoga ressorta. — U London dolazi protuaustrijska bosanska deputacija. — Za mirovnoga suca u englesko-njemačkom sporu radi Kitovoga zaljeva imenuje kralj Alfonz senatora i profesora medjunarodnoga prava u Madridu, Joaquina Fernandeza Pridu. — Nemiri u njemačkim samoanskim kolonijama; guverner traži ratne brodove.

Subota, 13. ožujka.

U Pragu se i opet ponavljaju izgredi. — U Švajcarskoj umro nadbiskup Bernard Christen, nekadašnji general kapucinskoga reda.

Dr. Leonhard Pientak.

Nedjelja, 14. ožujka.

U Beč stigo je odgovor srpske vlade na austro-ugarsku notu, koji ne zadovoljava. — U Pragu ponovni djački nemiri. — U Beogradu prenesoše Kolakovića, na smrt ranjenoga sobara kraljevića Gjorgja, u bolnicu. — U Lavovu počima stranačka skupština rusinskih socijalista.

Ponedjeljak, 15. ožujka.

Vojnim zapovjednikom Dalmacije imenovan je dosadašnji zapovjednik 34. četne divizije Karlo Fanta. — Austrija sazivlje poslije krunskoga vijeća svoje pričuve. — Austro-srpski spor se znatno pooštruje provokatornom notom Srbije. — Na Cetinju obdržava se ratno vijeće. — Uži izbori u Italiji radjaju znatnom većinom za Giolittijev kabinet. — Poštansko i telefonsko osoblje u Parizu stupa u štrajk. — U Münchenu utemeljena je akademija za zvijatiku.

Utorak, 16. ožujka.

U Beču obdržava se ministarsko vijeće. — Srpska skupština iznova pristaje na ratni kredit od 5½ milijuna dinara i od 470.000 dinara za povjerljive svrhe ministarstva unutrašnjosti. — U Petrogradu potpisuje se nagodba medju Turskom, Bugarskom i Rusijom glede odštete, koju Bugarska za svoju nezavisnost imade Turskoj platiti. — U Maloj Aziji razorio je potres oko 1200 kuća i poubijao svu silu ljudi.

Srijeda, 17. ožujka.

Riječko gradsko zastupstvo prima prijedlog zast. Zanelle, da se pošalje na Sv. Stolicu predstavka, koja će zatražiti utemeljenje posebne riječke biskupije. — Na interpelaciju, koju iznosi zast. Nikola Szemere, manifestira zajednički sabor demonstrativno za njemačkoga cara. — Talijanski poklisar u Beču predaje barunu Aehrenthalu novi prijedlog talijanske vlade o konferenciji. — U engleskoj donjoj kući izvješćuje ministar predsjednik Asquith o neuspjelim pregovorima izmedju Njemačke i Engleske pogledom na ograničenje ratnih brodogradnja.

Četvrtak, 18. ožujka.

U Osijeku zaplijenjuju vagon dinamita, odredjen za Srbiju. — U Temišvaru obdržavaju neki generali zajedničke vojske i ug.-hrv. domobranstva vijećanje. — Mnogobrojni austrijski podanici bježe iz Srbije. — Austrijski ministar domobranstva izjavljuje u carevinskom vijeću, da je Austrija miroljubiva, ali na rat spremna; zast. kuća votira velikom većinom novački kontingenat. — Rusija zove kući svekolike svoje pričuvne časnike, koji borave u inozemstvu. — U Rumunjskoj odstupilo ministarstvo Bratianu. — U većini francuskih gradova stupaju poštanski činovnici u štrajk; Pariz je od ostaloga svijeta skoro posve odrezan.

Petak, 19. ožujka.

U Carskome Selu obdržava se pod predsijedanjem carevim ratno vijeće, koje zaključuje, da se Srbija imade opomenuti na mir; ministri izjavljuju, da Rusija nije spremna na rat. — Iz južne Italije javljaju nove potrese. — Talijanska vlada podastire u sporazumku s Engleskom, Francuskom i Rusijom nove predloge o balkanskoj konferenciji. — Nakon velike debate o štrajku poštanskih namještenika izriče francuska komora velikom većinom povjerenje vladi.

Prof. Otokar Sevčik.

Subota, 20. ožujka.

Jugoslavenska akademija u Zagrebu obdržava svečanu sjednicu. — General pješačtva Varešanin dolazi u Sarajevo. — Srpski dvor prenosi sve, što imade vrijednoga, u Niš. — Rusko

ministarsko vijeće izjavljuje se proti ratu. — Turska odbija zahtijev Crne Gore, da joj odstupi nešto od svoga teritorija.

Nedjelja, 21. ožujka.

Biogradsko „Zvono" okrivljuje kraljeviča Gjorgja, da je on ubio sobara Kolakovića. — U Pragu novi nemiri. — U Leipzigu umro poznati njemački pjesnik i pisac dr. Rudolf pl. Gottschall. — U Berlinu svršava se velika šesterodnevna utrka na dvokolicama pobjedom Američana Mac Farlanda i Morana.

Ponedjeljak, 22. ožujka.

U Beogradskim ulicama velike protuaustrijske demonstracije. — U Budimpešti uapsiše dva čovjeka, od kojih je jedan navodno srpski major, a drugi srpski poručnik, a oba da su srpski špijuni. — Sv. Stolica izopćila je iz Crkve don Romola Murrija. — I u austr. zast. kući i u srpskoj skuštini govori se o austro-srpskom konfliktu. Austr. ministar predsjednik tuži se na postupak Srbije, ali naglasuje miroljubive namjere Austrije. U skupštini je raspoloženje uzrujano i ratoborno. — U Njemačkoj opet poplave.

Utorak, 23. ožujka.

U Beču umro grof Dzieduszycki, predsjednik poljskoga kluba. — U socijalističkoj skupštini u Biogradu čuju se žestoki protiruski govori. — Iz Petrograda dolaze vijesti, da se je stanje Tolstojevo znatno pogoršalo. — Talijanski kralj otvara komoru prijestolnim govorom. — Engleski ministar predsjednik izjavljuje u donjoj kući, da strah pred njemačkim ratnim brodogradnjama nema nikakovoga temelja. — Engleska južnopolarna ekspedicija poručnika Shakletona vratila se je u Novu Zelandiju, nakon što je bila doprla do 88. stupnja 23 minute južne širine. — Pariški poštanski i brzojavni namještenici zaključuju, da se imade obustaviti štrajk. — Nekadašnji predsjednik Ujedinjenih Država Roosevelt polazi na svoje afričko putova-

Državni savjetnik Lukjanov, novi pročelnik ruskoga sv. sinoda.

nje. — U Meksiku uništuje požar parlamenat i državni arkiv.

Srijeda, 24. ožujka.

U Budimpešti obdržava se ministarsko vijeće. — Suhomlinov imenovan je ruskim ratnim ministrom.

Četvrtak, 25. ožujka.

Velika željeznička nesreća na pruzi Zagreb-Rijeka kod postaje Josipdol. 18 vagona se srušilo; imade 9 mrtvih i 5 teško ranjenih. — „Matica Hrvatska" obdržaje u Zagrebu glavnu skupštinu. — U Pragu ponovni izgredi; redarstvo i oružništvo rabi oružje. — Srpski kraljević Gjorgje odriče se prijestolja. — Rusija izjavljuje se spremnom priznati aneksiju Herceg-Bosne. — Belgijska komora zaključuje, da maksimum radnoga vremena u rudnicima imade biti 9 sati dnevno; maksimum od 8 sati zabačen je 76 glasova proti njih 39. — Dr. Friedjung napada hrvatsko-srpsku koaliciju u bečkoj „N. Fr. Pr."

UMRLI.

Grof Dioniz Drašković.

Grof Dioniz Drašković rodio se je dne 28. lipnja 1875. kao sin grofa Pavla Draškovića i Marije, rodj. grofice Festetić. Pučke i srednje škole apsolvirao je privatno, a ispite polagao je u Beču. Jer se je mnogo bavio i hrvat-

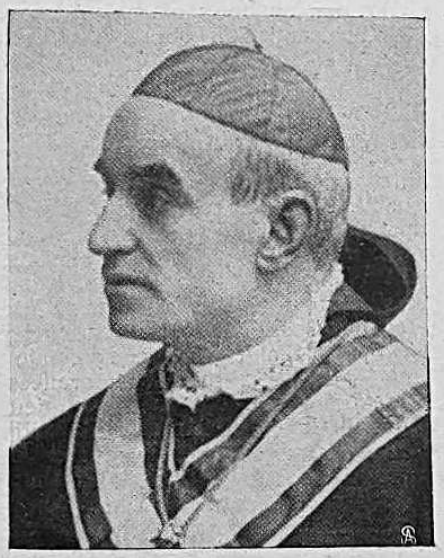

Kardinal Sancha.

skom povješću, hotio je godinu dana sprovesti i na našoj univerzi, ali mu to nije bilo moguće. God. 1899. preuze upravljanje dobara Veliki Bukovec i Nemet-Ujvar, te se je od sada bavio samo gospodarstvom. Njegovom inicijativom utemeljena je u Velikom Bukovcu seljačka gospodarska udruga, a on je izabran njezinim predsjednikom, te je u opće seljacima, koje je veoma volio, iskazivao i mnogo dobra. U ljetu godine 1903. oženi se sa kneginjom Marijom Montenuovo. Za bana Pejačevića ponudili su mu mjesto velikoga župana, ali je otklonio. U politici nije nikako hotio igrati nikakovu znatnu ulogu, ali je bio velik Hrvat, te hrvatskoj stvar od sve duše odan. Bio je veoma oduševljen za sjedinjenje svih Hrvata, a glavnu zaprijeku tomu vidio je u stranačkoj rastrovanosti zemlje. Umro je u Beču u sanatoriju Loew, u koji se je morao skloniti radi posljedice operacije, kojoj se je već prije bio podvrgnuo.

Ivan Balaško.

Nedavno je umro u Zagrebu umirovljeni srednjoškolski ravnatelj Ivan Balaško. Pokojnik je nekoć ravnao gospićkom višom gimnazijom kao ravnatelj, a odande je u istom svojstvu premješten na učiteljsku školu u Petrinji. Kad je prije kojih 17 godina umi-

Princ Jusuf Izzedin.

rovljen, stupio je u zemaljski statistički ured, gdje je osobito proučavao gospodarske prilike zemlje, te o tome i više rasprava napisao. Doživio je 71. godinu.

† Grof Dzieduszycki.

Mnogogodišnji član austrijskoga parlamenta grof Adalbert Dzieduszycki, umro je nedavno naglom smrću od srčane kapi u svome stanu u Beču. Nenadana vijest o njegovoj smrti bolno se dojmila svih, jer je pokojnik do zadnjega časa svjež i bodar prisustvovao sjednicama parlamenta. Grof Adalbert Dzieduszycki rodio se g 1845. Nakon dovršenih studija veoma je mnogo radio kao književnik. Veleposjed poljskoga okružja u Stanislavi izabra ga god. 1878. u galički sabor, a 9. srpnja 1879. u carevinsko vijeće, koje je ostavio za kratko vrijeme god. 1885. U listopadu 1895. stupio je ponovno u zastupničku kuću. 1898. postao je taj-

General Nazim-paša.

nim savjetnikom. 1901. ponovno je izabran u carevinsko vijeće, te je često u debati predvodio poljački klub. 11. prosinca 1901. govorio je prvi u debati za budgetni provizorij, u tom ugovoru žestoko je pokudio postupak pruskih

oblasti. Iste godine izabran bude pročelnikom poljskoga kluba, a kao takav odbi 4. prosinca 1905. Gautschovu izbornu reformu. 1906. stupio je kao ministar u Beckov kabinet, no istupi iz njega prigodom ponovne obnove. Grof Dzieduszycki bio je veoma velik patriota. izvanredno duhovit političar, te neobično darovit.

† Rudolf pl. Gottschall.

Dne 21. ožujka preminuo je u Leipzigu pisac Rudolf pl. Gottschall. Bio je veoma plodan pisac velike naobrazbe. Poput Spielhagena i Freiligratha prešao je i Gottschall iz redova radikalnoga liberalizma medju nacijonalne i gradjanski umjerene pjesnike. Rodio se je god. 1823. dne 23. rujna u Vratislavi. Doktor prava postao je u burnim političkim vremenima. Kao pjesnik, vijesnik revolucije, javio se u javnosti g. 1842. svojim djelom „Lieder der Gegenwart". Kasnije je morao u progonstvo. Najpoznatiji je Gottschall kao literarni historik. Tu ga je zaveo diletantizam. Njegova povijest narodne književnosti 19. vijeka je površna, puna fraza, ne vrijedi mnogo, no ipak se rado čita. Na žalost je pokušao Gottschall izdavati romantičke pjesnike, premda nije imao pojma o kritici teksta. Filološka škola manjkala mu je posvema. Osobito su uspjeli njegovi šaljivi igrokazi, naročito „Pitt i Foks". Gojio je i ozbiljnu dramu, a mnogo je pisao romane i novele i pjesme. Pazio je uvijek na lijepu formu. Mnogo je godina uspješno radio kao novinar. Pomnjivo je pratio razvoj moderne književnosti. On je pisac stare dobe, pa ga je mladji naraštaj u istinu cijenio radi njegovih zasluga. 1877. podijeli mu car plemstvo.

UMJETNOST.

Vatikanska pinakoteka.

Znamenitu ovu zbirku slika utemeljio je Papa Pijo VI. Za Pija VII. oteli su ju Francuzi, kao i tolike druge umjetnine, te odvukli u Pariz. Medjutim su 1815. bili prisiljeni, vratiti ju, a Pijo VII. smjesti slike u Borgijske dvorane Vatikana. Tu medjutim nije bilo svijetlo povoljno, pak su ih zato prenijeli kasnije u treći sprat, gdje su ih više puta premiještali, dok ih napokon nije Papa Grgur XVI. definitivno smjestio u sobe Pija V., kojima je dao povećati prozore. Uza sve to nije vatikanska pinakoteka odgovarala modernim zahtjevima glede svijetla, prostora, grijanja, opreme a ni umjetnički materijal nije bio po nikakovoj jedinstvenoj metodi rasporedan. Nekoje skupocjene slike bile su pristupne samo nekolicini posjetitelja vatikanske biblioteke, ili su spadale na lateransku zbirku, ili su napokon resile privatne sobe visokih crkvenih dostojanstvenika. Papa Pijo X. je svim tim poteškoćama pomogao, te tako stvorio djelo, koje trajno odstranjuje sve one nezgodnosti, od kojih je vatikanska galerija patila. U dogovoru s nedavno umrlim direktorom vatikanskih galerija, profesorom Seitzom dao je prenijeti pinakoteku u galeriju, koju je Papa Julij II. sagradio po nacrtima Bramantea u „Cortile del Belvedere". Sad je smještena u sedam dvorana od 150 metara duljine, dobiva svijetlo na ogromne prozore, te imade centralno loženje, tako da se toplina, kako i treba, može regulovati u svakoj pojedinoj dvorani. Strop od bijelog štuka je presvodjen, stijene pokrivene su tapetama od nježne, moirirane, zelene svile, stalci su od rezuckane orahovine, vrata i prozori obrubljeni su bijelim mramorom, a oko cijele galerije vuče se pod stropom pozlaćena pruga, koja podaje prostorijama nešto osobito elegantna i monumentalna. Sad se može u istinu reći, da je pinakoteka dom umjetnosti, u svakom pogledu dostojan majstora, kojih djela se u njemu nalaze. Kad udješ u dvoranu, koja služi predsobljem, padne ti najprije u oči krasno mramorno poprsje Pija X. od prof. Seeboecka. U prvoj dvorani s desne strane naći češ mnoštvo manjih slika, koje su prije bile smještene u ormarima kršćanskog muzeja, te polaze od raznih majstora „del Trecento" iz Fiorence, Siene i Bologne. Osobito zanimljiva je jedna slika Margaritone-a iz Arezza. četiri slike iz života sv. Stjepana u maniri Lorenzottija, jedan „Salvatore", što ga je slikao Simone Martini, te jedno raspinjanje na križ, po svoj prilici od Giotta. I medju malim slikama imade pravoga biserja: sedam djela milosrdja i jedna epizoda iz života sv. Benedikta, slikao ih Lorenzo Monaco, jedna Madonna, slikao ju Giovanni del Biondo i nekoliko prekrasnih bizantinskih slikarija. Glavna umjetnina druge dvorane, u kojoj se nalazi fiorentinska škola „del Quattrocento", bit će po svoj prilici glasoviti, na platno preneseni fresko od Melozza da Forli: Kardinal Rovere i Platina, bibliotekar i humanist, pred Papom Sikstom IV. Oko te slike poredali su se Fra Angelico (porod, propovijedanje i čudesa sv. Nikole), Lippo Lippi (krunisanje Marijino), Benozzo Gozzoli, Marco Palmezzano, Moretto da Brescia, Francesco del Cossa itd. Od raznih rijetkosti, koje su manje poznate, spominjemo samo portret iz mladosti Francesca Sforze od Bernardina de Conti i jednu Madonnu, koju je slikao G. B. Utili iz Faenze. Treću dvoranu pune isto tako umjetnici „del Quattrocento" iz Umbrije, Marka i Abruzza. Iz Florerije prenesoše ovamo glasovitu sliku „Madonnu della Rota" (t. j. Blaženu Gospu u sredini tadanjih sudaca Rote, koji su svi slikani kao vjerni portreti). Mnogo slavnih imena nalazimo ovdje, a od njih spominjemo samo ova: Pinturicchio, Perugino, Allegretto Nuzi, Gentile da Fabriano i Cola Filotesio, od koga je ovdje „Uzašašće Marijino". U četvrtoj i zadnjoj dvorani s lijeve nalazimo najdragocjenije biserje čitave zbirke u prekrasnoj harmoniji: zadnje Rafaelovo djelo, „Preobraženje na brdu Taboru" njegova „Folinjska Madonna", zatim od majstora samoga i njegovih učenika slikano „Krunisanje Marijino", Vanuccijevu „Madonnu", sv. Jerolima od Giovannija Santija itd. U prvoj dvorani s lijeve nalaze se umjetnine mletačke škole. Tuj nam najprije pada u oči Vivarinijev poliptih, prenesen iz Laterana, koji predstavlja sv. Antuna, okružena drugim svecima, zatim „Madonna" i „Pietà" od Crivellija, Tizianova glasovita „Madonna di s. Nicolo di Frari" i njegov „Mletački dužd". Glavne slike slijedeće dvorane, u kojoj se nalaze bologneški umjetnici „del Seicento", jesu „Poslijednja pričest sv. Jerolima" od Domenichina i „Zatajenje Petrovo" od Caravaggia. U zadnjoj dvorani su ponajviše inostrani umjetnici. Tuj vidimo prije svega jednu do sad posve odnemarenu sliku iz Vatikana od Luke Cranacha (Pietà), nadalje „Zaruke sv. Katarine" od Murilla, engleskog kralja Gjuru IV. od Lawrencea, dar kraljev Papi itd. Ta je sad pinakoteka otvorena svakome, a otvorenje je sam Papa svečano obavio.

IZ ZNANSTVENOGA SVIJETA.

Sven Hedinova karta Tibeta.

O svome posljednjem dvogodišnjem putovanju u Tibetu objelodanio je Sven Hedin za sada samo kratki nacrt. Ima tuj i veoma dobra umanjena fotografska karta, koju je rabio indijski podkralj u Simli pri jednomu predavanju. Sven Hedin je spojio sve one točke, kojima su putnici prolazili u posljednje vrijeme i nije se prevario. Visoravni Tibeta nestaje, ona prelazi u gorski predjel, koji opet križaju paralelne gorske kose, i to bar osam na broju, pravcem prama istoku. Najviše se medju ovima ističe Tronshimalacha, koja se stere sjeverno od Bramaputre i Inda na istok sve do Kašmira. Tibetanska pokrajina Bongba identična je sa pokrajinama Dokhtol na karti.

TEHNIKA.

Novi torpedo francuskoga inžinira Gabeta.

Ovim izumom riješena je zadaća, za koju bi jošte prije malo godina bio svatko rekao, da se ne da riješiti. Inžinir Gabet upravlja svojim torpedom pomoću električnih valova, koji služe i kod brzojava bez žice. Torpedo, to inače toli strašno oružje modernoga pomorskoga rata, gubi mnogo od svoje strahote tim, što je njim prilično teško gadjati. Valovi, morske struje i mnoge druge okolnosti čine, da se veoma često promaši cilj, na koji je torpedo uperen. Kod Gabetovoga torpeda je sve to isključeno, jer on mora pogoditi cilj; njim je moći upravljati i sa kraja ili sa broda, koji ga je pustio u more. Torpedo sastoji od dvajuh vretenastih tjelesa. Donje tijelo sadržaje u sebi lagum, a gornje, koje proviruje nešto iz vode, nosi nekoliko kratkih jarbola sa spravama, što moraju hvatati električne valove, te onda djelovati na stroj, da ide naprijed, natrag, lijevo ili desno.

SOCIJALNE VIJESTI.

Dr. Juris Anna Schultz.

Položaj žene u javnom životu jošte je danas neriješeno pitanje. Ipak se ne da tajiti, da je ženski pokret u zadnjim godinama već mnogo toga postigao, a „Prosvjeta" prati budnim okom taj pokret i donosi o njemu izvještaje za svoje čitače. Dr. juris Anna Schultz, kojoj danas donosimo sliku, najprije je djelovala pred sudom za malodobnike, a u novije vrijeme dopustili su joj, da nastupi službu braniteljice pred porotnim sudom u Hamburgu. Prema tome spada Anna Schultz k onim rijetkim ženama, koje su same svoju kvalifikaciju dokazale na tako teškom i tako odgovornosti punom mjestu.

PROSVJETA.

Marin Sabić: Lourdes.

Ovo nije nikakav putopis niti opis hrvatskoga hodočašća u Lourdes, već

utisci iz Lourdesa, kako se dojmiše jedne pjesničke duše. Sabić se je u kolovozu prošle godine pridružio na Rijeci prvom hrvatskom hodočašću, vodjenu od biskupa Mahnića, te je u ovoj knjižici iskazao čuvstva i osjećaje, što ih je primio u Lourdesu. Knjižica je podijeljena u jedanaest poglavlja. Kad čitaš ovu knjižicu, ne čini ti se drugo, nego kao da je to pjesmotvor, samo što je u prozi. Prozu nadoknadjuje u istinu pjesnički stil i način izrazivanja. Vidiš, da je to proza pjesnika, i to jednoga od najplodnijih i najizobraženijih hrvatskih pjesnika, koji već danas zauzimlje toli odlično mjesto u našoj savremenoj lirici, a što ga se ne ističe, to su osobite naše prilike: Sabić ide onim smjerom, kojim ne puše vjetar naše većine. To će biti razlog, da ga rado ignorišu, jer živimo, kako ono on veli u uvodu knjižice, u „doba krutog materijalizma". Lourdes zove Sabić: „Novi Sione, nova zemljo sveta, plamno ognjište vjere" i „Lourdes je veličajno pozorište ljudske boli, ljudske samilosti, ljudske bogoljubnosti i čudesne Božje milosti". Sabić nakon, što je sve vidio, i o svemu se svojim očima uvjerio kliče: Zaista, zaista Hristovo se doba povraća! Zaista, zaista Bog se ovdje očitim znacima objavlja, kao što ono otrag devetnaest vjekova medju zidinama grada Jeruzolima i po brjegovima, po drumovima judejskim i galilejskim. Lourdeska čudesa — to su znaci novih vremena. U ostalom u jednu riječ čitavom ovom knjižicom veja duh vjere i kršćanske mistike, te se ne može drukčije prikazati je, nego da se potakne na čitanje. — Pri koncu opažam, da je Sabić po zvanju bilježnik (notar).

Glavna skupština „Matice Hrvatske".

Dne 26. ožujka obdržavala se glavna skupština „Matice Hrvatske". Predsjednik dr. Gjuro Arnold i potpredsjednik prof. Kladjić zahvaliti su se. Izabrani su za predsjednika dr. Oton Kučera, za potpredsjednika prof. Krsto Pavletić; za blagajnika prof. Oton Bošnjak, za odbornike književno-umjetničkoga odbora dr. Stjepan Bosanac, prof. Robert Pinter, Vladimir Treščec, za odbornike gospodarskoga odbora: Janko Leskovar i Veljko Tomić, za odborskoga zastupnika dr. Branko Drechsler.

Književna molba.

Za naučne svrhe trebale bi Jugoslavenskoj akademiji samo za kratko vrijeme knjige: „Matija Ante Relković, Esopove fabule za slavonsku u školu hodeću dicu. Osijek 1804." i „Wenceslav Ivan Paul, Razloženje svrhu plodenja i pripaše ovaca s jednim nadometkom od sijanja i timarenja duhana. Osijek 1771., Beč 1772."

Budući da se privatnim raspitivanjem nije nikako mogao naći ni jedan eksemplar tih knjiga, moli Akademija evo javno, ako tko ima koju od tih knjiga ili znade, tko je ima, da to izvoli u interesu nauke javiti Akademiji.

U Zagrebu, dne 24. ožujka 1909.

Jugoslavenska akademija
znanosti i umjetnosti.

Stogodišnjica narodjenja Slowackova.

Ove se godine na 4. travnja navršuje 60. godina, što je umro, a na 23. kolovoza 100 godina, što se rodio velikan poljske romantičke poezije — Juliusz Slowacki. Općenje i zalaženje u društva oduševljena romantičkim pokretom, lektira, ondašnje ideje i težnje, pa i sama narav sve je to činilo Slowackoga pjesnikom romantičkim. Klasicizmu je odkucavao zadnji čas, romanticizam se smatralo oprjekom i nečim savršenijim od klasicizma. Klasicizam je bio dogmatičan, formulističan, uprt na uzore grčke i rimske, dakle racijonalan, neosoban, kosmopolitski, aristokratski. Romantizam je jednostavan, teži k naravi, puku, čuvstven je i fantastičan, a prije svega ističe i na prvo mjesto stavlja individualizam. Čovjeku ovako osjetljivom, čuvstvenom i talentiranom, a povrh svega sanjaru, maštaču i oholici godio je ovaj novi pokret i on prionu uza nj svom dušom svojom. A jer je u zenitu svoje slave bio tada Byron, taj par excellence romantik, a Slowackovoj oholoj ćudi simpatična bila pojava Byrona, takodjer oholice, a uz to jer je Slowacki bio i mlad, dosta nekritičan, posve je podlegao uplivu Byrona. Upliv Byrona na Slowackova djela prve epoke ipak je bio samo kao neka površina, a ne slijepo nasljedovanje. A i to bijaše nekud nesvjestno i nehotice. Prva epoka Slowackovog pjesničkog stvaranja nosi obilježje byronističko, a siže do 1834. Djela stvorena u ovoj mladenačkoj dobi pokazuju, da se u Slowackom krije velik talenat i snažan genij, ali sama djela nijesu dotjerana, ni savršena. Prekrasne prizore i veličanstvena pojedina mjesta zatrpavaju premnoga nedotjerana, fragmentizirana, nabačena samo i neizradjena. Drame su baš radi tog iz ove epoke posve neuspjele, a isto su tako slaba malo ne sva ostala djela te dobe. Nekoliko samo manjih pjesmica ima, bez prigovora. Kad je planuo 1830. god. poljski ustanak uneo je Slowacki u svoje pjesme nov motiv — patriotski. Odslije od „Ode do wolności" patriotski je motiv u Slowackovim djelima na prvom mjestu. S godinom 1834. stao se Slowacki natjecat sa Miskijewiczem za prvenstvo i od tog vremena njegova djela nose uvijek na sebi znakove tog takmačenja. U toj se dobi pokazao Slowacki neobičnim sanjarom i maštačem. Sav mu je svijet bio prenizak. Osjećao se nečim višim i plemenitijim od ostalih ljudi. Njegovo maštanje i sanjarije ne shvaćahu ljudi i ne pokazivahu ni najmanje sklonosti, da ih u život privedu. U tom baš neshvaćanju vidio je Slowacki svoju premoć nad ljudima i svoju duševnu prevagu. Izmedju njega i ostalih ljudi pukao je nepremostiv jaz. On se osjećao osamljenim i odieljenim od ostalih. Iz nepristupačnih visina oholo je gledao na svijet i ljude. Druga epoka Slowackovog stvaranja t. zv. muževno doba obujimlje djela od 1834.—42.* Doba je to najsavršenijih, najdotjeranijih i najgenijalnijih njegovih djela i doba priznatosti. Malo ne cijelo to vrijeme putovao je pjesnik po Švicarskoj, Italiji, Egiptu, Palestini i Grčkoj. Novi krajevi, narodi, društva, doživljaji izazvaše u njegovoj osjetljivoj i vanredno čuvstvenoj duši preraznolike dojmove. Na tim se putovanjima rodiše zamisli najgenijalnijih njegovih djela. Bolna sudbina nesretne domovine ganula ga je tako silno, da o njoj neprestano razmišlja i traži načine i sredstva, kako ju uskrisiti i preporoditi. Zamišlja u toj dobi trilogiju, u kojoj bi prikazao postanak, pad i preporod Poljske, ali dovršio ju nije. Drame su i u ovoj dobi neuspjele, jer su nedotjerane. U dramama se opaža neki upliv Shakespeare-a. U ovim je djelima pokazao Slowacki, da nije jedinstveno sredjeni genij. U političkim i društvenim pitanjima bio je radikalan, a kad je uvidio, da su njegovi ideali neostvarivi, zapadao bi u pesimizam i oštro bi osudjivao ljude. Zaronivši posve u svoje sanjarije živi u svojem svijetu sanja i maštanja. Byronističkog se očaja posve okanio. Žarom i delikatnošću ljubavnih osjećaja očuvao je čitatelje. Teško je naći primjera idealnijeg, plemenitijeg i melankoličnijeg izražaja pravog čuvstva, nego je to u njegovim ljubavnim pjesmama te dobe. A što se tiče njegovih vjerskih i filozofsih pogleda na svijet teško je reći što izvjestna. Nejasan je i zapada u oprječnosti, pače i u protuslovlja. Nijemci su neki došli do zaključka, da je bio u ovoj dobi jako sklon gnosticizmu. No ipak nedvoumnih dokaza nemaju, jer se Slowacki ni u ovoj dobi nije tako jasno i precizno izražavao, da bi se moglo što stalno ustvrditi. Oholost pjesnikova, osjećaj duševne svoje nadmoći nad ljudima, vjera u svoj genij, sve je dovelo Slowackoga do uvjerenja, da je biće tako uzvišeno na ostalim ljudima, da je dostojno, da bude posrednikom izmedju Boga i ljudi i da Bog preko njeg objavljuje svoju volju ljudima. Neopisivo bujna mašta i veoma žive sanjarije pripomogle su, da se sve više o svojem nadnaravnom poslanstvu uvjeri. Posve ga u toj vjeri utvrdi mistik Andrija Tovjanski i uputi ga, kako mu valja steći onaj potrebit „ton" za općenje s dusima, tima izravnim poslanicima Božjim. Slowacki, tvrdo uvjeren o svojoj nadnaravnoj zadaći i poslanstvu, stvara djela, stoga jer su ona objava božja, odnosno dobrih duhova. Ta djela spadaju u treću dobu Slowackova stvaranja ili dobu misticizma od 1842. do 1849. Budući da pjesnik želi i nastoji napisati samo objavu duhova, strogo pazi na to, da ne mijenja, ne popravlja, ne razjašnjuje, ne tumači, ne dotjeruje svoja djela. Onako, kako mu se prividi, prisni, ono, što vidi u svojem maštanju, samo ono i u onakovom nepromišljenom obliku stavlja na papir. Ne ispituje kritički, ni ne brine se, je li i sam razumije, što je napisao. Strpljivo i pasivno čeka na inspiraciju, na inicijativu, zapovjed duha, Boga. I zato su djela ovog razdoblja posve nerazumljiva, prepuna nejasnoća i protuslovlja. Junaci njegovih djela sad su junaci, prožeti nadzemaljskim duhovnim načelima, stoga i sva djela ovog razdoblja odišu pasivnim požrtvovanjem i mirnim patnjama. Svrhe i djelovanje junaka te dobe izvire iz — mističke tovjanističke nauke. A od Slowackoga postade u ovo doba — kratak, ljubezan i smiren čovjek. U djelima, u kojima se bavi patriotskim problemom, sada već pokazuje put i sredstvo k oslobodjenju domovine. A ta su — u skladu sa tovjanističkom naukom. U najvećem svojem djelu „Krol Duch" dostigao je vrhunac misticizma. Imao je nakanu, u tom djelu pokazati pravi put k spasu domovine. Ali smrt ga prepriječi, da djelo dovrši. Svečanosni odbori, osnovani po svim većim gradovima, revno rade, da bude stogodišnjica Slowackova narodjenja što veličajnije proslavljena po cijeloj Poljskoj i uopće gdje ima Poljaka, a ujedno i da svi slojevi naroda učestvuju u toj proslavi.

Monumentalni spomenici će biti podignuti po glavnim gradovima, a poprsa Slowackoga po javnim zgradama. Kosti Slovackoga sa montmartrskog pariškog

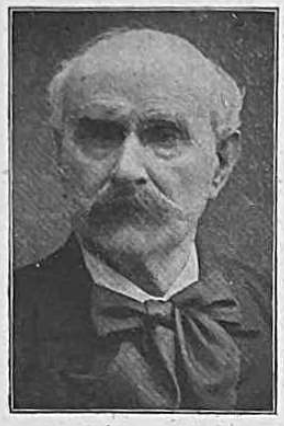

Ernest Reyer.

groblja kane također ove godine u domovinu prenijeti, ali je još prijeporno, kamo ih smjestiti.

Miroslav Sakač.

SVAŠTICE.

Nova Mesina.

Tri kilometra od Messine, koja je razorena potresom, gradi se novi grad. Ime nove Messine je „Regina Elena". Za sada je to još selo, koje su podigli mornari ratne ladje „Regina Elena". Nadbiskup messinski pohodio je naselbinu i ističe, da su drvene kuće proti potresu uzorne, a jednako i disciplina medju preostalima od potresa. Ovo malo selo povećati će se skoro za novih 100 kuća, koje potječu iz Amerike. Sada već imadu svratište sa 80 kreveta, sirotište, dječačku i djevojačku školu, i to prvu u Messini. Malenu crkvicu uredila im je kraljica Jelena. Ovo je naseobina uzorna prema ostalima, u kojima se pomaže nastradalima bez ikakova reda i osnove.

Kralj — pokora svojoj zemlji.

U Evropi je opće poznato, da sadašnji talijanski kralj veoma voli automobilski sport upće, a napose brzu vožnju. Jednoga dana vozio se strjelovitom brzinom na ravnoj cesti. Budući da je vozio mnogo brže, nego što je dozvoljeno, skoro se je na jednom zavoju strahovito srazio s drugim automobilom. Do sraza nije došlo, jer mu je vodj drugoga automobila predusreo svojom hladnokrvnošću, prisutnošću duha i spretnošću tako, da je u zadnji čas zaustavio automobil. Jedan je automobil prošao tik kraj drugoga, a da nije bilo nikakove štete, i oba su se u isti čas zaustavila. Prvo, što je kralj čuo, bila je mrska engleska kletva. „Neka me nosi bijes" — nastavi ljutiti stranac, „ako bi takvu prolazniku dozvolio vožnju. Po zakonu bi vas morali objesiti ili raščetvoriti!" „Valjda pred mojom vlastitom palačom," nadoda kralj. „Svejedno, gdje," odvrati ljutito drugi, „samo da vas objese. Vi ste pokora za cijelu zemlju" i skoči na svoj automobil, pa se ljut odveze dalje, prije nego je kralj mogao prozboriti jednu jedincatu riječ. Kratko vrijeme poslije toga najavi se neki gospodin iz Massachusetsa u audienciju na Quirinalu. Audiencija mu je dozvoljena. Kada je stupio pred kralja, prepoznala su se oba automobilista, koji su se nedavno tako žestoko porječkali. Amerikanac izjavi kasnije, da je u prvom času bio u velikoj neprilici, nu kralj ga oslobodi. Nasmijao se i zapitao ga: „Jesu li svi američki automobiliste tako krijeposni, kao vi?"

Na što valja da paze francuske gospodje.

Nedavno je neka parižanka anonimno tužena pariškom državnom odvjetništvu, da je u svom krsnom listu iskrivila godinu rodjenja 1861. u 1864. Htjela se je svom budućem suprugu mladjom prikazati. Državno odvjetništvu moglo je taštu gospodju predati kaznenom sudu radi krivotvorenja službene isprave, no otputilo ju samo na policiju, da se službeno ustanoviti može valjanost krsnoga lista. Jedina, ali i teška kazan taštoj gospodji bila je ta, da je javno pred sudom glasno morala navesti istinski svoje godine.

Dr. jur. Anna Schultz.

Kanibali u Ugandi.

Guverner Ugande izvijestio je britski kolonijalni ured o svomu putovanju kroz istočne provincije Ugande. Iz izvješća vadimo o centralno afričkim narodima nekoje potankosti, kako slijede: Zemlja naliči ogromnoj ravnici, koja je veoma plodna. Gotovo svagdje je napučena primitivnim i vrlo ratobornim plemenima, koji nemaju, kako se čini, nikakove političke organizacije. Britski guverner veli, da se je začudio, kada je putovao kroz pokrajinu Bogiša. Putovali su četiri dana kroz krasnu zemlju, valjda najljepšu u cijeloj Africi. Tu su bili nepregledeni nasadi banana i polja sa prosom u dolinama i po brežuljcima. Tu je sigurno 80 po sto zemlje obradjeno. Taj nepregledni „vrt" razdijeljen je u male četvorine, koje su medjusobno odijeljene živicom od badlje. Medju njima su kuće Bagišusa. Sve je čisto i uredno, mirno i sigurno, čovjek gotovo ne bi vjerovao, da je u srcu Afrike. Bagišusi su još i danas kanibali, ne hvataju i ne ubijaju ljude radi mesa, ali običavaju jesti meso mrtvaca. Svaki sprovod im je vesela gosba. Ima ih do 400.000. U sjevernom Bukadiu moraju mladići i svi neoženjeni ljudi spavati u posebnim kolibama, koje su poput golubinjaka na visokom stupu. U ove spavaonice ulazi se ljestvama. Čim su gospoda ušla u spavaonice odstrane se ljestve, a neka plemena posipaju pepelom tlo oko kolibe, da eventualne noćne ekskurzije neženja lako mogu istražiti po stopama, koje su utisnute u pepelu.

Čudan prijedlog.

Urednik krojačkih novina „Taylor and Cutter" u Londonu predavao je na jednoj krojačkoj skupštini. U predavanju je naglasio, da hlače nijesu zgodne odijelo, pa bi se moralo dokinuti nošenje hlača. Hlače nijesu ni najmanje umjetničke, dapače su kao nošnja za muškarce nespretne i nezdrave. Taj urednik predložio je dapače, da se parlamentu podnese zakonska osnova, koja bi krojače, koji prave hlače, kaznila i dvogodišnjom tamnicom. Muškarcima neka se dozvoli nositi kratke hlače ili škotski „kilt". Svaki, koji bi imao duge hlače, koje pokrivaju cijelu nogu, morao bi po volji i mišljenju ovoga okrutnoga krojača i žurnaliste biti kažnjen tamnicom od jedne godine ili robijom. Zakonsku osnovu proti hlačama opravdava predlagač isto tako čudnovato kao i sam svoj prijedlog. Govornik naime reče: „Pogledam li na pobjednika na Trafalgar-Squareu vidim da je nosio kratke hlače do koljena. Svi muževi, koji su učinili što vanredna, nosili su kratke hlače." Prijedlog ove zakonske osnove naišao je na opoziciju. Neki prozaični član krojačke skupštine je mislio, da je bolje zablatiti hlače nego li noge. Ljudi, koji prigodom osobitih zgoda moraju nositi kratke hlače, brzo bi se uvijek preodjenuli. Nijesu li hlače „umjetničke" to su krivi krojači. Tko želi „slikovite" hlače, neka načini mušteriji hlače, kao što ih nosi meksikanski cowboy. Konačno zabaciše sabrani krojači ovaj prijedlog proti hlačama.

Fridrik Spielhagen.

Da ti prodje vrijeme.

1. Rat ili mir?

Franta Burian — „Upitnik“.

Bježi, leti kao strijela
drugi treći cijeli —
Kamo mu se tako žuri?
Novosti čut želi.

Hoće znati, hoće l' buknut
obrnuti treći,
jer se strašno, strašno boji
u grob crni leći.

Bježi, leti — s cipelâ mu
drugi prvi pade —
Sad polako mora ići . . .
Aoh, crni jade!

2. Homonim.

Franta Burian — „Upitnik“.

Poznata sam svima
mjera, brate, neka,
no i jako piće,
prave me od mlijeka.

3. Logogrif.

Antun Barac — „Sfinga“.

Sa „s“ nekim slatkim voćem rodi,
no s „p“ živi u dubokoj vodi.

4. Ispuštaljka.

Antun Barac — „Sfinga“.

Sa „t“ braćo mila,
azijska je gora;
bez „t“ krasna ptica,
živi preko mora.

5. Dopunjaljka.

Franjo Pipinić, Zagreb.

* a — a — u Dalmaciji,
* r — r — lijepa ptica,
* o — o — ruski pisac,
* o — o — drvo,
* k — k — ?
* a — a — hrv. ban,
* t — n — u Grčkoj.

Odgonetka je lice iz Sienkiewiczevih romana.

6. Raširivaljka.

Franjo Pipinić, Zagreb.

. . prijedlog
. . . ime
. . . . . ?
. . . . . ptica.

7. Rebus.

J. Smolčić — „Sfinga“.

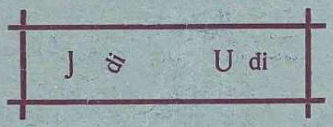

8. Brojčana četvorina.

Laca Metzger — „Upitnik“.

1	2	3	4	žensko ime
2	3	4	5	drvo
3	4	6	4	rijeka
4	5	4	7	dragulj

9. Raširivaljka.

Božo Petrović — „Upitnik“.

. . bog
. . . . . grad u Ugarskoj
. . . . . vrsta zagonetke.

10. Rebus.

Božo Petrović — „Upitnik“.

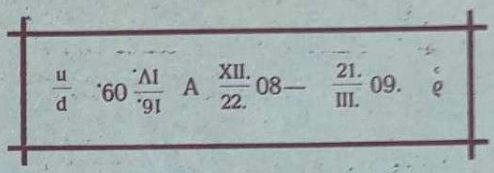

Riješenja iz broja 4.:

1. Ja, Raja, jaki, rakija. — 2. Kozarac, komarac. 3. Hrvatska i Slavonija. — 4. Ilir, lira, Iran, rana. — 5. Šulek, Uran, lan, n, k. — 6, Čokot, kokot. — 7. Sava, kava, krava, Drava. — 8. Nije cvijeće, sve što je šareno, No se cvijeće po mirisu znade. Jovan Sundečić. 9. Mirovat nije sudba ljudskog duha. (Čita se obrnuto.). — 10. Ladica, Lada. — 11. S, par ta = Sparta. — 12. Riba, Ibar, Bara, arak. — 13. Trst — trs. — 14. Skakavac.

Riješiše: **Knin**: F. Ljubičić (2. 3. 4. 5. 6. 8. 11. 13.). — **Pećі** (kod Cazina): N. Tajić (4. 5. 6. 13.). — **Sušak**: Zagonetačko društvo „Sfinga“ (sve). — **Vukovar**: G. M. Gruborović (1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13.), -- **Zagreb**: Gjuro Milković (1. 2. 3. 4. 5. 7, 8. 9. 11. 12. 13.); „Upitnik“ (sve).

Imena onih, koji su zagonetke riješili objelodanit će se samo onda, ako su pretplatnici. Riješenja zagonetke imadu se napisati na posebnom listu, sa naslovom „Riješenja“ te poslati uredniku (Jurjevska ulica 7). Ako onaj, koji je riješio koju zagonetku, imade jošte što priopćiti uredništvu, neka to učini na posebnom papiru. —

P. n. pretplatnicima!

Prvim travnja započeti će novi kvartal **„Prosvjete“**, pa umoljavamo sve naše pretplatnike, da odmah pretplatu obnove, da ne trebamo sa opomenama dosadjivati.

Sve one, koji štogod na pretplati duguju, umoljavamo, da to odmah urede i zaostatak pripošalju, da im ne moramo lista obustavljati.

Pretplata za **„Prosvjetu“** s poštom iznosi:

za cielu godinu . . . . K **14·—**
„ pol godine . . . . . „ **7·—**
„ četvrt godine . . . . . „ **3·50**
„ inozemstvo za cielu godinu „ **20·—**

Pojedini brojevi 70 fil.

Šaljemo na ogled prvi broj »Prosvjete« svakomu koji to zatraži.

Uprava „Prosvjete“
Zagreb, Nikolićeva ulica br. 16.

Pretplata na „Prosvjetu“.

Molimo sve pretplatnike, da pretplatu šalju samo na našu upravu **Nikolićeva ulica 16.**, jer samo u tom slučaju preuzimamo odgovornost za pravodobnu otpremu.

Uprava „Prosvjete“.

Za obitelji i svakoga Odmah

Zaslužba

Lahka! Ugodna! Bez predznanja!

PLETENJEM ČARAPA
I RAZNOG PLETIVA
može svatko odmah bez razlike spola i starosti, mjesta stanovanja, osigurati sebi ili obitelji neprekidan dohodak — sjajnu nuzzaslužbu kod kuće. Brzopletačicu „Hrvatska" dobavljamo uz mjesečnu otplatu.
Prvo domaće poduzeće za kućnu industriju čarapa i pletiva, Zagreb
Cijenik, tiskane upute, ostmesa razjašnjenja, daju se besplatno u poslovnici od 11—12 pr. p.

Kućna industrija pletiva u Zagrebu
Nikolićeva ul. 14, I. kat.
najjeftinije
popleta čarape
počamši od
25
novčića jedan par.
Stalno i brzo izradjuje sve vrsti
novih čarapa.
Cijenici badava i franko.

Parna bojadisaona i kemička čistiona odjela
Vilim Ondrušek
Ilica 80 —— ZAGREB, —— Ilica 80
a vlastitoj u tu svrhu novosagradjenoj i moderno uredjenoj radioni preporuča se najtoplije p. n. občinstvu sa
kemičko čišćenje odjela
svake vrsti, za gospodje i gospodu,
šastničke odore, skupocjene haljine za dame od svile i čipaka, vrpca i veziva, navjesa za prozore itd.
Umjetno bojadisanje
svih gore navedenih predmeta u svakoj i trajnoj boji.
Vanjske naručbe izvršuje najkulantnije, brzo i točno uz poštarsko pouzeće.
Vrlo umjerene cijene.

SCHREIBMASCHINE
Hammond
ist unerreicht.

Zahtijevajte prospekt!
Braća Faragó
Budimpešta, V. Nádor-utcza 17.

Ignjat Franz
kipar i klesar
Telefon 39. ZAGREB Rainerova ul. 2.

Proizvodnja klesarskih i kiparskih radnja.
Mramorna industrija.
Najveće skladište
nadgrobnih spomenika
iz svih vrsti mramora, granita, spenita, labradora i t. d.
Kiparske radnje za façade.
Veliko skladište svih vrsti mramornih ploča.

Jeftino češko
perje za krevete!

5 kila: novo čihano K 9·60, bolje K 12.—, bielo poput pahuljica mekano, čihano K 18.—, K 24.—, poput sniega bielo, a kao pahuljice mekano čihano K 30.—, K 36.—. Razašilje se franko pouzećem. Zamienjuje se i natrag prima uz odštetu poštarine.

Benedikt Sachsel,
Lobes br. 191.
kod Pilsena (Češka).

Briketi
„kraljice Louise"

iz rudokopa u Pruskoj Šleskoj. Ove brikete osobito preporučamo, poradi njihove velike gorive snage. Isti su bez mirisa, a pepela skoro nikakova. Sa sandukom u kuću dostavljamo.

50 komada za K 3·30.

Clara-briketi

nalazeći se u cielim vagonima, kao i na malo počam od 100 komada.
Najbolje i najjeftinije goreće gradivo za sobe i kuhinje. Sa sandukom u kuću dostavljamo

100 komada za K 2.—

Obje vrsti briketa šalju se izvanjskim naručiteljima u sanducima pakovano te franko kolodvor Zagreb. Upute o loženju daju se kod naručbe.

Svjetli ugljen

najbolje vrsti iz vlastitog rudokopa u Krapini bez mirisa, te izvrstne gorive snage, dostavlja se u kuću po

50 kilograma za K 1.50.

Glavni odpremnici i zastupnici ugljena i briketa

L. Mašek i drug
Trg Franje Josipa 11. Starčevićev dom. Telefon br. 524.

Naručbe se primaju takodjer i u papirnici A. Brusine, Mesnička ulica br. 4, u trgovini M. Sirovatka, Kukovićeva ulica 7, telefon br. 644. i u trafici Sofije Weiss, Jurišićeva ulica br. 9.

Prva i najstarija tvornica tambura
T. Kovačić
Zagreb, Ilica broj 46.
Ksaverska cesta 10.
preporuča svoj vlastiti proizvod
tambura
Bano i skladište violina, guitara, mandolina, harmonika, flauta, okarina, itd. i sve vrsti žica.

Milijune ura za gospodu i gospodje točno reguliranih i iskušanih, sa trogodišnjim jamstvom, šalje Wiener Uhrenfabrik Henrich Weiss, Wien XIV. Pillergasse 1. — Švicarska žepna ura od nikla K 5.— izvrstna remontoir gloria srebrna anker ura za gospodu sa tri poklopca K 8.— najmodernija remontoir elektro zlatna ura za gospodu ili gospodje K 10.— Ista sa dvostrukim poklopcem K 14.— k tomu odgovarajući elegantni gospodski ili dugački gospojinski lanac po K 6.— ure budilice po K 2·90, narukvice iz amerikanskog Doublé zlata K 5.— do K 10.— Šalje uz pouzeće. Promjena se dozvoljava.

TISAK ANTUNA SCHOLZA.